Vasile Netea
O ZI DIN ISTORIA TRANSILVANIEI
— **1 Decembrie 1918** – Coperta: ILIE VICTOR
Ediţie îngrijită şi postfaţă de VALENTIN BORDA
EDITURA ŢARA NOASTRĂ" Bucureşti, 1990
PROLOG

În toamna anului 1918, *marea conflagraţie mondiala3 începută cu patru ani mai înainte, se apropia de sfârşit.*

Rând pe rând, sub loviturile militare ale puterilor Antantei, Puterile Centrale şi aliatele lor din Balcani se văd nevoite să accepte dreptul la autodeterminare al popoarelor împilate, să depună armele şi să părăsească teritoriile ocupate.

Concomitent cu aceasta se producea şi „cascada tronurilorprofeţită în 1914 *Ionescu; o ¿/¿zAz cu declan şarea războiului.*

Ltf 29 *septembrie, prin armistiţiul de la Salonic, capitula Bulgaria. Turcia o urma şi ea la* 30 *octombrie, sultanul Mahomed al V-lea având aceeaşi soarta ca şi regele Bulgariei.* jL<2 *Padova,* 3 *noiembrie, complet istovita şi măcinata în interior de revolta tuturor popoarelor, capitula Austro-Ungaria, guvernele de la Viena şi Budapesta denunţând totodată dualismul încheiat în* 1867. *Ungaria-y proclamata stat aparte, semna, la* 6 *noiembrie, cu generalul Franchet d'Esperay, comandantul trupelor aliate din Balcani, armistiţiul de la Belgrad. În sfârşit, la 11 noiembrie, pierind orice speranţa în i-bândă, Germania accepta şi ea condiţiile Antantei, focul încetând astfel pe toate fronturile. Cu doi ani înainte de capitulare, împăratul Germaniei, Wilhelm al II-lea, unul dintre principalii vinovaţi de declanşarea războiului, se refugiase în Olanda, abandonând puterea în mâinile unui guvern socialist.* La 12 *noiembrie era izgonit de pe tron şi monarhul de la Viena – Carol I – care până în ajun se intitulase împărat al Austriei, rege apostolic al Ungariei, rege al Boemiei, al Dalmaţiei,*

Croaţiei, Galiţiei, mare duce al Cracoviei, ¿///fi» ¿7/ *Bucovinei,* ///n? *principe al Transilvaniei* etc., etc.

Hohent (*ollernii şi Habsburgii, care timp de sute de ani fuseseră conducătorii popoarelor din centr*ul, din *estul şi din sudul Europei, se prăbuşiseră – ca şi Romanovii cu un an mai înainte – sub loviturile inevitabile ale istoriei. Concomitent cu aceste evenimente care pecetluiau soarta unor sisteme de guvernământ şi a unor dinastii anacronice, se produceau altele, ¿vzre,* în *contrast cu dezastrul acestora, reprezentau triumful popoarelor ce se eliberau şi* îşi *reclamau cu tărie dreptul la unitatea şi independenţa naţională.*

Într-adevăr, odată cu prăbuşirea Puterilor Centrale, se constituia Cehoslovacia, renăştea Polonia, dispărută în urma celor trei împărţiri din secolul al XVIII-lea, se forma noul stat al Iugoslaviei – prin alipirea la Serbia a Croaţiei, Sloveniei, Bosniei, Herţegovinei şi Mtmtenegruluise întregea Italia cu regiunile Tir olului de sud şi ale Trie st ului, iar poporul român – prin unirea Transilvaniei şi a celorlalte provincii robite de Habsburgi – îşi desăvârşea unitatea naţională începută în 1859 *prin contopirea Moldovei cu Ţara Românească.*

AUTORUL

CONŞTIINŢĂ ŞI SOLIDARITATE ROMÂNEASCĂ

Lupta acestor popoare pentru independenţă şi unitate era tot atât de veche ca şi existenţa lor istorică, fiindcă atât cehii şi slovacii, cât şi polonezii, slavii din sud şi românii au căutat să-şi manifeste necontenit fiinţa lor etnică, constituindu-se în diferite formaţiuni statale proprii, care timp de secole au rezistat cu înverşunare tendinţelor cotropitoare ale marilor imperii vecine. Chiar şi după ce, datorită dezbinării dintre ele, au fost silite să capituleze în faţa unor forţe copleşitoare, ideea libertăţii le-a însufleţit în mod permanent, fiecare încercând adeseori să-şi redobândească independenţa pierdută şi să-şi afirme dreptul la viaţă.

În istoria poporului român, un simbol al luptelor pentru libertate şi unire îl reprezintă Mihai Viteazul, care, la sfârşitul secolului al XVI-lea, a izbutit să adune sub un singur sceptru nu numai Ţara Românească şi Moldova, ci şi Ardealul, „pohta ce am pohtit".

Alcătuirea lui Mihai, datorită condiţiilor vitrege ale timpului, nu s-a putut menţine, dar ideea' întruchipată de spada lui a trecut ca un depozit sacru din generaţie în generaţie, însufleţind, sub forma „regatului Daciei", inimile tuturor marilor vizionari.

Originea comună şi identitatea de limbă a românilor de pe ambele versante ale Carpaţilor au fost înregistrate se cronicari, pe baza unor străvechi observaţii, încă de la începutul istoriografiei noastre, constatările lor sfârşind a se impune tuturor istoricilor, filologilor, geografilor, etnografilor şi scriitorilor ce le-au urmat. „*Rumânii*-scria Grigore Ureche pe la mijlocul secolului al XVII-lea – *câţi se afla lăcuitori la Tara Ungurească şi la Ardeal şi la Maramureş, de la un loc sunt cu moldovenii şi toţi de la Râm se trag*" X. Peste câteva decenii, ideea era reluată de Miron Costin şi de stolnicul Constantin Cantacuzino. „*Lăcuitorii ţării noastre* – scr-a cel dintâi – *ai Moldovei şi Ţării Munteneşti şi românii din ţările ungureşti... toţi de un neam şi odată descălecaţi sunt...* (iară) *locul unde este acuma Moldova şi Ţara Muntenească este drept Dachia, cum şi tot Ardealul cu Maramureşul şi cu Ţara Oltului*"[1].

Şi mai plastic se exprima cronicarul muntean, după care prin „rumâni se înţeleg nu numai ceştia de aici (din Ţara Românească), ci şi den Ardeal, carii încă şi mai neaoşi sunt şi moldoveni şi tot câţi şi într-altă parte se află şi au această limbă... *că toţi aceştia dintr-o fântână au izvorât şi cură*"[2].

---

1 Miron Costin, Opere, ediţie îngrijită de P. P. Panaitescu, 1958, p. 241, 254.

2 Stolnicul Constantin Cantacuzino, Istoria Ţării Româneşti, ediţie îngrijită de N. Cartojan şi D. Simioncscu, Craiova f.a., p. 170.

Cu Dimitrie Cantemir şi marii învăţaţi ai Şcolii Ardelene – Petru Maior, Gheorghe Şincai, Samuel Micu, reprezentanţi străluciţi ai iluminismului secolului al XVIII-lea – cercetările cu privire la originea şi întinderea poporului român depăşesc stadiul cronicarilor, îmbrăţişând un câmp de vedere mai larg, urmărindu-se totodată şi punctele de vedere ale istoricilor străini şi punându-se la contribuţie şi constatările de natură filologică şi arheologică.

În *Hronicul vechimii a romano-moldo-vlahilor*, Dimitrie Cantemir îşi propune să cerceteze *„izvorul şi începătura numelui Dachii (pre care acum stau ţările Moldovei, Ţara Muntenească şi Ardealul)”* pentru a ajunge la concluzia că *„românii din Dachia, carii sunt astăzi? noldoveni, munteni şi ardeleni, sunt din neamul lor romani de la Italia, de Traian împărat pre aceste locuri aduşi”*[3]. Cu o şi mai accentuată tendinţă spre latinitate, trecându-se peste vechiul strat autohton geto-dac, sunt înfăţişate aceste constatări de către Petru Maior în *Istoria pentru începutul românilor în Dachia*, învăţatul ardelean afirmând că *„romanii... cuprinseră Dachia toată... Ardealul, Ţara Muntenească şi Moldova... de la aceştia fiind acel mult neam în fisele ţări, cari pre limba sa se cheamă românii*, adică *romani, /¿zi limbile slavoneşti le zic vlasi şi grecii vlahi, în/¿fe latineşte se numesc valahi”*[4].

Dimitrie Cantemir şi Petru Maior s-au oprit cu cercetările lor la faza de început a istoriei poporului nostru, desluşindu-i cu largi argumente ştiinţifice originea şi teritoriul de formare şi dezvoltare. Samuel Micu şi Gheorghe Şincai vor depăşi această perioadă, cercetând şi înfăţişând istoria românilor din toate provinciile româneşti, de la origini şi până în secolul al

---

3 Dimitrie Cantemir, Hronicul vechimii a romano-moldo-vlahilor> Bucureşti, 1901, p. 13, 25, 27.

4 Petru Maior, Istoria pentru începutul românilor în Dachia, Buda, 1812, p. 14.

XVIII-lea. În *Scurtă cunoştinţă a istoriei românilor*[5], precum şi în *Istoria, lucrurile şi întâmplările românilor*, cea mai de seamă din scrierile sale istorice, împărţită în patru tomuri, Samuel Micu studiază şi el problema originii daco-romanilor (primul tom), dar urmăreşte, pe baza naraţiunilor cronicarilor, şi istoria Ţării Româneşti şi Moldovei, de la descălecatul lui Bogdan şi, cu referinţe sumare, până în 1795 (tomul III), precum şi a Transilvaniei (tomul IV), întrebuinţând îndeosebi elemente din istoria bisericească!

Cu o documentaţie mai unitară şi mai sistematic utilizată, Gheorghe Şincai, în *Hronica românilor*, îmbrăţişează şi el viaţa tuturor românilor, începându-şi expunerea de la Dechebal *„craiul Dachiei cei vechi care fi Diurpaneu s-au numit*\ pentru a o continua până la 1739, anul ţinerii primului sobor al episcopului Ioan Inochentie Micu la Blaj. În *Hronica* sa, integrând istoria românească în cadrul istoriei Europei, Şincai face o largă parte *„mai multor neamuri”* – vecinilor – fiindcă *„<lucrurile, întâmplările fi faptele unora fără de ale altora nu se pot scrie pe înţeles”* 2. Atât la Maior cât şi la Micu şi Gheorghe Şincai, scopul istoriei şi îndeosebi relevarea descendenţei romane nu erau însă exclusiv ştiinţifice ci, în aceeaşi măsură, şi politice, toţi trei urmărind formarea conştiinţei patriotice a poporului şi elaborarea unei ideologii naţionale militante. În „cuvântul înainte „al istoriei sale, Petru Maior spune că şi-a scris opera pentru că „vădind *românii din ce viţă istorică sunt prăsiţi, toţi să se îndemne strămoşilor săi întru omenie fi buna-cuviinţă a le urma99*. *„Românii”*, scria Micu, *„cum cu numele asta fi cu virtutea să fie adevăraţi* români fiindcă *„a se nafte din sânge românesc mult este99*. Pornind de la starea de umilinţă în care se afla atunci poporul român din Transilvania, căruia nu i se recunoştea niciunul din drepturile de care se bucurau

5 Scriere postuma publicată în 1963 de Corneliu Cîmpeanu (Bucureşti, Editura ştiinţifică).

celelalte naţionalităţi conlocuitoare.

Micu îndemna pe români să privească la *„părinţii”* neamului lor care fuseseră *„oameni învăţaţi, oameni războinici, oameni viteji, oameni care sus căutau fi nu se lăsau robi”*. Aceleaşi constatări şi îndemnuri se desprindeau şi din *Hronica* lui Şincai: *„Vai neamului românesc şi iarăşi vai”*, fiindcă *„uitându-şi viaţa şi seminţa geme supt jugul altor neamuri... Deşteaptă-te drept aceea, o, iubite neam al meu şi ai minte”*.

Comparaţia cu strălucirea romanilor, consideraţi prin exagerare unici strămoşi ai noştri, avea să fie făcută mai târziu şi de Gheorghe Lazăr. *„Când s-ar ridica duhul din ţărâna strămoşilor* – se întreba el la 1819 – *şi ar privi peste strănepoţii marelui chesar, slăvitului Aurelian şi înaltului Traian, care în ziua de astăzi mai cunoaşte-i-ar*? *Negreşit* – răspundea Lazăr – *i-ar căuta în palaturile cele mai împărăteşti şi i-ar afla în viyuinele şi bordei urile cele proaste şi înţepuşate*; *i-ar căuta în scaunul stăpânirii şi i-ar afla amărâţi sub jugul robiei*; *i-ar căuta proslăviţi şi luminaţi şi cum i-ar afla*? *Rupţi, goi, amărâţi şi asemănaţi dobitoacelor, de tot căluţi în prăpastia robiei”*[6].

Ideile sociale şi naţionale ale corifeilor Şcolii ardelene – elaborate concomitent cu marea frământare provocată de răscoala lui Horea (1784) – s-au impus cu repeziciune chiar mai înainte de tipărirea scrierilor lor, care au circulat vreme îndelungată sub formă de manuscrise, ca tot atâtea argumente şi arme politice pentru recunoaşterea politică a naţiunii române din Transilvania şi pentru obţinerea egalităţii ei în drepturi eu celelalte naţiuni conlocuitoare.

Aceste drepturi, aşa cum avea să se releve prin marele memoriu *Supplex libellus valachorum*, din 1791 – al cărui precursor a fost episcopul Blajului Ioan Inochentie

---

6 Cuvînt al lui Gheorghe Lazăr la înscăunarea mitropolitului Dio nisie (1819).

Micu – nu se reclamau ca o concesie a stăpânitorilor, ci fiindcă *„naţiunea română era cea mai veche dintre toate naţiunile Transilvaniei şi, în acelaşi timp, mai numeroasă decât toate la un loc şi decât fiecare în parte”, având astfel de partea ei atât întâietatea istorică a stăpânirii teritoriului, cât şi majoritatea numerică”* De partea ei se aflau şi ideile progresiste ale timpului, reprezentate de curentul iluminist, care cerea nu numai eliberarea omului, ci şi a naţiunii.

Deşi respins de împăratul din Viena şi de dieta de la Cluj, *Supplex*-ul de la 1791, ca şi răscoala lui Horea, vor rămâne un act memorabil în istoria poporului român din Transilvania, reprezentând un adevărat salt în gândirea şi obiectivele sale politice.

Ideile cronicarilor şi ale Şcolii ardelene, îndeosebi prin conţinutul lor naţional, au avut o mare influenţă asupra formării ideologiei patriotice a generaţiei paşoptiste, ai cărei reprezentanţi – atât de o parte, cât şi de alta a Carpaţilor – au fost fervenţi” admiratori ai cronicarilor munteni şi moldoveni, dar şi ai istoricilor de peste munţi, şi mai ales ai lui Petru Maior şi Gheorghe Şincai.

Cele mai viguroase pagini de literatură patriotică scrise de C. Negruzzi, V. Alecsandri, Grigore Alexandrescu, D. Bolintineanu până la 1848, au avut ca subiect de inspiraţie vechile cronici româneşti şi îndeosebi „O *seamă de cuvinte*” ale lui Neculce, care au oferit poeţilor noştri o îmbelşugată sursă de episoade şi personalităţi eroice, a căror glorificare a contribuit puternic la stimularea mândriei şi conştiinţei naţionale. Cu acelaşi interes, prin M. Kogălniceanu, N. Bălcescu, A. Treboniu Laurian – editori ai”. *Arhivei româneşti*” (1840) şi ai *„Magazinului istoric pentru Dacia*” (1845) – au fost cercetate cronicile şi din punct de vedere ştiinţific-istoriografic, fapt ce a determinat publicarea textelor cronicarilor şi studierea vieţii şi ideilor lor

Cu aceeaşi stăruinţă au fost cercetata şi scrierile

învăţaţilor transilvăneni, care, depăşind cadrul regional al cronicarilor, au dat istoriei românilor sensul major al sincronizării şi unităţii în timp şi spaţiu.

La Bucureşti, printre cei dintâi cititori ai *Istoriei* lui Maior au fost Ioan Heliade-Rădulescu şi Petrache Poenaru, ambii elevi ai lui Gheorghe Lazăr". *Idealul nostru* – avea să scrie mai târziu Heliade, invocând anii de şcolaritate de la Sf. Sava – *era limba românului, traiul lui într-o viaţă potrivită cu viaţa naţiilor civilizate. Ţi-aduci aminte* – întreba el pe fostul său coleg – *când a ieşit «Istoria pentru începutul românilor» a fericitului Petru Maior? O citeam împreună şi câte idei frumoase se frământau în capetele noastre? Ce închipuiri ne făceam a ne vedea aievea visările noastre*"[7]. Unul din principalii biografi ai lui Heliade, eruditul Gh. Bogdan-Duică, urmărind lecturile acestuia afirma, cu o accentuată notă de misticism, că *„efectul cetirii Istoriei lui Maior, asupra fostului discipol al lui La*-ar *a fost enorm: a fost atât de enorm încât, mai târziu9 Heliade a început să creadă că atunci mâna Domnului s-a întins spre el şi l-a chemat pe calea mântuirii*"[8].

În aceeaşi perioadă, Petru Maior era citit la Iaşi de C. Negruzzi, în amintirile sale autorul lui *Alexandru Lăpuşneartul* mărturisind că a *„învăţat româneşte"* citind *Istoria* lui Maior, pe care – semn al difuzării ei în toate ţările româneşti – o aflase în biblioteca tatălui său, alături de *Letopiseţul* lui Nicolae Costin[9]. La Cluj, pentru George Bariţiu şi colegii săi de la „Liceul regio academie" (maghiar), cartea lui Maior-citită în 1829 – a avut efectul *„scânteilor unui fulger... „O mulţime de presimţiri şi idei* – destăinuieşte Bariţiu – *care dormitau*

---

7 „<Curierul de ambe sexe", II, ed. III, p. 238.

8 Gh. Bogdan-Duică, Istoria literaturii române moderne, Întîii poeţi munteni, Cluj, 1923, p. 47.

9 C. Negruzzi, Cum am învăţat româneşte, în yyCurier de ambe sexe", periodul I, nr. 22, p. 337—343. Vezi şi ediţia Alexandru Lâpuşheattul, Bucureşti, Editura pentru literatură, 1966, p. 7—14.

în noi se deşteaptară deodată ca printr-un farmec puternic, exaltaţia şi fanatismul că noi suntem romani şi nu altcevaşi nu mai avea niciun cumpăt, nu mai cunoştea niciun hotar" 3. Spre *Istoria* lui Petru Maior se îndrepta în 1832 şi N. Bălcescu 4, precum şi M. Kogălniceanu care la 12/24 august 1835 cerea de la Berlin tatălui său – cerere repetată şi la 26 ianuarie 1836-să-i trimită istoria acestuia pentru a încerca să scrie o istorie *„completă"* a românilor[10]. Deşi tânărul istoric n-a putut accepta concluziile lui Maior cu privire la originea pur romană a neamului românesc, spiritul şi entuziasmul său patriotic l-au cucerit însă pe de-a-ntregul. Acesta îl făcea ca în 1843, la rostirea *Cuvântului introductiv în cursul de Istoria naţională* să afirme că *„Petru Maior – prin Istoria despre începutul românilor – ca un nou Aloisi a deşteptat duhul naţional* (al românilor) *... şi lui îi datorăm o mare parte din impulsul patriotic ce de atunci s-a pornit în tustrele provincii a vechii Dacii"*!

Cu tot atâta admiraţie a fost privită şi *Hronica* lui Şincai, pe care M. Kogălniceanu şi V. Alecsandri au cunoscut-o fragmentar, încă din fragedă tinereţe, după copia adusă la Iaşi de călugărul maramureşean Gherman Vida, dascăl şi iniţiator al lor în problemele de istorie românească[11]. *„Cronica lui Şincai* – scria M. Kogălniceanu în 1841, exprimându-şi regretul că încă n-a fost tipărită – *este un lucru atât de mare, atât de preţios încât cuvintele îmi lipsesc spre a-mi arăta mirarea. Mii de documente necunoscute, rare, se află necunoscute şi nu stau la îndoială de a zice, că până când această cronică nu va fi publicată, românii nu vor avea* istorielat despre viaţa lui Şincai, M. Kogălniceanu afirmă că ea a fost o *„podoabă"* a naţiei româneşti comparabilă cu a multor *„bărbaţi mari din vremea veche şi nouă"*[12]. Pentru

---

10H ancş).

11 N. Cartojan: M. Kogălniceanu, Scrisori şi discursuri, „Scrisul româ-nescCraiova, 1939, p. 4.

12 M. Kogălniceanu, Opere, t. I, Scrieri istorice, p. 615—617.

Ioan Heliade-Rădulescu, Şincai a fost *„unul din cei mai mari români, marţii al* românismuluiiar Al. Papiu Ilarian, primul istoriograf al revoluţiei de la 1848 din Transilvania, i-a consacrat una din cele mai emoţionante monografii istorice româneşti: *Viaţa, operele şi ideile lui Giorgiu Şincai din Şinca*[13].

Alţi istorici paşoptişti care au închinat lui Şincai pagini de meritată admiraţie au fost Timotei Cipariu şi George Bariţiu[14].

Judecând în ansamblul ei Şcoala ardeleană, N. Bălcescu exclamă: *„Ştim toţi cine fură cei dintâi apostoli ai românismului. Cine nu cunoaşte numele glorioase ale lui Iorgovici, Şincai, Cichindeal, Petru Maior, Micu-Klein, Latţăr, cari prin şcoli, prin cultivarea limbii şi a istoriei puseră stâlpii de temelie ai naţionalităţii române şi propagară ideea unităţii sale?" K*

Formaţi la şcoala cronicarilor şi a istoricilor Şcolii ardelene, fără a accepta însă şi exagerările latiniste ale acestora, era firesc ca paşoptiştii, atât ca scriitori şi istorici cât şi ca militanţi politici şi apoi ca bărbaţi de stat, să transforme gândirea şi constatările istorice şi filologice ale înaintaşilor lor într-un program politic, al cărui principal obiectiv avea să fie dobândirea libertăţii, unităţii şi suveranităţii naţionale pe întregul teritoriu al vechii Dacii.

Principalele publicaţii periodice apărute în deceniul premergător revoluţiei de la 1848 – „România" (1838), primul cotidian politic al românilor, „Dacia literară" (1840), „Magazin istoric pentru Dacia" (1845) – relevă prin înseşi titlurile lor aspiraţiile noii generaţii de luptători.

Cele două mari manifeste literare paşoptiste – *Deşteptat ea României* (V. Alecsandri) şi *Deşteaptă-te*

---

13 Bucureşti, 1861, Discurs de recepţie la Societatea academică română.

14 „Foaie pentru minte, inimă şi literatură1841, 19 oct.: „Transilvania1885, nr. 5-10.

române (Andrei Mureşanu) deşi scrise, primul de un moldovean, iar al doilea de un transilvănean, nu se adresau niciunul numai moldovenilor sau transilvănenilor, ci ambele aveau în vedere pe românii de pretutindeni.

Adresându-se marilor umbre ale trecutului – Iancu de Hunedoara, Ştefan cel Mare, Mihai Viteazul – poetul transilvănean exclamă:

XII. Bălcescu, *Scrieri sociale*, Bucureşti, Editura „Vatra”, 1947, p. 172.

Pre voi vă nimiciră a pizmei răutate şi oarba neunire, la Alilcov şi Carpaţi! *Dar noi, pătrunşi la suflet de sfânta libertate, Jurăm că vom da mina să fim pururea fraţi*![15]

Destăinuind în 1856 geneza poeziei sale, considerată ca o adevărată *Marseillaise* a românilor, Alecsandri arăta într-o scrisoare către publicistul francez A.H. Ubicini că ea i-a fost cerută de către tovarăşii săi de luptă fiindcă, preciza poetul, la 1848 *„noi nu înţelegea/; / o mişcare* (revoluţionară) *a ţărilor noastre decât în vederea unirii tuturor românilor într-un singur corp99 2*.

Ceea ce contribuise la întărirea vechii convingeri a lui V. Alecsandri asupra dorinţei unanime a tuturor românilor de a se uni într-o singură ţară românească, a fost marca adunare revoluţionară de la Blaj din 3/15 mai 1848 – adunare la care a participat un numeros grup de moldoveni, printre care se afla şi Alexandru Ioan Cuza, viitorul domn al Unirii – unde s-a auzit marele strigăt al ţărănimii transilvănene: *Noi vrem să ne unim cu Tara*. Evocând această adunare, N. Bălcescu o considera ca *„o minunată destăinuire a lui Dumnezeu, care, în zile aşa mari de sărbătoare populară, vorbeşte de-a dreptul în inimile aleşilor săi şi numai poporul şi poeţii, aceşti fii ai inspiraţiei divine, avură la 1848 conştiinţa întâmplărilor viitoare, numai ei citiră şi destăinuiră aceea ce era scris*

---

15 Andrei Mureşanu, Poeţii fi articole, Bucureşti, 1963, Editura pentru literatură, p. 39.

în fundul inimii fiecărui român, mântitirea de orice domnie străina prin Unitatea naţională99 3. Dorinţa poporului era dorinţa tuturor luptătorilor transilvăneni, în numele cărora

Constantin Romanu-Vivu, privind problema dintr-o largă perspectivă europeană, îi scria la 26 iunie 1848 lui Ah G. Golescu: *„Trebuie să ne dăm bine seama că de nu va lucra tot românul în interesul comun suntem pierduţi, fiindcă toate elementele s-au conjurat contra noastră, şi toate elementele omogene astatţi umblă să se concentreze, aşa italienii, aşa germanii, aşa slavonii. Apoi noi de ce să nu facem aceasta acum când ni s-a arătat epoca*? *Toţi ne strigă că voim să forjăm o Dacie, pentru ce să mai ascundem pisica în sac*?... *Repet*ez – afirma Românu' în încheiere – *ca deviza noastră trebuie să fie formarea Daciei"* Aceeaşi idee – realizată în două etape – îi preocupa şi pe revoluţionarii din Ţara Românească, cu toate că revoluţia fusese sugrumată prin intervenţia Rusiei şi a Turciei. La 4 martie, N. Bălcescu îi scria din exilul de la Paris aceluiaşi Ah G. Golescu: *„Unirea Munteniei cu Moldova este* (de pe acum) *un lucru câştigat pentru toată lumea... Românii din Transilvania* – sublinia Bălcescu – *se vor constitui şi ei în curând într-un singur corp naţional de trei milioane şi jumătate... Când deci două mari grupe de patru milioane şi de trei milioane şi jumătate de români vor fi constituite una alături de alta cine le va putea împiedica oare a se uni*? *România noastră va exista deci... Orb cine nu o vede... Ţintirea noastră este de a întemeia regatul Daciei5 2*

În termeni tot atât de captivanţi, întrezărind la capătul luptei pentru realizarea unităţii naţionale şi necesitatea proclamării unei republici româneşti, se exprima la 1 decembrie, acelaşi an, şi C.A. Rosetti. *„Noi vrem* – îi scria acesta lui Barbu Ştirbei în numele exilaţilor – *să nu mai fie moldoveni, munteni, transilvăneni... ci o singură naţiune de români liberi şi*

egali, fără protectori şi suverani, idealul nostru fiind „o republică românească" 3.

Gândirea naţională a tuturor revoluţionarilor paşoptişti-M. Kogălniceanu, V. Alecsandri, C. Negri, Ion Ghica, Al. G. Golescu, Ion C. Brătianu, Simion Bărnuţiu, George Bariţiu, Avram Iancu – îşi găsea o elocventă expresie în proclamaţia lui N. Bălcescu de la 8 martie 1849, adresată exilaţilor români. *„Nu poate fi fericire fără libertate* – afirma marele patriot – *nu poate fi libertate fără putere, şi noi românii nu vom putea fi puternici până când nu ne vom uni cu toţii într-unul şi acelaşi corp politic. Uniunea naţională dar e singurul principiu de viaţă, singurul principiu de mântuire pentru noi"*[16].

Ideea unui stat naţional român unitar a devenit, deci, la sfârşitul primei jumătăţi a secolului al XIX-lea, vehiculată de revoluţionarii paşoptişti, o idee-forţă a gândirii politice româneşti, a cărei realizare integrală împrejurările externe vor putea să o întârzie, dar pe care nimeni nu o va putea împiedica să-şi urmeze – îmbrăţişată atât de către intelectualii progresişti, cât şi de burghezie, muncitorime şi ţărănime – cursul implacabil al legităţii istorice.

Prima etapă a marii creaţii – aşa cum prevăzuse Bălcescu – s-a realizat în 1859 prin unirea, sub acelaşi domn, a Moldovei cu Ţara Românească, ambele principate contopindu-se apoi, la 24 ianuarie „1862, într-un singur organism politic, prin care s-a înscris pe harta lumii o ţară nouă: *Komânia*.

România de la 1862, care nu cuprindea decât cele două provincii ciscarpatine, nu era însă România preconizată de paşoptişti, fiindcă, în afara hotarelor ei rămăseseră numeroase alte provincii tot atât de româneşti ca şi cele care izbutiseră să se unească, dar care erau ferecate în lanţurile imperiului habsburgic.

Iată de ce, cu toată bucuria provocată de unirea

16 N. Bălcescu, op. cit., p. 135.

celor două principate – bucurie la care românii din Transilvania participaseră cu un entuziasm nemărginit[17]România de la 1862 n-a fost considerată, din punct de vedere al teritoriului, decât ca un punct de plecare pentru realizarea etapei a doua, misiunea sa istorică fiind aceea de a pregăti şi accelera – aşa cum doriseră paşoptiştii – unirea tuturor românilor.

Rolul de matrice naţională a acestei Românii a fost recunoscut chiar din momentul Unirii Principatelor, fiindcă la scurtă vreme după urcarea lui Alexandru Ioan Cuza pe tronul lui Ştefan cel Mare şi al lui Mihai Viteazul, noul domn primea din partea luptătorului şi istoricului transilvănean Al. Papiu Ilarian, un *Memorand* prin care i se relevau două mari principii de politică naţională, deopotrivă de îndreptăţite: imposibilitatea românilor transilvăneni de a-şi găsi un alt punct de sprijin decât în viaţa şi cultura românilor de peste Carpaţi, care, aşa cum arătase Bariţiu încă din 1842, îi atrăgeau ca un”? *magnet”* şi, în mod logic, dorinţa acestora de a se dezvolta din punct de vedere economic şi politic, prin unirea cu fraţii lor de peste munte. *„Românii din Transilvania în împrejurările de faţă* – scria entuziastul istoric la începutul anului 1860 – *numai la Principate privesc, numai de aici aşteaptă semnalul, numai de aci-şi văd* scăpareaconstatând totodată că *„fără Transilvania nici*

Principatele nu an viitor99, fiind constrânse la *„o existenta precara şi duble. Numai unirea Transilvaniei* – conchidea Papiu – *va pune fundamentul vieţii perpetue a României”*. Memoriul lui Papiu, care se baza pe o concludentă argumentare geografică, istorică şi politică, se încheia cu un aprig îndemn la faptă, urând succesorului lui Mihai Viteazul: „O, *Principe şi Doamne al românilor, fie ca să vă steie în ajutor geniul naţiunii române ca să răzbunaţi cu înţelepciune moartea şi să fiţi*

17 Vezi Vasile Netea, Românii din Transilvania fi actul Unirii Principalelor, în „Viaţa românească", 1966,nr. 1, p. 24—30.

executorul fericit al planului celui mai mare Domn şi Român ce a avut vreodată Dacia lui Traian991.

În numai câteva pagini, istoricul transilvănean înfăţişa astfel cel mai cuprinzător program de politică naţională, program din care nu lipsea niciunul din elementele marii noastre tradiţii istorice: Dacia, Traian, Mihai Viteazul – tendinţa permanentă spre unitate a poporului român.

Împrejurările politice şi scurta domnie de care a avut parte au împiedicat pe Cuza – deşi acesta s-a arătat în mod permanent preocupat de situaţia Transilvaniei – să realizeze programul propus de Papiu, dar el avea să devină programul tuturor luptătorilor patrioţi, de pe ambele versante ale Carpaţilor, sorocul înfăptuirii sale fiind ziua de 1 decembrie 1918.

Şi într-adevăr, din momentul Unirii Principatelor şi până la adunarea de la Alba Iulia, care a proclamat unirea preconizată de Papiu, toate marile acte politice şi culturale ale poporului român s-au efectuat cu participarea şi contribuţia românilor de pretutindeni, urmărindu-se în mod sistematic afirmarea solidarităţii şi unităţii naţionale.

Cel mai important dintre ele, din acest punct de vedere, a fost actul înfiinţării Societăţii Academice Române din Bucureşti (1866) – viitoarea Academie Română (1878) – printre ai cărei membri au fost aleşi, chiar de la început, 7 români din Moldova şi Ţara Românească, 3 din Transilvania, 2 din Banat, 2 din Maramureş, 2 din Bucovina, fără a fi uitaţi nici românii din alte părţi[18]. La şedinţa de inaugurare a noii societăţi, exprimând un sentiment unanim, Timotei Cipariu, unul din reprezentanţii Transilvaniei, a declarat, referindu-se la importanţa Unirii Principatelor: *„Am început, domnilor, a ne elibera patria, am început a ne elibera limba. Am început, dar nu am terminat; rămâne să*

18 Vezi Dan Berindei, Înfiinţarea Societăţii literare academice, 1866, şi Sesiunea din 1867, în „Studii", IX, 1959, nr. 5.

continuăm şi să terminămA termina lupta începută însemna, atât pentru Cipariu cât şi pentru ceilalţi participanţi la inaugurare, a termina lupta pentru desăvârşirea unităţii naţionale, luptă care fără eliberarea Transilvaniei nu se putea considera încheiată. Cronicarul festivităţii, entuziastul V.A. Urechea, arăta, în darea de seamă scrisă cu această ocazie, că declaraţia lui Cipariu a fost primită „cu aplauze detunătoare”[19]. Aplauzele subliniate de Urechea nu se adresau numai cutezanţei marelui filolog de la Blaj – în acel moment cetăţean al Ungariei-ci în primul rând ideii exprimate de dânsul, idee din care izvorâse însăşi iniţiativa înfiinţării Academiei. *„Ţelul unirii poporului român într-un singur stat* – avea să arate în anul 1919 Iacob Negruzzi – *s-a dat astfel pe faţă chiar de la început, fără înconjur şi fără temere, deşi în momentul înfiinţării*

Societăţii Academice România se găsea încă sub suveranitatea Turciei, iar Transilvania fusese jertfita Ungariei chiar în acel an, prin proclamaţia dualismului austro-ungar”[20].

Concomitent cu declaraţia lui Cipariu, apăreau în ziarul „Românul” şi cuvintele categorice ale celuilalt mare filolog român, B.P. Haşdeu, care afirma că”. *Moldova*, *Transilvania*, *Muntenia nu exista pe faţa pământului*; *exista o singură România*; *exista un singur corp şi un singur suflet, în care toţi nervii şi toate suspinele vibrează unul către altul”*[21].

Aceeaşi idee însufleţea şi pe românii din Transilvania, fiindcă în anul următor se puteau citi în revista „Familia”, sub semnătura lui Iosif Vulcan, aceste elocvente cuvinte: *„Ca două râurele pornite din acelaşi i-vor, ca două raze ale unui soare, ca fiii aceleiaşi mame, ne interesam şi noi de toate păsurile fraţilor de peste*

---

19 V.A. Urechia, Actele şi solemnitatea oficială ţi neoficială a inaugurării Societăţii literare romane, Bucureşti, 1869, p. 15.

20 „Analele Academiei Române", t. XXXIX, p. 226.

21 „Românul", XI (1867), 6 august.

Carp aţi *Ca ei ne bucuram, când soarele libertăţii începe a le surâde, inima noastră e asemenea încântată va înd pe frumoasele văi şi dealuri ale României fâlfâind stindardul pe care s-a scris*: *înainte*. *Ochii noştri sunt inundaţi de lacrimile bucuriei când dânşii fac un pas înainte pe calea dezvoltării naţionale şi noi cei dedaţi a suferi împărtăşim cu dânşii toate suferinţele lor, căci sângele apă nu se face, frate pe frate nu-l poate denega, deci o înaintare făcută sau măcar orice idee bună* – afirma în încheiere Iosif Vulcan – *ce se naşte între noi aicea sau acolo, trebuie lăţită, adusa la cunoştinţa tuturor fiilor noştri, ca astfel toţi să ne bucurăm şi să ne veselim într-însa99 3*.

Consecvent cu această idee, revista lui Iosif Vulcan a fost, timp de patru decenii (1866 – 1906), un adevărat buletin transilvănean al lucrărilor Academiei Române şi întregii mişcări culturale de dincoace de munţi, după cum şi publicaţiile transcarpatine înregistrau la rândul lor şi comentau manifestaţiile şi realizările românilor din provinciile subjugate, ai căror reprezentanţi spirituali – scriitori şi oameni de ştiinţă – aveau să fie aleşi rând pe rând membri ai Academiei de la Bucureşti.

Această constatare îl făcea pe Haşdeu să afirme în 1892 că „în Academia Română, când cineva zice român, şterge şi Dunărea şi Carpaţii. Noi suntem – adăuga ilustrul învăţat – şi vom fi întotdeauna fericiţi a primi cu mândrie în sânul Academiei noastre pe oricare reprezentant al culturii române, de oriunde ar fi" K

Academia Română a avut nu numai membri din provinciile robite de Austro-Ungaria, ci chiar şi un preşedinte, pe George Bariţiu, ales la 23 martie 1893[22].

Principalele realizări ştiinţifice ale Academiei Române din Bucureşti au reflectat limba, cultura, arta şi aspiraţiile românilor de pretutindeni. Caracterul unitar al

---

22 Vezi pentru detalii V. Mac iu şi V. Netea, Unitatea naţională în preocuparea Academiei Ro?nânei „Studii", 1966, nr. 6. p. 1091 — 1120.

acestora s-a putut vedea fără posibilităţi de tăgadă, atât în scrieri ca *Dicţionarul limbii române* (trei tomuri, 1873 – 1876), *Etjmologicum Magnum Romaniae* (4 volume, 1884 – 1898), *Bibliografia românească veche* 1502 – 1830 (3 volume, 1903 – 1912), *Publicaţiile periodice româneşti*, 1820 – 1906 (1913), cât şi în marele număr de culegeri de folclor din Ardeal, Banat, Bihor, Maramureş, Bucovina.

În acelaşi spirit şi cu aceleaşi obiective s-a desfăşurat şi activitatea societăţilor culturale organizate pe bază provincială –, „Asociaţiunea pentru cultura poporului român din Maramureş" (1860), „Asociaţiunea transilvană pentru literatura şi cultura poporului român" – „Astra" (1861). „Societatea pentru literatura şi cultura română în Bucovina" (1862), „Asociaţiunea naţională din Arad pentru cultura poporului român" (1862), precum şi a societăţilor studenţeşti româneşti: „Petru Maior" (Budapesta, 1862) şi „România Junã" (Viena, 1864) K

Ceea ce urmăreau toate aceste societăţi în domeniul cultural, se urmărea în direcţia politică de către Partidul Naţional Român, înfiinţat în orăşelul Miercurea la 8 martie 1869, şi care, până la 1918, avea să fie principala organizaţie politică a românilor transilvăneni, al cărui prim act a fost un energic protest împotriva proclamării dualismului austro-ungar şi a alipirii Transilvaniei la Ungaria. „*Românul*-a declarat cu acest prilej Elie Măcelaru, preşedintele partidului – *numai în patria lui şi numai ca român poate fi fericit*". Pentru a marca opoziţia sa faţă de hotărârile luate de guvernele claselor dominante austro-ungare, Partidul Naţional Român, nevoind să recunoască anexarea Transilvaniei la Ungaria, a refuzat să participe la lucrările parlamentului din Budapesta, adoptând faţă de acesta o politică de abţinere totală[23]. Concomitent cu refuzul de a intra în

23 Vezi Acte şi date despre conferinţa română naţională din Transilvania, ţinută în 7—8 martie 1869 în npidul Miercurea, Pesta, 1870.

parlament, s-a organizat însă o îndârjită luptă prin presă şi prin reuniunile cultural-economice, care au mobilizat în jurul lor atât intelectualitatea, cât şi meşteşugărimea, muncitorimea şi ţărănimea transilvăneană.

Consecinţele acestei atitudini s-au relevat cu prisosinţă în timpul războiului pentru independenţă din anii 1877 – 1878, care n-a fost numai războiul vechii României, ci totodată şi războiul Ardealului, Banatului, Crişaneif Maramureşului şi al Bucovinei.

În toate aceste provincii s-au organizat, îndată după începerea ostilităţilor, nenumărate colecte pentru susţinerea războiului, pentru ajutorarea ostaşilor răniţi şi a familiilor lor, şi din toate au plecat spre Dunăre însemnate grupuri de voluntari români, hotărâţi să aducă sacrificiul suprem pentru eliberarea adevăratei lor patrii de sub jugul otoman. Cercetând presa vremii şi listele de subscripţii publicate, se poate constata că n-a existat niciun sat, niciun cătun românesc din aceste provincii care să nu-şi fi trimis obolul pentru independenţa României K

După victoria de la Plevna, care a consacrat pe plan european vitejia şi valoarea ostaşului român, şi după recunoaşterea independenţei României, nimeni nu s-a mai îndoit de apropiata eliberare a tuturor românilor subjugaţi. În satele de peste munţi iminenţa unei Plevne a Transilvaniei a fost considerată, începând de la această dată, ca un lucru firesc, inevitabil”.

Proclamarea independenţei României a avut o adâncă influenţă asupra atitudinii politicii Partidului Naţional din Transilvania, care, printr-un *Memorial* redactat de George Bariţiu în 1881-destinat străinătăţii-afirma că *„naţiunea româna niciodată nu se va împaca cu sistema dualista austro*-ungaraci va lupta cu perseverenţă pentru realizarea năzuinţelor sale. *Memorialul* românesc a avut un larg ecou în coloanele unora din marile ziare occidentale – îndeosebi franceze – care au ţinut să releve îndreptăţirea poporului român la

libertatea şi unitatea sa naţionalăx.

O puternică pledoarie pentru desăvârşirea unităţii politice aflăm în această perioadă în ziarul „*Dacia viitoare*”. organul cercului socialiştilor români de la Paris, care la începutul anului 1883 arăta într-un articol că „*unirea* (*din 1859*) e *incompleta*” fiindcă trei milioane de români aflaţi peste Carpaţi, „*care* vorbesc aceeaşi limbă *şi au aceleaşi sentimente ca şi noi au rămas în afara hotarelor României*” *Voim Dacia* – declara ziarul socialist – *aşa cum fu ea, fiindcă istoria şi dreptul, tradiţiunea şi plebiscitul, trecutul şi prezentul ne dau dreptul de a aspira la o Dacie română… Dacă dreptul* – se afirma în continuarea articolului – *are vreo putere pe acest pământ, atunci Transilvania şi celelalte părţi ale vechii Dacii unde românii sunt în majoritate, trebuie să fustione-e şi se vor fuziona mai curând sau mai târşju cu statul român*”[24].

Această convingere, unanim împărtăşită pe ambele versante ale Carpaţilor, a dat naştere în anul 1884 lozincii lansate de ziarul „Tribuna” de la Sibiu: *Soarele pentru toţi românii de la Bucureşti răsare*.

Lozinca „Tribunei” era nouă numai prin plasticitatea şi spiritul ei mobilizator, deoarece, ca idee, ea fusese exprimată încă de la începutul secolului. Într-adevăr, la 5 decembrie 1810 profesorul transilvănean Moise Nicoară, emigrat în Ţara Românească, îi scria lui Petru Maior, îndată după sosirea sa la Bucureşti, precizându-i că îi scrie dintr-o „ţară la care cu atât mai ales ni se cuvine a privi, cu cât de asta se ţine onoarea noastră mai vârtos, fiindcă din toate părţile care le lăcue naţia noastră numai asta a ţinut numele acesta urechilor noastre aşa dulce, ochilor aşa înălţat, aşa strălucit, atâtor ginte vrednic de invidie, adică română, şi fiindcă aici *se află mijlocirile mai puternice, care întrebuinţându-le astafţi, mine multe folositoare urmări cu lauda ar putea ferici romulenii*

---

24 Vezi T. V. Păcăţian, Cartea de aur sau luptele politice naţionale ale românilor de sub coroana ungară, VII, Sibiu 1913, p. 70.

(românii – *n.n.*) *surpaţi*”[25]. Peste o jumătate de veac, după ce între timp se realizase Unirea Principatelor, iar oraşul Bucureşti devenise capitala României lui Cuza ideea va primi o şi mai precisă formulare prin pana lui Iosif Vulcan care, după o călătorie făcută la Bucureşti scria în 1868: *„Bucureşti, Bucureşti, ce farmec divin îmi inundă inima când rostesc acest cuvânt Ce fericire cerească mă împresoară când îmi revine în minte memoria acestui oraş. Şi inima parcă îmi tremură când încerc a descrie impresiile şi surveniriile mele de pe malurile Dâmboviţei. Bucureşti, Bucureşti* – exclama în continuare călătoru 1 transilvănean, care cu un an mai înainte vizitase Viena, Berlinul şi Parisul – *tu nu posezi grandeţea oraşelor de la Apus, şi totuşi în ochii. mei apari mai admirabil*; *tu n-ai splendoarea lor, şi totuşi eşti mai luminos, tu nu te poţi lăuda cu frumuseţea acelora, însă pentru mine eşti mai încântător. Pentru ce*? *De ce pieptul meu se agită de simţăminte dumnezeieşti la amintirea ta*? *Tu nu-mi răspunzi* – încheia profetic Iosif Vulcan – *dar inima îmi şopteşte tainic*: «*Pentru că eşti capitala românilor*». *Capitala românilor*? *Da… vei fi*!”[26]

Principiul solidarităţii naţionale devenind astfel un principiu de bază al întregii societăţi româneşti, în anul 1891 s-a întemeiat la Bucureşti o societate cultural-politică care şi-a făcut din susţinerea şi promovarea lui o adevărată dogma: *„Liga pentru unitatea culturală a romanilor”*. Noua societate, printre ai cărei conducători au figurat cele mai reprezentative personalităţi ale culturii şi politicii româneşti – V.A. Urechea, A.D. Xenopol, Alexandru Odobescu, Barbu Delavrancea, I.L. Caragiale, Alexandru Vlahuţă, George Coşbuc, Spiru Haret, Victor Babeş, Nicolae Iorga, Take Ionescu, Nicolae Filipescu – a desfăşurat una din cele mai largi activităţi naţionale, organizând nenumărate manifestaţii patriotice şi publicând un considerabil număr de cărţi şi

25 Dr. Corneliu Bodea, Moise Nicoară, Arad, 1943, p. 145.

26 „Familia", 1868, nr. 38.

broşuri pentru relevarea unităţii poporului român[27].

Un important rol a jucat „Liga culturală” în 1894, când s-a judecat la Cluj marele proces al Partidului Naţional Român, care, prin *Memorandul* din 1892, protestând împotriva asupririi poporului român, arătase împăratului că politica austro-ungară *„e diametral opusa cu dezvoltarea întreagă a vieţii noastre politice şi istorice de peste o mie de ani, opusă cu aspiraţiunile politice tradiţionale ale poporului român şi cu interesele lui de existenţă naţională, opusă şi cu cerinţele organizaţiilor constituţionale ale statelor moderne”*. În locul unei soluţii constructive, guvernul din Budapesta a trimis în judecată, sub învinuirea de trădare, întregul comitet memorandist, ai cărui membri, în frunte cu bătrânul Ioan Raţiu, au fost condamnaţi cu toţii la închisoare[28]. „Liga” a luat cu îndrăzneală apărarea atitudinii politice a acuzaţilor transilvăneni, izbutind să transforme procesul de la Cluj într-un mare proces naţional cu adânc răsunet în opinia publică europeană, în toate capitalele de judeţ ale vechii Românii s-au organizat mari întruniri de protest împotriva vindicativei sentinţe, iar la Bucureşti au apărut diferite ziare ad-hoc cu titluri dintre cele mai semnificative: „Iridenta română”, „Golgota”, „Turda”, „Tinerimea română”.

Întreaga presă română, în frunte cu marile cotidiane „Românul”, „Timpul”, „Naţionalul”, „Adevărul”, „Lupta”, *„undependance Roumaine” y* a publicat ample articole şi reportaje asupra odiosului proces, înfierând politica de oprimare naţională urmărită de guvernul claselor dominante maghiare. O atitudine dintre cele mai energice a adoptat ziarul „Munca”, organul Partidului

---

27 Vezi N. Iorga, Liga culturală (în anexa, Date istorice din viata Ligii culturale, culese de B.irbu Teodorcscu), Bucurcşti, 1930; Vezi şi lucrarea recentă a lui Vasile Netca, Les antecedenies et la lutte de la „Ligue culturelle99 pour runité nationale, în „Revue Roumaine d'Histoire", 1965, nr. 3, p. 547-570

28 Vezi pentru amănunte, Vasile Netca, Istoria Memorandului românilor din Transilvania fi Banat, Bucureşti, 1947.

Social-Democrat, care într-un articol publicat la 15 mai 1894 arăta că procesul de la Cluj „nu e decât rezultatul asupririi românilor de către clasa asupritoare maghiară”, fără a identifica însă această clasă cu totalitatea poporului maghiar, *„Toţi oamenii cinstiţi şi sinceri* – afirma ziarul – *simpatizează cu acuzaţii* –, *cu populaţia românească din Ungaria, care se agită şi vrea să aibă drepturile ei… Purtarea stăpânirii maghiare* e *declara în încheiere „Munca” – este nedemnă, procesul intentat românilor este condamnabil din toate punctele de vedere”*.

La acţiunile patriotice ale „Ligii şi ale presei s-a asociat şi Academia Română, care la 1 iunie 1894, sub semnătura preşedintelui şi a tuturor membrilor săi, a adresat un *Apel către toate corpurile învăţate din lume* – academii, institute de ştiinţă, asociaţii culturale e *privitor la persecuţiunile românilor din Transilvania şi Ungaria*. „Academia Română – se afirma în acest apel – cercetătoare a istoriei neamului românesc, păstrătoare a limbii naţiunii româneşti şi centru de activitate a culturii româneşti, face un călduros apel la membrii institutelor de cultură ale întregului neam omenesc, ca să se intereseze de cauza cea dreaptă a românilor din Transilvania şi Ungaria, care e totodată o cauză de cultură generală. *Numai încetând ura dintre naţiuni* – se arată în continuare – *şi luptele cu scop de a se distruge unele pe altele, pacinica şi armonica dezvoltare a omenirii prin ştiinţa şi arte va fi asigurata şi lumea va da un spectacol demn de sforţările ce au făcut şi fac spiritele superioare, care de secole lucrează la progresul constant al omenirii”*.

Apelul Academiei Române a fost însoţit de numeroase mitinguri organizate de către filialele „Ligii” în marile metropole apusene – Paris, Londra, Roma, Bruxelles ş.a. -la care au luat cuvântul, pe lângă reprezentanţii „Ligii”, şi anumiţi oameni de ştiinţă ca

profesorii Ernest Lavisse, W.R. Morfill, A.H. Carlyle etc.[29]. Numeroşi oameni politici şi scriitori şi-au manifestat în scris solidaritatea cu lupta pentru libertate a poporului român, printre aceştia aflându-se W. Gladstone, fostul premier al Angliei, Casimir Perier, fostul preşedinte al Republicii Franceze, Georges Clemenceau, şi Al. Ribot, viitori prim-miniştri ai Franţei, deputatul italian M.R. Imbriani, istoricul Cesare Cantù, romancierul Émile Zola, poeţii Fr. Mistral, Giosue Carducci, Leconte de Lisle, precum şi un mare număr de ziarişti.

Prin intermediul „Ligii", cu o prefaţă de V.A. Urechea, o bună parte din aceste intervenţii au fost adunate în anul 1894 în volumul *Voci latine*, constituind o puternică încurajare pentru rezistenţa celor oprimaţi.

LUPTA NAŢIONALĂ
LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-lea

La începutul secolului al XX-lea, lupta pentru unitatea naţională dobândeşte un ritm din ce în ce mai accelerat. Tinerii scriitori şi cărturari transilvăneni – Octavian Goga, Şt. O. Iosif, Ilarie Chendi, Octavian C. Tăslăuanu, Ioan Agârbiceanu, Ioan Lupaş, Alexandru Ciura, Silviu Dragomir – se adună în jurul revistei „Luceafărul" (1 iulie 1902), atrăgând în frontul lor şi pe scriitorii şi istoricii transcarpatini: N. Iorga, Vasile Pârvan, Mihail Sadoveanu Victor Eftimiu, Emil Gârleanu, Cincinat Pavelescu, Corneliu Moldovan, C. Sandu-Aldea... „*Luceafărul*" devine astfel „*pe pământul neliber* – după afirmaţia lui N. Iorga, care prin revista „Semănătorul" de la Bucureşti urmărea şi el aceeaşi ţintă – *un simbol al unităţii româneşti*"[30]. Paginile de foc ale „Luceafărului" înflăcărează inimile unei întregi generaţii, răscolesc adânc cugetele româneşti, fac

29 Vezi G. Moroianu, Les luttes des Roumains Transylvains pour la liberte et Vopinion europeeney Paris, 1933.

30 N. Iorga, Istoria literaturii româneşti contemporane, 1934, II, p. 78.

necontenit apel la înfrăţirea românilor de pretutindeni, propovăduindu-se mobilizarea naţională. Poezia lui Octavian Goga – al cărui prim volum apare în 1905 – pătrunde adânc în toate conştiinţele, le zguduie, le înalţă, devine o lozincă patriotică. Jalea Ardealului e exprimată în versuri de o captivantă înduioşare şi energie. Iată tabloul din elementele căruia se împletea cântarea noului bard:

La noi sunt codri ver*i de brad Şi câmpuri de mătase* la *noi atâţia fluturi sunt şi-atâta jale-n casa. Privighetori din alte ţări Vin doina sa ne-asculte, La noi sunt cântece şi flori şi lacrimi multe, multe.*

La noi de jale povestesc A codrilor desişuri, şi jale duce Murăşul şi duc tustrele Crişuri.

În 1906, în urma unui raport al lui Îi tu Maiorescu, constatând că poeziile lui Goga *„reprezintă şi rezumă iubirea şi ura, durerile şi speranţele unui neam ameninţat în existenţa sa”*, Academia Română încunună tâmplele tânărului poet cu laurii unui mare premiuconfirmând încă o dată nezdruncinata solidaritate naţională.

Cu aceeaşi însufleţire erau scrise şi articolele şi monografiile lui N. Iorga, care între anii 1898 – 1914 – călcând pe urmele lui N. Bălcescu şi M. Eminescu – a întreprins numeroase călătorii în Transilvania pentru a studia istoria şi viaţa românilor de aici. Rezultatele cercetărilor sale sunt cuprinse îndeosebi în cele două mari lucrări intitulate: *Neamul românesc în Ardeal şi Ţara Ungurească* (2 vol., 1906) şi *Istoria românilor din Ardeal şi Ungaria* (2 vol. 1915).

Constatările lui N. Iorga subliniau în mod categoric că „oricât s-ar sili orişicine, rădăcina noastră nu poate fi smulsă din adâncimea unui pământ care a numit pe străbunii noştri întâii născuţi ai săi” şi că, în ansamblul ei, „cultura românească e una singură”[31].

---

31 N. Iorga, Partea românilor din Ardeal // Banat în cultura românească, Vălenii de Munte, 1911, p. 1.

În anii 1906 şi 1911 se produc două evenimente care pun într-un nemijlocit contact mii de români de pe ambele versante ale Carpaţilor 1: expoziţia jubiliară de la Bucureşti, organizată pentru aniversarea a patru decenii de domnie a lui Carol I şi aniversarea a 50 de ani de la întemeierea „Asociaţiunii pentru Literatura Română şi Cultura poporului Român („Astra”), sărbătorită la Blaj.

La cea dintâi, alături de intelectualii care se cunoşteau din paginile revistelor „Luceafărul” şi „Semănătorul”, a participat şi un imens număr de ţărani, în frunte cu renumitele coruri bănăţene organizate de Ioan Vidu, care s-au luat la întrecere cu corurile ţărăneşti din vechea ţară. „*A* fost scria un cronicar contemporan – *o culme a istoriei noastre contemporane în producţiile acestor cor un, în acea atingere înduioşătoare a flamurilor, în acea îmbrăţişare frăţească între fiii răzleţi ai diferitelor provincii. Pentru moment* – adăuga cronicarul profetic-*poate nu ne dăm destul de lămurit seama de importanţa evenimentului... dar roadele acestor manifestări pot fi dintre cele mai hotărâtoare pentru soarta noastră în viitor*”[32]. La Blaj, aniversarea „Astrei” fiind considerată ca un adevărat „triumf al culturii româneşti”, s-au adunat fruntaşii intelectualităţii române de pretutindeni – Andrei Bârseanu, Vasile Goldiş, N. Iorga, I.L. Caragiale, George Coşbuc, Octavian Goga, Şt. O. Iosif, Ion Agârbiceanu, Zaharia Bârsan, Sextil Puşcariu, Simion Mehedinţi, Alexandru Ciura, Victor Eftimiu, compozitorul Iacob Mureşanu, artiştii Aristiţa Romanescu şi Petre Liciu – precum şi 30.000 de ţărani în fruntea cărora a zburat, decolând de pe Câmpia Libertăţii, marele geniu al văzduhului românesc, Aurel Vlaicu.

Numărul participanţilor veniţi din Muntenia şi Moldovapreciza ziarul „Tribuna”-a fost de aproape 500[33]. „*Zilele de la Blaj* (*S*-17 *august*) – scria acelaşi ziar – *vor*

32 Ilarie Chendi, Impresii, Bucureşti, 1908, p. 82.

33 „Tribuna", Arad, 1911, 30 august.

rămânea unul din marile semnale de lumina cari vor străbate prin veacuri, arătându-se cărarea ce avem să urmăm, căci aceste zile ne-au dat, deplină ca niciodată în trecut, sinteza vieţii noastre naţionale… Slăvite să rămână aceste zile *pentru totdeauna* – adăuga «Tribuna» în *încheiereslăvit pământul care le-a ocrotit. Unitatea noastră sufleateacă nu şi-a găsit niciodată o expresie mai minunată decât în aceste zile Blaj*”[34].

Un nou avânt ia în această perioadă şi viaţa politică, în 1903, se înfiinţează secţia română a Partidului Social-Democrat din Ungaria, care va edita publicaţiile „Votul poporului” – (11/24 ian. 1903, Timişoara) şi „Adevărul” – „Glasul poporului – cu subtitlul „Organ al partidei democrate din Ungaria, Foaie pentru poporul muncitor român” (16 august 1903, Budapesta). Spiritul patriotic de care erau călăuzite aceste publicaţii, care aveau să cunoască numeroase suspendări, ca şi poziţia de pe care luptau pentru satisfacerea revendicărilor social-economice şi naţionale ale românilor” din Transilvania este puternic relevat printr-un articol publicat de „Votul poporului” la 13 februarie 1904, în care se afirmă că „poporul român este cel mai dispreţuit, cel mai batjocorit dintre popoarele din Ungaria” Aceeaşi constatare o făcea şi „Adevărul” care, la 1 mai 1906, scria că „românii din această ţară sunt cei mai apăsaţi, sunt lipsiţi de drepturile cele mai elementare”[35]. Deşi lupta „pentru drepturile milioanelor de muncitori ai poporului român”, „Adevărul”, ca şi „Votul poporului”, îmbrăţişa cu aceeaşi energie şi lupta celorlalte popoare oprimate din Austro-Ungaria. „Nu suntem naţionalişti – declara „Adevărul” la 9 decembrie 1906 – dar ca un partid care luptă pentru libertăţile tuturor popoarelor din această ţară, protestăm cu indignare contra apăsării uneia sau alteia dintre naţionalităţile din această ţară” 8.

Înfiinţarea secţiei româneşti a Partidului Social-

34 Idem.

35 Idem, p. 572.

Democrat din Ungaria, al cărei prim congres s-a ţinut la Lugoj, în 24 – 25 decembrie, a contribuit într-o largă măsură la dezvoltarea solidarităţii clasei muncitoare de pe ambele versante ale Carpaţilor, anticipând desăvârşirea unităţii politice. Delegaţii secţiei transilvănene vor participa rând pe rând la congresele sindicatelor şi ale Partidului Social-Democrat din România, iar reprezentanţii acesteia vor lua parte la congresele şi conferinţele secţiei. Datorită cluburilor muncitoreşti, înfiinţate de această secţie, au pătruns în Transilvania publicaţiile periodice socialiste din România, şi îndeosebi ziarul „România muncitoare”, precum şi un însemnat număr de scrieri politice şi literare. Cu sprijinul cercului „România muncitoare” de la Bucureşti s-au înfiinţat bibliotecile romă.neşti sindicaliste de la Braşov, Sibiu şi din alte oraşe.

La 10 ianuarie 1905 Partidul Naţional Român, care în 1869, pentru a evita recunoaşterea încorporării Transilvaniei la Ungaria, luase hotărârea de a nu participa la lucrările Parlamentului din Budapesta – hotărâre confirmată şi de congresul din 188 l-constatând lipsa de eficacitate a acestei tactici s-a pronunţat pentru abandonarea ei şi participarea la viaţa parlamentară.

Concomitent cu hotărârea de a intra în Parlament, hotărâre luată sub presiunea opiniei publice şi îndeosebi a generaţiei tinere, conducerea partidului a ţinut să-şi formuleze încă o dată vechile obiective ale luptei naţionale. „*Pretindem neclintit* – se afirma în rezoluţia din 1905 – *recunoaşterea poporului român ca individualitate politica alcătuitoare de stat şi asigttrarea dezvoltării sale etnice şi constituţionale, prin instituţiuni de drept public... Nu numai că pretindem din nou* – se arăta în continuare – *conform programului naţional, punerea în deplină vigoare şi respectarea legii pentru egala îndreptăţire \ ci pretindem revieţuirea şi confirmarea tuturor acelor legi ulterioare, a căror dispoziţie taie în principiile acelei legi fundamentale*”.

Programul prevedea totodată şi numeroase revendicări social-economice, introducerea sufragiului universal, desfiinţarea fidei-comisurilor (marile moşii ale nobilimii, a căror proprietate şi indivizibilitate era asigurată prin legi speciale – *n.n.*), „împroprietărirea corespunzătoare a ţăranilor" prin vinderea moşiilor statului, inalienabilitatea şi indivizibilitatea minimului de proprietate ţărănească, schimbarea legii pădurilor „spre marea uşurare a poporului", reformarea radicală a legilor fiscale prin reducerea impozitului agricol şi prin stabilirea unei „contribuţii progresive", şi totodată prin desfiinţarea dărilor pentru minimul de existenţă şi pentru articolele de consum alimentar. Nu erau uitate nici intevorba de legea naţionalităţilor din 1868.

resele muncitorilor, cerându-se o legislaţie care să facă „imposibilă exploatarea lor din partea întreprinzătorilor" [36]deşi acestea aveau să fie uitate mai târziu.

Deşi în condiţii cu totul ingrate, având de luptat atât cu dispoziţiile unei legi electorale care, aplicându-se numai în Transilvania, împiedica majoritatea populaţiei româneşti de a putea vota, cât şi cu abuzurile şi samavolniciile administraţiei de stat, Partidul Naţional Român a participat până în 1918 la trei alegeri parlamentare. La prima dintre ele (1905), deşi s-au depus candidaturi în toate circumscripţiile care aveau majoritate românească, nu s-au putut alege, din cauza ingerinţelor administraţiei – la o populaţie de 2 800 040 – decât abia 8 deputaţi români[37]. Printre cei căzuţi se afla însuşi preşedintele partidului, bătrânul Gheorghe Pop de Băseşti, căruia nu i se va permite niciodată intrarea în Cameră. Sârbii şi slovacii, pentru aceleaşi motive, au putut alege numai câte unul. La a doua alegere (1906), numărul deputaţilor români aleşi pe listele Partidului

36 Vezi T. V. Păcăţian, Cartea de aur sau luptele politice naţionale ale românilor de sub coroana ungară, Sibiu, 1915, voi, VIII, p. 169—171.
37 Vezi numele lor în T. V. Păcătian, op. cit,, p. 174.

National s-a ridicat la 14[38]. În 1908, în urma alegerii parţiale de la Beiuş, va intra în Cameră şi cutezătorul memorandist Vasile Lucaciu, pentru ca apoi, la alegerile din 1910, care s-au făcut în condiţii de excesivă teroare, să nu se mai poată alege decât 5. Aceşti deputaţi – Vasile Damian (Baia de Criş), Teodor Mihali (Ileanda), Ştefan Ciceo Pop (Sibiu), Nicolae Şerban (Făgăraş), Alexandru Vaida-Voevod (Arpaş) – au fost ultimii reprezentanţi români ai Transilvaniei în Parlamentul din Budapesta. Printre cei împiedicaţi de a intra în Parlament la alegerile din 1910 se aflau, alături de Gheorghe Pop de Băseşti, prese – dintele partidului, Vasile Lucaciu, Octavian Goga, Vasile Goldiş, Iuliu Maniu. Abuzurile şi samavolniciile comise la aceste alegeri au inspirat lui Octavian Goga piesa *Domnul notar*, în care poetul înfiera pe agentul tipic al administraţiei austro-ungare, chemat să pună în aplicare draconicele dispoziţii guvernamentale.

În 1912, în vederea viitoarelor alegeri, legea electorală suferea o neaşteptată modificare, luându-se măsuri, printr-o nouă fixare a circumscripţiilor de votare, ca populaţia românească din judeţele Alba de Jos, Bistriţa, Cluj, Făgăraş, Hunedoara, Solnoc-Dobâca, Turda-Arieş, Târnava Mare, Târnava Mică, Sibiu, să fie admisă la vot abia într-o proporţie de 2 – 3 la sută!

Hotărârea Partidului Naţional Român de a intra în lupta parlamentară venea tocmai la timp, fiindcă, la începutul secolului al XX-lea, politica de opresiune naţională practicată de guvernul claselor dominante din Ungaria luase forme din ce în ce mai grave şi mai ameninţătoare. După statistica publicată în anul 1906 de către guvernul maghiar, numărul funcţionarilor superiori din Transilvania cuprindea abia 5, 4 la sută români, în comitate şi oraşe 7, 4 la sută, iar ca notari săteşti, 20, 8 la sută. Justiţia se afla în mâinile maghiarilor şi saşilor în

---

388 Ibidem, p. 228.

proporţie de 94, 4 la sută[39].

Apogeul acestei politici a fost atins în anul 1907 prin legile şcolare impuse de contele Albert Apponyi, ministrul instrucţiunii publice, prin care se urmărea completa maghiarizare a învăţământului românesc, chiar dacă acesta era susţinut prin mijloacele proprii ale românilor. Prin articolul 20 al legii lui Apponyi se prevedea ca învăţătorii, indiferent de caracterul şcolii şi de faptul că beneficiau sau nu de ajutor de ia stat, erau obligaţi a dezvolta şi întări în spiritul elevilor sentimentul de alipire către patria maghiară şi conştiinţa aparţinerii la naţiunea maghiară. Deşi combătută cu energie atât de către cei doi mitropoliţi români – Ioan Meţianu (ortodox), Victor Mihali (greco-catolic), cât şi de către deputaţii Partidului Naţional, care pentru demascarea caracterului şovinist al legii au organizat şi numeroase adunări populare, legea Apponyi, dată fiind absoluta majoritate maghiară a Parlamentului, a fost votată fără a se ţine seama de protestul românilor, şi a devenit unul din principalele instrumente de deznaţionalizare. Pe baza acestei legi, în decurs de numai trei ani (1908 – 1910), după înseşi statisticile publicate de guvernul maghiar, au fost desfiinţate nu mai puţin de 420 de şcoli româneşti. Aceeaşi soartă în anii următori le pândea şi pe celelalte. Analfebetismul constituia. O adevărată plagă pentru întreaga populaţie rurală, în anul 1910, numărul neştiutorilor de carte din Transilvania reprezenta 48, 9 la sută din populaţie, iar în Maramureş, el se ridica la 73, 2 la sută K

Deşi restrâns ca număr, grupul deputaţilor români din Parlamentul maghiar a desfăşurat – în strânsă colaborare cu reprezentanţii sârbilor şi slovacilor cu care constituiau un club parlamentar comun – o intensă şi îndrăzneaţă activitate de opoziţie. Chiar în prima cuvântare rostită în Parlament de deputatul Teodor

---

39 MagyarS/atisiţfikaikdzjemenyik, Budapesta, XVI, 1906, p. 136 - 145.

Mihali, în numele tuturor reprezentanţilor Partidului Naţional, se protesta împotriva faptului că nu se respectau legile fundamentale cu privire la drepturile naţionalităţilor şi se demasca permanenta falsificare a voinţei majorităţii populaţiei, cerându-se, pentru respectarea „voinţei adevărate a naţiunii”, introducerea sufragiului universal[40]. Votul universal, „fără considerare la rasă şi naţionalitate”, era cerut în aceeaşi sesiune şi de deputaţii Ştefan Ciceo Pop, Aurel Vlad şi Ioan Suciu, care au făcut un sever rechizitoriu politicii de maghiarizare.

Consecvenţi, deputaţii români au combătut pas cu pas toate legile reacţionare şi şoviniste aduse în discuţia Parlamentului, făcându-se purtătorii de cuvânt ai revendicărilor şi aspiraţiilor maselor oprimate, şi ţinând totodată un strâns contact cu guvernul şi partidele politice de la Bucureşti.

Pentru susţinerea şi popularizarea programului şi a atitudinii partidului, precum şi a intervenţiilor parlamentare ale reprezentanţilor săi, în anul 1907 s-a înfiinţat la Budapesta cotidianul „Lupta”, având ca director, în primul său an de apariţie, pe Al. Vaida-Voevod şi apoi pe Vasile Lucaciu. Ca publicaţie cu caracter poporal, destinată maselor ţărăneşti, s-a editat foaia săptămânală „Poporul român”, a cărei conducere a fost încredinţată deputatului Aurel Vlad.

În această activitate se află sursa popularităţii de care s-au bucurat în această perioadă deputaţii Coriolan Brediceanu, Vasile Goldiş, Vasile Lucaciu, Iuliu Maniu, Teodor Mihali, Ştefan Ciceo Pop, Ioan Rusu-şirianul, Alexandru Vaida-Voevod, Aurel Vlad – precum şi contribuţia pe care, împreună cu reprezentanţii clasei muncitoare, aveau să o aducă la actul Unirii.

Nu în toate împrejurările şi nu în toate manifestaţiile conducătorii Partidului Naţional au găsit însă calea cea mai indicată, şi nu întotdeauna metodele

40 La Transyfoame, II, Bucureşti, 1938, p. 833.

întrebuinţate au fost cele mai judicioase. Cercetând activitatea parlamentară a reprezentanţilor acestui partid, aflăm şi unele discordanţe între declaraţiile unora dintre ei – care, în anumite circumstanţe, constrânşi de situaţia politică existentă, au invocat datoria fidelităţii faţă de statul asupritor şi totodată necesitatea menţinerii monarhiei austro-ungare – şi între aspiraţiile reale ale poporului român, al căror ţel final era înfăptuirea unităţii naţionale. Problema organizării politice a maselor a fost apoi lăsată în mod permanent pe planul al doilea, iar revendicările lor social-economice, îmbrăţişate cu precauţie. Această latură a activităţii Partidului Naţional a fost criticată chiar de către unii din fruntaşii săi care, după alegerile din anul 1910 – cu prilejul cărora preotul Vasile Mangra, unul din fruntaşii partidului, a îmbrăţişat programul guvernamental maghiar – s-au adunat în jurul poetului Octavian Goga şi au început, prin ziarul „Tribuna" de la Arad, o vie campanie împotriva lui Mangra şi a conducerii partidului. Alături de Goga s-au grupat îndeosebi elementele tinere – Ilarie Chendi, care şi-a dovedit şi în această campanie marile calităţi de polemist şi pamfletar, Ioan Lupaş, Ioan Agârbiceanu, Alexandru Ciura, Silviu Dragomir – cunoscuţi din paginile revistei „Luceafărul", dar şi unii luptători mai vârstnici ca R. Ciorogariu, directorul Seminarului din Arad, Nicolae Oncu, directorul băncii „Victoria" din acelaşi oraş, Nicolae Ivan, asesor consistorial la Sibiu, membri, ca şi Goga, ai comitetului naţional, şi alţii. Sub lozinca, „premenirii cadrelor conducătoare şi a programului partidului", gruparea tribunistă – ai cărei exponenţi şi-au înaintat demisia din comitetul partidului – numită şi gruparea „oţeliţilor", a purtat timp de aproape doi ani o îndrâjită luptă împotriva unor elemente socotite învechite şi a practicilor politice considerate desuete. Din domeniul politic lupta a trecut şi în sectoarele economic şi cultural, „oţeliţii" preconizând o înnoire totală a societăţii româneşti din Transilvania. Ca

răspuns la mişcarea „oţeliţilor” şi a „Tribunei”, comitetul partidului a înfiinţat la Arad – suprimând ziarul „Lupta” de la Budapesta – un nou ziar intitulat „Românul”, care, pus sub direcţia lui Vasile Goldiş, a apărat cu energie poziţiile tradiţionale şi oficiale ale partidului.

La 12 martie 1912, în urma intervenţiei cercurilor politice de la Bucureşti, care nu admiteau o diminuare a prestigiului Partidului Naţional Român, „Tribuna” a fost silită să-şi înceteze apariţia, redactorii săi intrând în redacţia „Românului”, iar Octavian Goga şi R. Ciorogariu şi-au reluat locul în comitetul combătut până în ajun K

Mediaţia între cele două grupuri a fost făcută de C. Stere.

Atitudinea precaută a conducătorilor partidului, a cărui existenţă legală, ca partid naţional, nu fusese recunoscută niciodată, era determinată de severitatea cu care erau urmărite şi sancţionate, sub numele de „trădare de patrie”, toate manifestările politice care ar fi preconizat dezmembrarea statului ungar. Declaraţiile incriminate de unii publicişti şi istorici au fost dictate de condiţiile obiective ale luptei, ele exprimând nu gândul sincer al celor ce le rosteau, ci exclusiv necesităţile de ordin tactic ale unei lupte de lungă durată şi profund disproporţionate în ceea ce priveşte natura şi efectivele forţelor antagoniste. Puterii imense a imperiului austro-ungar, care la începutul secolului al XX-lea dispunea de o populaţie de 50.000.000 de locuitori şi de considerabile mijloace represive militare şi economice, la care se adaugă şi alianţa cu Germania lui Wilhelm al II-lea, conducătorii românilor nu-i puteau opune decât rezistenţa morală a unei populaţii încătuşate de aparatul de stat şi complet dezarmate. Datorită acestei disproporţii de forţe, unii dintre exponenţii politici transilvăneni, într-o vreme când însăşi România era încadrată în sistemul diplomatic al puterilor centrale, au crezut în mod greşit – că oprimarea la care erau supuse popoarele din Austro-Ungaria ar putea fi înlăturată

printr-o reorganizare a imperiului pe baze federaliste, care ar fi acordat tuturor acestor popoare, recunoscându-li-se teritoriul naţional, o largă autonomie, administrativă, culturală şi politică. Teoreticianul acestui proiect a fost cu deosebire publicistul Aurel C. Popovici, care în anul 1906, pentru a contribui la rezolvarea problemei naţionale şi a crizei constituţionale din imperiul habsburgic, a tipărit la Leipzig lucrarea intitulată *Die Vereinigten Staaten von Gross Österreich* (Statele Unite ale Austriei Mari), prin care propunea împărţirea Austro-Ungariei în 15 state naţionale unite între ele pe baza unei constituţii federale şi a unui monarh omun. Cele 15 state proiectate de Aurel C. Popovici erau: Austria germană, Boemia germană, Moravia germană (Silezia), Boemia (Cehia), Ungaria, Transilvania, Croaţia, Galiţia apuseană, Galiţia răsăriteană, Slovacia, Ucraina (Rutenia subcarpatică), Voivodina (sârbească), Secuimea, Tirolul, Triestul[41].

La apariţia ei, lucrarea lui A.C. Popovici, care, pentru realizarea federalizării, credea că se poate sprijini pe însuşi moştenitorul tronului, arhiducele Franz Ferdinand, cunoscut ca adversar al sistemului dualist, a provocat un viu interes în întreaga Europă, şi mai ales – cu reacţii diferite – în ţările amintite. Considerată de unii români şi de către popoarele slave ca una din soluţiile temporare acceptabile pentru slăbirea imperiului habsburgic şi pentru emanciparea lor naţională, ea a fost combătută cu îndârjire de către exponenţii politici ai claselor dominante maghiare, care vedeau în federalizarea propusă o lovitură de moarte pentru politica de oprimare aplicată de ele.

Moartea lui Franz Ferdinand, prin atentatul de la Sarajevo (28 iunie 1914) şi izbucnirea războiului mondial au pus însă capăt speranţelor de eliberare prin

41 Vezi în legătură cu această luptă: Al. Vaida-Voevod, Mangra Tisţa şi „Tribuna", Braşov, 1911; Octavian Goga, Ce e „Tribuna filelor noastre? Arad, 1911; R. Ciorogariu, Spre prăpastie; Arad, 1911.

federalizarea imperiului habsburgic, şi însuşi autorul teoriei federaliste, criticat adeseori cu asprime pentru concepţiile sale, a arătat, în timpul războiului, că „nu mai există nicio raţiune ca imperiul să existe, dar că sunt numeroase cele pentru care el să fie distrus, pentru ca astfel naţiunile oprimate să fie eliberate de sub jugul insuportabil al acestor guverne ignorante şi despotice”.

Nici declaraţiile de fidelitate smulse unor deputaţi şi nici proiectele de federalizare a Austro-Ungariei n-au îndepărtat însă Partidului Naţional Român de ţelul final al luptei sale şi nu i-au diminuat, sprijinindu-se necontenit pe aspiraţiile poporului, puterea de rezistenţă şi combativitate. Un moment critic al existenţei sale s-a produs în anul 1910, când guvernul Kuhen-Herdervâry, prin contele Tisza, ministru atunci al afacerilor interne, a încercat, nevoind să recunoască Partidul Naţional Român, să ajungă la soluţionarea unora din revendicările româneşti prin tratative cu dr. Ioan Mihu, întemeietorul băncii „Ardeleana” de la Orăştie, una din personalităţile proeminente ale burgheziei transilvănene. Mihu a condiţionat însă acceptarea propunerilor contelui Tisza de asentimentul conducerii partidului [42]y fapt ce a dus la întreruperea tratativelor începute, dar totodată şi la constrângerea guvernului de a trata în anii 1913 – 1914 direct cu partidul nerecunoscut până atunci. Prin aceste tratative, recomandate din motive diplomatice şi de guvernul de la Bucureşti, contele Tisza a crezut că va putea obţine, în schimbul unor vagi concesii şcolare, economice şi electorale, recunoaşterea, din partea Partidului Naţional Român, a stării de drept existente în Ungaria. Una din cele mai arzătoare dorinţe ale contelui Tisza era ca partidul să-şi înceteze activitatea naţională, fruntaşii săi urmând să-şi continue activitatea politică în cadrul partidelor politice maghiare. Comisia de zece care

---

42 Vezi Dr. Ioan Mihu, Spicuiri din gîndurile mele politice, culturale, economice, publicate cu un studiu biografic de Silviu Dragomir, Sibiu, 1938, p. 3-94 .

a dus în aceşti ani tratativele cu contele Tisza – comisie formată din Gheorghe Pop de Băseşti, preşedintele partidului, Vaier Branişte, Octavian Goga, Vasile Goldiş, Vasile Lucaciu, Iuliu Maniu, Teodor Mihali, Ştefan Ciceo Pop, Al. Vaida-Voevod, Aurel Vlad – respingând propunerile guvernului, a izbutit să consolideze poziţia politică a partidului şi să menţină problema românească pe vechea ei linie de intransigenţă[43].

Ceea ce a determinat guvernul maghiar să dorească o înţelegere cu Partidul Naţional Român, era, pe de o parte, numărul majoritar al populaţiei româneşti din Transilvania, care, în ciuda tuturor tendinţelor de deznaţionalizare şi a falsificării statisticilor, continua să se dezvolte în mod ascendent – recensământul din 1910 indica numărul de 2 830 040 români faţă de 1 664 286 maghiari, iar pe de alta, rolul din ce în ce mai important pe care România îl juca în sud-estul european şi în proiectele de război ale Germaniei şi Austro-Ungariei.

Prin opoziţia sa faţă de politica guvernului claselor dominante maghiare, Partidul Naţional Român, ca exponent al naţiunii române, şi în strânsă colaborare cu partidele celorlalte popoare oprimate, a contribuit astfel la demascarea şi slăbirea sistemului dualist, preconizând în mod permanent necesitatea lichidării lui.

În lupta sa pentru satisfacerea revendicărilor social-politice şi naţionale ale poporului român, Partidul Naţional Român a fost consecvent susţinut de către secţia română a Partidului Social-Democrat din Ungaria. „Socialiştiiscria „Tribuna" la 1 iulie 1905 de pe poziţiile Partidului Naţional Român – nu ne pot fi decât soţi de arme fireşti, căci între postulatele programului nostru nu este niciunul care ar fi împotriva năzuinţelor lor. Din contra, sunt multe (care ne unesc) şi mai ales este cel cardinal, sufragiul universal, necondiţionat înscris în programul nostru (şi al lor)". Cuvinte tot atât de

43 Octavian C. Tăslăuanu,, Lupta dintre două neamuri, „Convorbiri literare", 1940, nr. 7-12.

categorice se rosteau şi în ziarul „Adevărul” din 9 decembrie 1906: „Recunoaştem *că astăzi (dumneavoastră, reprezentanţii Partidului Naţional Român), sunteţi singurii în Dietă care duc o luptă adevărat democratica... Veniţi dar în mijlocul nostru, daţi-ne* ajutor *să luminăm poporul... Uniţi puterile voastre cu ale noastre şi să începem lupta care va mântui întregul popor din sclavia şi mizeria în care se găseşte*”.

Fideli acestui principiu, în 1907, după însăşi recunoaşterea „Tribunei”, socialiştii români, combătând cu energie legile şoviniste ale contelui Apponyi, „*s-au ridicat cu putere contra politicii de maghiarizare a guvernului*”.

Colaborarea dintre cele două partide s-a relevat astfel atât în domeniul social, cât şi în cel naţional, ambele urmând, deşi pe bază de ideologii şi metode de luptă diferite, idealul libertăţii poporului român şi al tuturor popoarelor oprimate.

Aceeaşi concepţie cu privire la dreptul poporului român la libertatea şi unitatea sa naţională era mărturisită şi de către reprezentanţii muncitorilor de la Bucureşti.

Izbucnirea războiului mondial – ale cărui consecinţe, prin impunerea drepturilor de autodeterminare a popoarelor ca principiu fundamental pentru reîntronarea păcii, aveau să fie fatale Austro-Ungariei – găsea astfel pe românii din Transilvania «susţinuţi de românii de pretutindeni – puternic încleştaţi în lupta pentru eliberare şi unitate naţională.

ÎN FURTUNĂ – 1914 – 1918 – La declanşarea războiului, adoptând atitudinea expectativei, Partidul Naţional, prin deputatul Teodor Mihali, anunţa Parlamentul din Budapesta că, fără a renunţa la vechile sale revendicări, îşi suspendă activitatea pe toată durata războiului, în timp ce o parte din reprezentanţii săi, în frunte cu Vasile Lucaciu şi Octavian Goga, urmaţi de un

important număr de publicişti şi scriitori, se refugiau la Bucureşti pentru a protesta de aici împotriva împilării Transilvaniei – ai cărei fii au fost mobilizaţi cu sutele de mii sub steagurile Austro-Ungariei – şi pentru a cere intervenţia militară a României.

De acum înainte ei vor fi exponenţii publici ai aspiraţiilor poporului român din Transilvania, fiindcă asupra tuturor celorlalţi se va dezlănţui mânia neîndurată a contelui Tisza, care-i va obliga pe unii la dubioase declaraţii de fidelitate, iar pe cei care le vor refuza îi va trimite pe front sau va dispune arestarea şi internarea lor în închisori şi lagăre. Oficioasele celor două partide româneşti – „Adevărul" şi „Românul" – ca şi alte periodice, vor fi suspendate.

La mari umilinţe au fost supuşi conducătorii mitropoliilor şi episcopiilor româneşti, precum şi ai instituţiilor economice şi culturale, a căror activitate depindea de consimţământul guvernului. În timpul războiului au fost deportaţi în interiorul Ungariei aproape 10.000 de ţărani români din zona de frontieră, iar un număr de peste 3.000 intelectuali au fost arestaţi ca suspecţi şi internaţi în lagărele de la Şopron, Wperd, Ruszt, Szent Margitta.

Teroarea din Transilvania a îndârjit însă pe refugiaţii de la Bucureşti, care din primul moment s-au considerat mandatarii voinţei întregului popor român de peste munţi. Întâiul lor cadru de manifestare l-a alcătuit vechea „Ligă culturală", care prin congresul extraordinar ţinut la 14 decembrie 1914 şi-a schimbat numele din „Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor" în „Liga *pentru unitatea politica a tuturor românilor*", alegându-şi totodată ca preşedinte, în mod simbolic şi demonstrativ, pe bătrânul luptător transilvănean Vasile Lucaciu, numit, pentru curajul şi energia sa, „Leul de la Siseşti". Ca vicepreşedinte al „Ligii" a fost ales Barbu Delavrancea, ca secretar general, Nicolae Iorga, iar ca membri în comitet: Nicolae Filipescu, Take Ionescu,

Octavian Goga, Simion C. Mândrescu şi alţi vechi luptători pentru cauza românilor oprimaţi.

În manifestul adresat ţării, după schimbarea numelui şi după alegerea noului comitet, se arăta în mod ferm *„ca «Liga» intra într-o nouă fa-a a ei. Trista experienţă* – se arată în continuare – *a dovedit că o unitate culturală fără o unitate politică nu are nicio chezăşie. Pentru păstrarea unităţii culturale ni se impune unitatea politică. Din războiul uriaş care a împins toate neamurile* – se anunţa în mod profetic-*va ieşi o lume nouă. Dreptul învinge forţa, voinţa popoarelor înlocuieşte cucerirea. Stăpânirile cari nu se biruie pe voinţa popoarelor sunt răsturnate pentru totdeauna şi din aceste ruine răsare domnia dreptăţii. Alcătuirile vechi se desfac, iar noile alcătuiri se întemeiată pe dreptul fiecărui neam de a trăi laolaltă o viaţă naţională şi libera”*[44].

Datorită precipitării evenimentelor şi noului aflux de luptători veniţi de peste munţi, concomitent cu „Liga” iau un mare avânt şi societăţile transilvănene întemeiate în Bucureşti în deceniile anterioare – „Transilvania” (1867), „Carpaţii” (1885), „Cercul românilor de peste munţi” (1909) – şi se întemeiază noi asociaţii patriotice: „Acţiunea naţională” (1914), „Legiunea ardeleană” (1914), „Federaţia unionistă” (1915).

Din numeroasele manifeste şi proclamaţii lansate de aceste asociaţii desprindem laconicul dar categoricul angajament luat de membrii „Acţiunii naţionale” – societate înfiinţată din iniţiativa doctorului Ioan Cantacuzino-la 27 octombrie 1914”. *Subsemnaţii* – se arată în documentul iscălit de numeroşi luptători politici şi oameni de ştiinţă – *ne legăm în faţa ţării să ducem o* imediată *acţiune până la realizarea deplină a neamului românesc” 2*.

La 15 martie 1915 se ţine la Ateneul Român – urmat de o mare manifestaţie în sala „Dacia” – congresul

---

44 „Epoca* 1914, 28 decembrie.

românilor de peste hotare, organizat de profesorul Simion C. Mândrescu, la care participă mii de ardeleni, bănăţeni, crişeni, maramureşeni.

Deschiderea congresului a fost precedată de intonarea marşului patriotic „Deşteaptă-te române", în cadenţele căruia luptaseră la 1848 legiunile lui Avram Iancu, vechile chemări revoluţionare păstrându-şi aceeaşi forţă de mobilizare naţională. Din însemnările unui cronicar al congresului aflăm că la cântarea versurilor

Murim?? *iai bine-n luptă cu glorie deplină*.

Decât să fim sclavi iarăşi în vechiu-ne pământ, întreaga sală a fost cuprinsă de „un adevărat delir, care a electrizat pe toată lumea, topind sufletele tuturor în acelaşi cald şi nestăpânit entuziasm". O puternică impresie au produs expunerile istorice asupra situaţiei românilor din provinciile robite şi a năzuinţelor lor făcute de profesorii Simion C. Mândrescu, Vasile Stoica, Emilian Sluşanschi şi Ion Grămadă, precum şi emoţionantele discursuri rostite de Barbu Delavrancea, istoricul Ioan Ursu, ziaristul C. Mille şi alţi militanţi pentru desăvârşirea unităţii politice. Adresându-se „cetăţenilor viitoarei Românii mari", C. Mille a declarat că *„neamul acesta nu poate să aibă odihnă, cât timp toţi aceia de aceeaşi limbă nu se vor întregi în acelaşi neam"* \ în moţiunea votată de congres s-a arătat, ca răspuns la afirmaţiile guvernului maghiar şi a declaraţiilor obţinute prin teroare, că „românii de peste hotare aflători în ţară... declară monstruoase insinuările duşmanilor neamului nostru şi a uneltelor lor cum că românii ardeleni ar fi mulţumiţi cu stăpânirea austro-ungară şi nu ar dori unirea cu România"[45], manifestându-şi totodată solidaritatea cu „lupta începută... pentru a grăbi intrarea în acţiune a României".

Sensul politic al congresului de la Ateneu, ca şi

45 Vezi broşura Congresul românilor de peste hotare aflători în tară, 15 martie 1915, Bucureşti 1915.

justificarea organizării lui au fost concludent relevate de N. Iorga printr-un vibrant articol publicat în ziarul „Neamul românesc”. „*Numărul mare al participanţilor* – scria marele istoric – *a fost cel mai decisiv răspuns faţă de aceia cari afirmă că oamenii aceştia nu ne vor*, că ne *resping chiar, ca la Bucureşti caută numai o pâine. Nu* – sublinia N. Iorga în încheiere – *ei caută un ideal, pe care l-au găsit…*”[46]

Activitatea reprezentanţilor provinciilor oprimate s-a relevat prin contribuţia lor la organizarea întrunirilor şi manifestaţiilor publice-iniţiate de „Liga pentru Unitatea Politică a Tuturor Românilor”, de „Acţiunea naţională”, „Federaţia unionistă” şi de celelalte societăţi patriotice – şi mai ales în domeniul publicistic.

Prin transilvănenii Vasile Lucaciu, Octavian Goga, Simion C. Mândrescu, profesorul Ioan Ursu, cărora li se adaugă preoţii Avram Imbroane din Banat şi Ioan Moţa de la Orăştie, inginerul Florea Bogdan de la Reghin, precum şi prin Ion Grămadă, D. Marmeliuc, I. Gherman, ei iau cuvântul alături de Barbu Delavrancea, N. Filipescu, Take Ionescu, N. Iorga, Constantin Miile, Nicolae Titulescu, la toate marile întruniri din anii neutralităţii. Au rămas memorabile manifestaţiile de la Bucureşti (15 martie, 14 iunie, 9 noiembrie 1915; 5 iunie, 14 august 1916), Iaşi (15 martie 1915), Ploieşti (5 mai, 24 octombrie 1915), Craiova (24 octombrie 1915) Turnu Severin (24 octombrie 1915), Brăila (18 octombrie 1915), Galaţi (19 aprilie 1915), la care oratorii transilvăneni au făcut rechizitorii oprimării din imperiul habsburgic, dând glas durerilor şi aşteptărilor de veacuri.

Într-o cuvântare rostită la Bucureşti, 14 iunie 1915, Vasile Lucaciu, eroul venerat al vechilor lupte din Transilvania, care încă din 1894 declarase în faţa tribunalului de la Satu Mare că va veni o zi în care va fi deputat în Camera României, făcea această

46 „Neamul românesc", 1915, 22 martie.

impresionantă mărturisire de solidaritate şi unitate politică: *„Aici – în capitala României – vad reînviată strămoşeasca gândire românească: unul pentru toţi şi toţi pentru unul, aici vad împlinit dorul sfânt al inimilor curate româneşti, ca frate întâlnindu-se cu frate, să spună pe faţă ceea ce de veacuri şi totdeauna purtăm în taina sufletului. Aici constatăm, cu nespusă bucurie, mărturisirea sărbătorească şi în cuvinte, // fapte, că avem aceeaşi obârşie, aceeaşi limbă şi lege şi ca suferinţele şi prigonirile vremurilor trecute n-au putut să şteargă din inimile noastre sentimentul de frăţească iubire şi conştiinţa că avem dreptul de a ne uni într-o singură ţară, să trăim sub aceeaşi oblăduire românească… Spre noi, spre fraţii liberi – afirma în încheiere bătrânul luptător* e *stboară glasul de chemare al fraţilor din robie şi toate râurile vă aduc lacrimile de durere ale văduvelor şi orfanilor ce se sting în deznădejde. Noi am venit ca soli ai fraţilor încătuşaţi şi chinuiţi până la moarte”*.

Înzestrat cu talente multiple, alternând discursul tulburător cu articolul de ziar şi cu poezia de înaltă tensiune patriotică, Octavian Goga se transforma într-un adevărat vizionar al destinului românesc. Îndemnul său era aprig şi lapidar:

Veniţi românii Porniţi-vă spre muntel V-arata drumul morţii din morminte Sa nu uitaţi a veacurilor carte, Veniţi, veniţii… Căci adevăr tţic vouă Ori vă mutaţi hotarul mai departe, Ori veţi muri cu trupul frânt în doua!”

Un mesaj emoţionant l-a alcătuit scrisoarea lui George Coşbuc către organizatorii întrunirii de la „Dacia” din 9 noiembrie 1915. *„Mă doare în suflet*-scria poetul «*Cântecelor de vitejie*» – *că nu pot lua parte la întrunirea fraţilor noştri ardeleni şi bucovineni, fiind bolnav. Aş fi dorit să ridic şi eu glasul… şi să aduc prinosul meu de jale pentru suferinţele celor de acasă… Durerea mea e cu atât mai mare* – adăuga Coşbuc cu

deznădejde – *cu cât nu mi s-a dat prilejul, ca singurul meu fiu să-l văd murind pentru libertatea celor obijdutţi de veacuri*”[47].

Coşbuc publicase, de altfel, îndată după izbucnirea războiului, emoţionanta poezie *Morţi pentru cine*? în care deplângea tragedia ostaşilor transilvăneni siliţi să lupte sub steagurile Austro-Ungariei[48].

La aceste deznădăjduite chemări ţara liberă răspundea de la tribuna Academiei Române prin glasul de foc al lui Delavrancea: *„Avem acelaşi dor, aceleaşi dureri, aceleaşi aspiraţiuni. Cântăm aceleaşi cântece şi aceeaşi doină... Durerile şi bucuriile celor de dincolo* sunt şi ale noastre, sunt şi ale lor. Duşmanii lor sunt şi ai noştri... Visul atâtor generaţii de strămoşi, de moşi şi de părinţi l-am visat şi noi, şi acum îl vedem aievea”. Marea semnificaţie istorică a Ardealului era înfăţişată de N. Titulescu printr-un înălţător discurs rostit la Ploieşti: *„România*afirma viitorul diplomat – *nu poate fi întreagă fără Ardeal. Ardealul e leagănul care i-a ocrotit copilăria, e şcoala care i-a făurit neamul, e farmecul care i-a susţinut viaţa. Ardealul* – releva în continuare N. Titulescu – *e scânteia care aprinde energia, e mutilarea care strigă răzbunare, e făţărnicia care cheamă pedeapsa, e sugrumarea care cere libertatea*! *Ardealul e românismul în restrişte, e întărirea care depărtează vrăjmaşul, e viaţa care cheamă viaţa*! *Ne trebuie Ardealul* – exclama oratorul sub un torent de aplauze... *nu putem fără el l Vom şti să-l luăm şi mai ales să-l meritam*”[49].

Aceleaşi probleme formau şi obiectul discursului lui Take Ionescu, rostit la 15/16 decembrie 1915 în Adunarea Deputaţilor: *„Scopul final*-afirma acesta – *scopul din toate sufletele româneşti, scopul din toate*

---

47 Vezi textul în întregime în volumul omagial Simion C. Mîndrescu în serviciul unităţii noastre naţionale, Bucureşti, 1929, p. 107.

48 „Flacăra", 1914, 6 septembrie, nr. 46- 47, p. 375

498 „Epoca", 1915, 5 mai.

inimile a fost totdeauna acelaşi: *Unitatea naţională, nu numai culturală dar şi politică, întregirea noastră, a tuturor…*[50]

Necesitatea realizării unităţii politice a poporului român şi a unei patrii libere era susţinută şi de către exponenţii mişcării socialiste, care, în locul războiului, preconizau însă calea înţelegerii între popoare, bazată pe solidaritatea internaţionalismului proletar. *„Într-o ţară*- scria C. Dobrogeanu-Gherea în 1914 – *care are nenorocirea ca o parte din trupul ei să fie sub o stăpânire străină, întregirea ţării e o dorinţă comună. Această dorinţă e în afară de discuţie. Ceea ce e în discuţie e metoda, e vremea, e forma şi felul acestei întregiri, împrejurările, consecinţele, putinţa realizării99* 2. Aceleaşi preocupări îi inspirau lui Mihail Gh. Bujor, în anul 1916, o minunată pagină consacrată ideii de patrie. *„Patriile sunt* – afirma M.G. Bujor – *cadre naturale şi istorice de dezvoltare a popoarelor*. În *aceste cadre s-a întemeiat pentru fiecare naţiune o existenţa proprie, cu tradiţiile ei, cu viaţa ei, cu civilizaţia ei, element preţios şi indispensabil în concertul civilizaţiei generale. În acest înţeles*. *patriile sunt necesare, căci în regimul actual, numai înăuntrul acestor cadre popoarele şi-ar J) putea dezvolta în voie şi pe deplin toată originalitatea şi toată puterea lor de creaţie99 3*.

Prezenţa în ţară a militanţilor transilvăneni nu putea să nu se reflecte şi în presa politică şi literară. Pe lângă colaborarea la publicaţiile existente, care militau pentru intrarea României în război – „Epoca”, „Neamul Românesc”, „*La Roti manie*”, „Adevărul”, „Dimineaţa”, „Universul”, „Flacăra” – ei şi-au legat numele de înfiinţarea a numeroase noi periodice, care au devenit adevărate monitoare ale conştiinţei patriotice. Primul dintre ele a fost ziarul „Ardealul”, apărut la 1 decembrie 1914 ca organ al „Legiunii ardelene” şi trecut apoi, la 1

---

50 Take Ionescu, Pentru România Mare, Bucureşti, 1919, p. 114.

mai 1915, sub direcţia profesorului Simion C. Mândrescu[51]. Un al doilea ziar intitulat „Ardealul” avea să apară în curând la Iaşi (1915) ca ziar al „adevăraţilor români”[52], urmat de „Ardealul nostru” (1915), „foaia studenţimii ieşene” şi de „Ardealul” de la Caracal, „organ al Federaţiei unioniste din judeţul Romanaţi”[53].

O lungă serie de publicaţii se vor intitula demonstrativ „România Mare”. Calea acestora fusese deschisă încă din 1910 de o publicaţie cu acest nume apărută la Bucureştişi de o alta la Constanţa, înfiinţată în 1913[54], în anii neutralităţii şi ai războiului vor apărea altele cu acelaşi nume la Galaţi (1914) [55], Constanţa (1915) 8, Craiova (1918) [56]. Cea mai însemnată dintre ele a fost cea înfiinţată la Bucureşti în 1916 de Voicu Niţescu, fostul director al „Gazetei Transilvaniei” de la Braşov, Aurel Dobrescu, Gh. Giuglea şi A. Banciu10. Concomitent, cu numiri tot atât de simbolice, apar alte publicaţii care se intitulează „România viitoare” (Ploieşti, 1914)şi „România de mâine” (Bucureşti, 1915) [57]. La Târgu-Jiu militează pentru aceleaşi crezuri „Unirea neamului” (1913 – 1916) [58]. La Iaşi, istoricul Ioan Ursu înfiinţează publicaţia „Revista neamului” (1915).

Publicaţia transilvăneană care a izbutit să adune în jurul ei pe cei mai numeroşi publicişti de peste munţi a fost însă revista săptămânală „Tribuna”, apărută la 20 martie 1915 şi care, atât prin atitudinea critică adoptată, cât şi prin colaboratorii săi, nu era decât o continuare a

---

51 Vezi Biblioteca Academici, P. IV

524 151.

53 Ibidem, P IV, 4150

54 ibidem, P. II, 4225.

55 Ibide , P. IV, 4055.

56» Ibidem, P 5358.

57 Vezi numele lor în „Epoca", 1915, 15 iunie şi volumul lui Octavian C. Tăslăuanu, Sub flamurile naţionale — No/e fi documente din războiul de întregire a neamului. Sighişoara 1939, p. 50.

58 Ibidem, P. IV, 3813.

„Tribunei” de la Arad, aceasta la rândul ei fiind continuarea „Tribunei” de la Sibiu, care lansase lozinca *Soarele de la Bucureşti rasare*.

Iniţiativa apariţiei celei de a treia „Tribune” aparţinea profesorului şi publicistului Gheorghe Popp (Ghiţă Popp) cunoscut din activitatea anterioară la periodicele „Tribuna” şi „Luceafărul”. În cuvântul de deschidere al noii publicaţii Gheorghe Popp arăta că „programul tribuniştilor a avut totdeauna dovă laturi: una faţă de duşmanii din afară, alta faţă de noi înşine. Chiar când partea lui întâie, cum sperăm, se va înfăptui, partea a doua va rămânea neştirbită în picioare, în toată utilitatea şi în adânca necesitate pe care o exprimă. Departe de a seca, ideile noastre de naţionalism şi democraţie se vor fecunda şi vor dobândi o semnificaţiune tot mai largă, îmbrăţişând toate manifestările vieţii naţionale. Din clipa în care am trecut creasta munţilor – preciza în continuare Gh. Popp – ne-am socoţit moralmente cetăţeni ai noii patrii, ai viitoarei Românii Mari. Această cetăţenie ne îndrituieşte a participa la viaţa politică a ţării, cu toate datoriile şi cu dreptul de a exercita critica. Nici aici nu ne vom putea confunda însă, fără urmă. Mentalitatea noastră distinctă, fără să fie particularistă, ne îndreptăţeşte a ne închega şi aici deosebiţi şi de a ne uni cu elemente înrudite ale noii generaţiuni din toate ţările române”.

„Tribuna” a apărut fără întrerupere până la 19 iunie 1916. Condusă la început de Gh. Popp, redacţia „Tribunei” se va completa la 26 aprilie 1916 cu profesorul Onisifor Ghibu de la Sibiu, iar la 14 iunie cu Octavian C. Tăslăuanu, fostul redactor al „Luceafărului”. De la 17 ianuarie 1916 şi până la încetarea apariţiei sale, publicaţia va avea ca redactori pe Constantin Bucşan, Onisifor Ghibu şi Gheorghe Popp. Printre colaboratorii „Tribunei”, alături de cei amintiţi, aflăm pe poeţii Zaharia Bârsan, Ion Al. George, Ioan U. Soricu, pe ziariştii Sever Bocu, Ion Moţa, N.I. Rusu, Iosif Şchiopul,

Gheorghe Stoica, pe economiştii Iuliu Enescu, Aurel Esca şi numeroşi alţi militanţi călăuziţi de idealul unirii.

Transplantate din Ardeal, ca un protest împotriva cenzurii contelui Tisza, reapar la Bucureşti, în 8 octombrie 1915, şi vechile periodice populare de la Orăştie – „Libertatea" şi „Foaia interesantă"-redactate de Moţa şi Sebastián Bornemisa.

Dorinţa unui contact mai larg cu cititorii de dincoace de munţi în vederea exercitării unei influenţe mai puternice asupra orientării opiniei publice, îndeamnă pe publiciştii transilvăneni în lipsa unui cotidian propriu – să facă la 15 iunie 1915 un apel către ziarul „Epoca" ziarul lui Nicolae Filipescu – pentru a le pune zilnic la dispoziţie câteva din coloanele sale. În fruntea semnatarilor apelului se aflau Octavian Goga şi Octavian C. Tăslăuanu, urmaţi de întregul grup de la „Tribuna" X. *„Ideea unităţii politice a neamului românescc* – arătau subscriitorii apelului – *propagată de noi ani de-a rândul în fiarele din Ardeal, ne călăuzeşte şi acum, când credem că a sosit ceasul să se împlinească visul atâtor generaţii. Această credinţă ne-a îndemnat să trecem munţii ca să ne putem pune în serviciul operei de dezrobire a pământului care ne cheamă. Îndeplinim această datorie cu condeiul până în clipa când conştiinţa ţarii ne va da prilejul să luăm arma în mina*". Autorii Apelului ţineau totodată să precizeze, pentru a linişti aprehensiunile guvernului şi ale altor cercuri politice, că vor rămâne *„cu desăvârşire streini de orice amestec în ch*estiunile *interne ale* partidelorsingurul lor program fiind". *idealul naţional*

Începând de la 15 iunie 1915 şi până la declararea războiului, sub titlul *Ardealul vorbeşte*, „Epoca" va publica în fiecare număr articole şi reportaje asupra luptei dezlănţuite, ducând o vehementă campanie împotriva puterilor centrale şi îndeosebi împotriva Austro-Ungariei şi a susţinătorilor lor.

La 17 decembrie 1915, publiciştii transilvăneni, la

care se adaugă şi Ion Grămadă, George Tofan, E. Sluşanschi, George Rotică, D. Marmeliuc, D. Moldovan- aderă la acţiunea „Federaţiei unioniste", înfiinţată de Nicolae Filipescu şi Take Ionescu, pentru a grăbi intrarea în război a României. Declaraţia de adeziune a fost redactată de Octavian Goga, care, după o succintă analiză a situaţiei politice şi militare din vecinătatea statului român, arăta că *„vreme de un an de* 37/O, *de când se scurge sângele românesc sub steaguri duşmane ne-am strigat durerea, având deplina încredere în ajutorul frăţesc al României şi în înţelepciunea bărbaţilor meniţi să* hotărască *destinele* noastreafirmând în încheiere că socoteşte desăvârşită *„opera de orientare a conştiinţei publice"* şi că *„ceasul dezrobirii a sunat"*[59]. Poetul – necunoscând acţiunea diplomatică iniţiată de Ion I.C. Brătianu, care încă de la 18 septembrie 1914 încheiase cu Rusia o convenţie prin care aceasta recunoştea dreptul României asupra Transilvaniei, se înşela. Până la sunarea ceasului mai aveau să treacă încă multe luni, timp în care manifestaţiile publice pentru Transilvania aveau să se continue cu o însufleţire din ce în ce mai accentuată.

Alături de participarea la întruniri şi de intensa colaborare la periodicele amintite, militanţii transilvăneni, pentru a da acţiunii lor o şi mai mare amploare, au publicat în această perioadă şi un important număr de scrieri beletristice, istorice şi politice. Locul de frunte în seria acestora îl ocupă volumul de poezii al lui Octavian Goga, intitulat simbolic *Cântece fără ţară* (1916), şi culegerea de articole numită tot atât de semnificativ: *Strigăte în pustiu* (1915). În 1905, la apariţia primului său volum de poezii menit să releve:

Durerea unui neam ce aşteaptă De mult o dreaptă

---

59 Vezi textul complet al declaraţiei — reprodusa în facsimil — şi semnăturile sale în „Universul" din 14 mai 1938, publicate de Emanuil Hagi Moscu şi O.C. Tăslăuanu, op. cit., p. 121—124.

sărbătoare.

Goga îşi dezvăluia chemarea poetică în cunoscuta *Rugăciune*:

Nu rostul meu de-a pururi pradă Ursitei maştere şi rele, Ci jalea unei lumi, părinte, Să plângă-n versurile mele.

Dă-mi tot amarul, toată truda Atâtor doruri fără leacuri, Dă-mi viforul în care urlă şi gem robiile de veacuri.

Timp de un deceniu, în toate volumele sale de versuri – *Poeţii* (1905), *Ne cheamă pământul* (1909), *Din umbra Ridurilor* (1913) – Goga, rămânând în Transilvania, a cântat, consecvent legământului său, durerea înfricoşată a visului neîmplinit. Realizarea acestuia, cunoscute fiind lanţurile în care gemeau cei de acasă, el o aştepta acum după ce se refugiase la Bucureşti, de la intervenţia României, considerată ca un „liman" al libertăţii. Neutralitatea, proclamată din considerente politice, îl durea şi îl umilea. Prin noul volum, pentru a grăbi deznodământul aşteptat, Goga se adresa „factorilor răspunzători", destăinuindu-le cumplitul zbucium al celor din mijlocul cărora se desprinsese:

Eu sunt o lacrimă târzie Din plânsul unei mii de ani, Sunt visul care reînvie la *vetrele celor orfani*.

Sunt o mustrare călătoare De pe tărâmuri fără glas, şi dintr-o lume care moare sunt strigătul ce-a mai rămas.

Eu sunt oftatul care plânge Acolo-n satul meu din deal, Sunt ţipătul muiat în sânge Al văduvelor din Ardeal.

Hn m-am desprins din/re morminte, D/> cripte umede şi reci, Dif un de aducerile aminte Ţin straja unui gând de veci.

să7 cu fiorul care poarta Pe cei încrezători în fraţi, V-am plâns la fiecare poartă Durerea? *norţilor uitaţi*.

Prin poezii de un vibrant dinamism Goga făcea rechizitoriul neutralităţii şi chema ţara în „hora vijeliei crunte". Printre „factorii răspunzători" de inerţia

neutralităţii poetul considera şi monarhia, pe care o ataca în poemele *Bal la palat* şi *în mormânt la Argeş*, în care făcea o paralelă între Basarabi şi Hohenzollerni. Motivarea editării volumului, ale cărui poezii fuseseră publicate în mod răzleţ în periodicele amintite, se făcea printr-un emoţionant cuvânt înainte din care citǎm următorul fragment: „Recitesc aceste pagini înainte de a le da la tipar. Ele s-au desprins pe rând din frigurile neutralităţii, din aşteptarea zadarnică de un an şi jumătate în oraşul vesel al Bucureştilor. Credeam că nu vor mai vedea lumina zilei şi că, dezminţite de realitate, vor rămânea în sertar pe veci, certificate intime ale unui zbucium care s-a stins…”

Noul volum al bardului de la Răşinari a provocat un imens ecou în întreaga ţară, versurile lui Octavian Goga devenind puternice îndemnuri patriotice.

Un pasionant interes au stârnit şi cărţile lui Octavian C. Tăslăuanu – *Trei luni pe câmpiil de războ*i (1915) şi *Hora obuzelor* (1916) – prin care fostul redator al revistei „Luceafărul”, mobilizat în 1914 în rândurile armatei austro-ungare şi refugiat apoi în România releva calvarul românilor ardeleni obligaţi să lupte sub steagul Habsburgilor împilători. Prima dintre ele, la intervenţia lui N. Iorga, a fost editată de către Ministerul de Război şi a cunoscut în timp de doi ani trei ediţii Refugierea şi cartea lui O.C. Tăslăuanu, care a trăit aceeaşi drama A ca şi Apostol Bologa (Emil Rebreanu) din *Pădurea spânaraţilor*, romanul de mai târziu al lui Liviu Rebreanu, fiind considerate de către presa germanofilă ca „un act de trădare” faţă de Austro-Ungaria, a determinat o violentă polemică de presă între aderenţii celor două tabere, precum şi numeroase manifestaţii publice[60]. Menţionăm în seria acestora declaraţia semnată de mii de ofiţeri în rezervă, prin care se respingea *„cu indignare purtarea ignobilă a acelora care aduc învinuiri de de-erţiune a românilor, când aceştia,*

60 O. C. Tăslăuanu, Sub flamurile naţionale, p. 39.

urmând îndemnul unei înalte conştiinţe de neam, părăsesc armatele asupritorilor pentru a veni să lupte în rândurile oştirei noastre"[61].

Calea aleasă de O.C. Tăslăuanu va fi urmată de nenumăraţi alţi transilvăneni care, entuziasmaţi de idealul unităţii, vor refuza să lupte pentru Austro-Ungaria, preferând să se înroleze sub drapelul adevăratei lor patrii.

Pe linia scrierilor cu caracter social, consacrate în acest timp Transilvaniei, menţionăm monografia fraţilor Ion şi Iuliu Enescu, intitulată *Ardealul*, *Banatul*, *Crişana şi Maramureşul din punct de vedere economic şi cultural* (1915), prin care se făcea o vastă şi concludentă expunere, bazată pe texte din legile maghiare şi pe numeroase date statistice, asupra piedicilor puse în calea dezvoltării instituţiilor şi vieţii publice a românilor din aceste provincii.

Alte două cărţi, care au adus o largă contribuţie la cunoaşterea procesului istoric ce îşi aştepta deznodământul, au fost scrise de profesorul Vasile Stoica: *Suferinţele din Ardeal* (1916) şi *Habsburgii, ungurii ţi românii* (1916, aceasta în colaborare cu L Rusu-Abrudeanu). Prin ampla lor informaţie istorică, îndeosebi asupra perioadei moderne şi mai ales prin cazurile concrete citate de autor asupra politicii de deznaţionalizare şi teroare din Transilvania, scrierile lui Vasile Stoica au constituit puternice acte de acuzare împotriva imperiului bicefal al Habsburgilor.

La 15/28 august 1916, guvernul României în urma semnării tratatului de alianţă cu Anglia, Franţa, Italia şi Rusia (4/17 august), prin care acestea recunoşteau drepturile poporului român asupra teritoriilor robite de Habsburgi \ declară război Austro-Ungariei. În textul declaraţiei, motivându-şi beligeranţa, guvernul arăta că în statul austro-ungar *„românii... au fost trataţi ca o rasă inferioară şi condamnaţi să sufere apăsarea unui*

61 Idem, p. 47.

element streinregimul impus acestora întreţinând între cele două state *„o stare continuă de animozitate”*, pe care guvernele României nu reuşiseră să o potolească până atunci decât *„cu preţul a mări greutăţi şi a numeroase* sacrificii-Scopul intervenţiei României, se arăta în încheiere, este *înfăptuirea unităţii sale naţionale”*[62].

În noaptea de 15/28 august, reînviind epopeea lui Mihai Viteazul, ostaşii români trec Carpaţii, fiind primiţi pretutindeni cu o bucurie de nedescris.

Solidarizându-se cu Austro-Ungaria, Germania, Turcia şi Bulgaria care, atacând Serbia, se găseau în tabăra puterilor centrale încă din 1915, declară simultan război României. Atacată atât din nord-vest, cât şi din sud, cu forţe superioare, armata română s-a văzut nevoită să cedeze pas cu pas teritoriul Olteniei, Munteniei şi Dobrogei pentru a se fixa apoi, după lupte îndârjite, la porţile Moldovei, pe linia Galaţi, Focşani, Mărăşeşti, Oituz.

Sub deviza, *„pe aici nu se trece”*, s-au dat în aceste locuri marile bătălii din vara anului 1917, care au acoperit cu unanime elogii eroismul ostaşilor români[63].

Vicisitudinile războiului, cu toate amărăciunile şi istovitoarele sale jertfe, n-au diminuat însă încrederea poporului român în legitimitatea şi în inevitabila realizare a aspiraţiilor sale.

Transilvănenii refugiaţi, al căror număr a sporit odată cu intrarea României în război, sunt şi în noua fază în fruntea elementelor optimiste, hotărâte să ducă până la capăt lupta începută. Pe plan publicistic – prin O. Goga, G. Coşbuc, Onisifor Ghibu, Ion Agârbiceanu, C. Bucşan, V.C. Osvadă – ei îşi continuă astfel activitatea la noua publicaţie intitulată „Gazeta ostaşilor”, înfiinţată de Marele Cartier General îndată după intrarea în acţiune,

---

62 Idem.

63 Vezi textul memoriului lui O. C. Tăslăuanu, Sub flamurile naţionale, p. 196-202.

şi apoi, după retragerea în Moldova, la ziarul „România „de la Iaşi (februarie 1917 – mai 1918).

La ambele publicaţii contribuţia lor se va întâlni cu a lui M. Sadoveanu, Ion Minulescu, Mircea Dem. Rădulescu, Corneliu Moldoveanu, A. Th. Stamatiad şi a altor scriitori devotaţi aceleiaşi cauze. Mulţi dintre ei.

9 >

şi îndeosebi I. Agârbiceanu, vor colabora, de asemenea, şi la „Neamul românesc”, ziarul lui N. Iorga, care va susţine cu îndârjire idealul unirii şi unde se vor întâlni şi cu Alexandru Vlahuţă.

Cea mai însemnată contribuţie a lor în această perioadă a fost însă organizarea corpurilor de voluntari dintre prizonierii români din armata austro-ungară, aflaţi în Rusia, şi activitatea propagandistică şi diplomatică desfăşurată în Statele Unite, Franţa, Italia şi Anglia.

Ideea de a se înfiinţa corpuri de voluntari ardeleni a preocupat pe conducătorii refugiaţilor de peste munţi îndată după întărea în acţiune a României. La 1 septembrie 1916, printr-un memoriu semnat de Vasile Lucaciu, Octavian Goga, Octavian C. Tăslăuanu şi de alţi exponenţi ai refugiaţilor, se cerea Consiliului de Miniştri să *„încuviinţeze organizarea de regimente ardelene şi bucovinene, compuse din foştii soldaţi români ai armatei austro-ungare, veniţi în România în decursul războiului, // din prizonierii români din Rusia, cari vor trebui aduşi în ţara”* X. După calculele semnatarilor memoriului, numărul ostaşilor transilvăneni refugiaţi era de aproape 150.000, iar al prizonierilor din Rusia de peste 100.000[64].

Iniţiativa repatrierii şi mobilizării prizonierilor din Rusia preocupa şi pe generalul Averescu, comandantul Armatei a II-a, care la aceeaşi dată propunea Marelui Cartier General înfiinţarea unui *„rezervor de ofiţeri şi subofiţeri pentru împlinirea golurilor*. S-*ar putea recurge* – preciza Averescu – *la prizonierii din Rusia, de*

64 Idem, p. 198.

naţionalitate română”[65]

Precipitarea evenimentelor a împiedicat, în toamna anului 1916, realizarea acestor proiecte, dar ele vor fi reluate cu şi mai multă acuitate după retragerea în Moldova şi în timpul luptelor de la Aiărăşti, Mărăşeşti şi Oituz. De astă dată, în conjunctura creată de declanşarea revoluţiei ruseşti din februarie 1917, iniţiativa de înrolare în armata română a prizonierilor români ai în Rusia a venit chiar din partea acestora, chemarea eliberăii patriei şi a unităţii sale devenind pentru toţi românii un adevărat imperativ.

La 13/26 aprilie 1917, prizonierii aflaţi în lagărul de la Darniţa (Ucraina) adresează guvernului provizoriu al Rusiei şi totodată guvernului român de la Iaşi, precum şi tuturor reprezentanţilor diplomatici aflaţi la Moscova, un memoriu prin care îşi arată hotărârea de a lupta pentru realizarea idealului naţional. *„Noi, corpul voluntarilor armatei române* – se declara în memoriu – *ofiţeri, subofiţeri şi soldaţi de naţiune română de pe teritoriul monarhiei Austro-ungare, foşti prizonieri de război în Rusia, cu jertfa vieţii noastre suntem gata să intrăm în lupta pentru împlinirea idealului nostru*: *de a uni tot poporul, tot teritoriul românesc din monarhia austro-ungară, cu una şi nedespărţită Românie liberă şi independentă... Noi* – se arăta în continuare *care în limbă, în cultură, în structura socială şi în întreagă fiinţa noastră etnică şi politică formam un trup unic şi nedespărţit, cu toate celelalte părţi constitutive ale naţiunii române, cerem cu voinţă nestrămutată încorporarea la România liberă pentru a forma împreună cu ea un singur stat naţional românesc, pe care îl vom zidi pe babele celei mai înaintate democraţii. Pentru acest ideal* – se sublinia cu o superbă fermitate – *ne punem în cumpănă tot ce avem, viaţa şi averea noastră, femeile şi copiii noştri, viaţa şi fericirea urmaşilor noştri şi nu ne vo*?? *i opri până ce nu vom învinge, ori vom*

---

65 Al. Averescu, Operaţiile de la Flâmînday p. 123.

pieri”[66]

Comentând textul şi semnificaţia acestui memoriu, cronicarul vieţii prizonierilor din Rusia, Petru Nemoianu, scria în 1922: *„Şi se cuvine toată onoarea şi recunoştinţa voluntarilor de la Darniţa pentru înţelepciunea cu care au cumpănit evenimentele, căci din această înţelepciune s-a născut prima manifestare colectivă a românilor din Austro-Ungaria – memoriul manifest – care pentru întâia dată în cursul războiului, prin voinţa exprimată a ardelenilor, a pus problema, românească net, fără tertipuri diplomatice, la lumina zilei, aducând-o la cunoştinţa tuturor... Darniţa* – preciza cu tărie Petru Nemoianu – *a fost prima Alba-Iulie a Ardealului” x*.

La 3 iunie 1917, cu concursul larg al autorităţilor ruseşti, organizaţi şi conduşi de ofiţerii în rezervă Pompiliu Nistor (medic), Victor Deleu (avocat), Emil Isopescu (profesor) şi alţii, un prim lot din aceşti voluntari (116 ofiţeri şi 1 250 soldaţi) au pornit spre Iaşi. Entuziasta primire ce li s-a făcut la 8 iunie în vechea capitală a Moldovei de către guvernul aflat în refugiu, de populaţia oraşului, ca şi discursurile rostite în onoarea lor de

* >

generalul Prezen, Ion I.C. Brătianu, Octavian Goga, Nicolae Iorga[67], şi articolele scrise de scriitorii M. Sadoveanu, Corneliu Moldovan[68], Ion Minulescu,[69] şi de ziariştii George Ranetti[70], P. Locusteanu[71], C. Gongogopol[72], au constituit o dreaptă răsplată pentru

---

66 Op, cit,, p. 26.

67 Vezi dările de seamă din ziarele „România" şi „Evenimentul", Iaşi, 1917, nr. din 7—10 iunie.

68 Ardealul declară război, 1 iunie, Jură mint ul (10 iunie), Zile istorice, „România", 1917 (11 iunie).

69 Sfîrşitul unei legende, „România", 1917, i7 iunie.

70b Bine aţi venit, „România", 1917, 7 iunie.

71 Un jurâmînt istoric, „România", 1917, 7 iunie.

72 Vine Oltul, „România", 1917, 7 iunie.

patriotismul lor şi în acelaşi timp o nouă şi emoţionantă dovadă a nedezminţitei solidarităţi naţionale.

În lunile următoare, numărul voluntarilor veniţi din Rusia, dintre care unii au luat parte la eroicele lupte de la porţile Moldovei, s-a ridicat la peste zece mii (300 de ofiţeri şi 9771 de soldaţi). Unii din aceşti prizonieri, ca ţăranul Augustin Roşianu din comuna Geoagiul de Sus (Hunedoara), fost soldat în Regimentul 50 infanterie de la Alba Iulia, s-au adresat direct guvernului român de la Iaşi rugându-l să intervină pe lângă „înalta căpetenie a Rusiei" pentru a-i elibera din captivitate, spre a putea „veni în armata română" care lupta pentru dezrobirea Transilvaniei. În cazul că eliberarea din prizonierat n-ar fi posibilă, Augustin Roşianu – care oferea guvernului român şi suma de 50 de ruble pentru susţinerea războiului – mărturisea că el şi ceilalţi tovarăşi ai săi, care cunoscuseră oprimarea austro-ungară, *„când se va pune pace în toată lumea, vom veni* în *acel teritoriu pământ unde va stăpâni România, dara unde va stăpâni duşmanul nostru până ne sta capul sus nu vom intra şi mai ales eu unul nicidecum în veci"*[73]. Pentru organizarea repatrierii acestora a fost trimisă în Rusia o misiune militară condusă de colonelul în rezervă C.G. Pietraru, însoţit de luptătorul bănăţean Avram Imbroane, precum şi de un grup de ziarişti alcătuit din Sever Bocu, fost redactor al „Tribunei" din Arad, Gheorghe Popp, Filaret Doboş (bucovinean) şi Iosif Şchiopul.

Odată cu ziariştii au fost trimişi şi trei tipografi, transilvăneni – Vasile Macrea, Ion Zâmoveanu şi Nicolae Stoica – cu ajutorul cărora se va înfiinţa la Kiev, ca organ al voluntarilor români din Austro-Ungaria, ziarul „România Mare". Primul articol al noului ziar a fost scris de Octavian Goga. În cele aproape şapte luni de apariţie (23 de numere între 20 iulie 1917 şi ianuarie 1918). „România Mare" a făcut o intensă propagandă patriotică printre prizonierii de naţionalitate română/

73 P. Nemoianu, op. cit., p. 15—16.

determinându-i să se înroleze sub steagurile libertăţii[74].

Directorul ziarului, Sever Bocu, a participat, în calitate de reprezentant al românilor din Austro-Ungaria, şi la congresul naţionalităţilor din Rusia, care s-a ţinut la Kiev în zilele de 6 – 15 septembrie 1917, arătând că imperiul habsburgic este „ultimul parapet medieval şi anacronic al tiraniei naţionale”[75].

Concomitent cu „România Mare” de la Kiev apărea şi la Chişinău ziarul săptămânal al refugiaţilor transilvăneni intitulat „Ardealul” (1 octombrie 1917), condus de profesorul Onisifor Ghibu, care la 24 ianuarie 1918 se va transforma în cotidian sub numele de „România Mare”. Din redacţia „României Mari” făceau parte intelectuali refugiaţi din toate provinciile româneşti din imperiul habsburgic.

Mulţimea lagărelor de prizonieri austro-ungari aflate în Rusia, dintre care unele fixate în Siberia, a făcut necesară trimiterea şi a altor misiuni pentru identificarea prizonierilor români şi repatrierea lor. Una din aceste misiuni a fost condusă de braşoveanul Voicu Niţescu şi Victor Branisce, care şi-au stabilit cartierul mai întâi în localitatea Celiabinsk, şi apoi la Irkutk (Siberia). Şi această misiune a considerat necesară înfiinţarea unui ziar românesc pentru a mobiliza în jurul său pe cei desţăraţi. În 13 octombrie 1918 apărea astfel la

---

74 Vezi asupra înfiinţării şi activităţii acestui ziar Petru Nemoianu, op. r/7., p.56—57, „Almanahul presei române pe 1926" editat de „Sindicatul presei române din Ardeal şi Banat", Cluj, 1926, p. 75; Sever Bocu, Drumuri fi răscruci, I, Memorii, Timişoara, 1939, p. 155.

75 P. Nemoianu, op. cit.y p. 56. Vezi asupra acţiunii de organizare şi repatriere a voluntarilor de la Darniţa şi Kiev. Sever Bocu, Les legions roumaims de Transilvanie, Uirreăentisme roumain> Paris, 1918, P. Nemoianu, Corpul voluntarilor români în Rusia, Lugoj, 1912; P. Nemoianu, Prima Alba-îulia, Voluntari români în războiul pentru întregirea neamului, Timişoara, 1923; D. Pompiliu-Nistor, Corpul voluntarilor români ardeleni-bucovi- ne ni, Istoricul înfiinţării pîw la sosirea lor la laţi, „Gazeta Transilvaniei", Braşov, 1922, nr. 176-198. Elie Bufnea, Voluntari ardeleni în războiul pentru întregirea României, „Gazeta Transilvaniei", 1925, p. 83—96.

Ekaterinenburg, în apropiere de Celiabinsk, unde se afla o tipografie cehă, „Gazeta Transilvaniei şi Bucovinei”, prin care se continua vechea „Gazetă” de la Braşov, suprimată în 1916. La Ekaterinenburg au apărut din „Gazeta Transilvaniei şi Bucovinei” şase numere, scrise în cea mai mare parte de Voicu Niţescu, şi apoi, după stabilirea comandamentului la Irkutk, alte şase numere, unele din ele şapirografiate – redactate de Victor Branisce[76].

În acelaşi oraş, după repatrierea lui Branisce a apărut un alt ziar condus de Voicu Niţescu, intitulat „Neamul românesc”, care a militat pentru aceleaşi scopuri[77]

Pe lângă publicaţiile amintite, care aveau un pronunţat caracter naţional, în Rusia, după biruinţa Revoluţiei din Octombrie 1917, s-a înfiinţat de către prizonierii români şi un ziar politic, editat cu ajutorul guvernului sovietic.

Noul ziar, intitulat „Foaia ţăranului” (15 februarie 1918 – 19 aprilie 1919), a apărut la Moscova, având ca redactor pe profesorul Ariton Pescariu[78]. „Foaia ţăranului”, în fruntea primului număr al căreia se reproducea poezia lui George Coşbuc *Noi vrem pământ*, milita îndeosebi, adresându-se prizonierilor români, pentru o reformă agrară radicală, care să pună capăt existenţei marilor latifundii şi exploatării muncitorilor agricoli. Principalul rol al acestei publicaţii a fost pregătirea ostaşilor transilvăneni prizonieri care, întorşi acasă, vor avea o însemnată contribuţie la declanşarea

---

76 Vezi asupra acestui episod din viaţa „Gazetei Transilvaniei" „Alma
77n ahul presei romane pe 1926", p. 79—80.

78 Activitatea acestei misiuni a fost descrisă de Voicu Niţescu în lucrarea Douăzeci de luni în Rusia ţi Siberia (voi. I—III, Braşov, 1926—1932; vezi şi El ie Bufnea, Voluntarii români din Siberia, Braşov, 1928.
3 Vezi asupra biografiei şi activităţii acestuia, P. Nemoianu, Ariton Pescariu, în „Almanahul presei române pe 1926", p. 133—135; V. Curti- căpeanu, Documente noi despre Ariton Pescariu, luptător revoluţionar fi om de cultură, în „Studii", 1963, nr. 2, p. 357.

revoluţiei din Austro-Ungaria!

Alături de cei zece mii de voluntari veniţi din lagărele ruseşti, teritoriile de sub ocupaţie habsburgică au participat la războiul de eliberare prin 12.000 de soldaţi recrutaţi dintre refugiaţii veniţi direct în ţară, începând din anul 1914, şi care, în vederea înrolării lor în armată, au renunţat la cetăţenia austro-ungară[79].

Şi războiul din 1916 – 1918, ca şi cel din 1877 – 1878, n-a fost astfel numai al românilor din vechea ţară, ci şi al românilor din provinciile subjugate, dorinţa de libertate şi unitate fiind aceeaşi pentru toţi.

Sub semnul aceleiaşi solidarităţi şi unităţi de acţiune s-a desfăşurat şi activitatea diplomatică a patrioţilor români şi după ce România – rămasă izolată în urma ocupării Ucrainei de către armatele Puterilor Centrale şi a retragerii Rusiei Sovietice din război prin pacea de la Brest-Litovsk (7 martie 1918) – a fost constrânsă şi ea să semneze, prin Al. Marghiloman, pacea de la Bucureşti (7 mai 1918). Această pace nu numai că punea României condiţii economice înrobitoare pe timp de aproape un veac, dar îi răpea, în acelaşi timp, şi Dobrogea, precum şi înălţimile Carpaţilor cu toate trecătorile, începând de la Vârciorova şi până la Câmpulungul Moldovenesc. Noua frontieră austro-ungară includea partea superioară a văii Jiului şi a Prahovei, până lângă Sinaia, în Moldova se apropia de Târgu-Ocna, încătuşa Ceahlăul şi o mare parte a munţilor Dornei. N-a lipsit diplomaţiei habsburgice nici tentaţia de a ne răpi şi Turnu Severin, Târgu-Jiu, Câmpulungul, Sinaia, Moineştii, Târgu-Ocna şi partea de nord a judeţului Dorohoi K Evident că o astfel de „pace”, prin care se dădea o lovitură de moarte nu numai realizării idealului naţional, ci şi însăşi posibilităţii de existentă a României anterioare războiului.)» < m

nu putea fi considerată decât odioasă şi efemeră, impunerea ei constituind o adevărată crimă împotriva poporului român. Vechii luptători pentru intrarea

79 Vezi P. Ncmoianu, op. cit., p. 74.

României în război au respins-o din primul moment, iar regele, deşi ea a fost ratificată la 15 iunie de parlamentul lui Marghiloman, ales în regiunile ocupate în prezenţa baionetelor inamicului, a refuzat să o sancţioneze prin semnătura sa. Aceeaşi atitudine au adoptat-o, cum era şi firesc, şi reprezentanţii Transilvaniei: Vasile Lucaciu, Octavian Goga, Simion C. Mândrescu şi toţi cei amintiţi în paginile anterioare.

Acţiunii interne duse între anii 1914 – 1916 pentru intrarea României în război şi apoi în anii 1917 – 1918 – până la pacea de la Bucureşti – pentru susţinerea acestuia, avea să-i urmeze, în anii 1918 – 1919, o stăruitoare acţiune pe plan extern, pentru a lămuri guvernele şi cercurile politice din Apus asupra împrejurărilor în care România a fost nevoită să accepte pacea separată de la Bucureşti şi totodată asupra drepturilor poporului român la unitatea sa politică – unitate care nu se putea realiza fără eliberarea provinciilor subjugate din imperiul habsburgic.

Necesitatea unei astfel de acţiuni se relevase, de altfel, încă din primăvara anului 1917, odată cu intrarea în război a Statelor Unite (6 aprilie 1917), o putere ale cărei relaţii diplomatice cu ţara noastră, deşi pe teritoriul său se afla un însemnat număr de români, fuseseră până atunci destul de reduse, fiindcă până la această dată, România nici nu avea o legaţie la Washington, înfiinţarea acesteia producându-se abia la 6 august 1917[80].

Conştient de marele rol pe care noul cobeligerant avea să-l joace în desfăşurarea războiului şi apoi la conferinţa de pace, guvernul român a hotărât, la 18 aprilie 1917, la numai două săptămâni după intrarea în război a Americii, trimiterea unei delegaţii la Washington, pentru a face cunoscut opiniei publice şi guvernului american poziţia politică şi militară a

---

80 Vezi Reprezentanţele diplomatice ale României, Bucureşti, 1967 (Washington, de George Fotino), p. 391.

României şi totodată revendicările sale cu privire la teritoriile româneşti din Austro-Ungaria. Se intenţiona, în acelaşi timp, şi înfiinţarea unei unităţi de voluntari recrutaţi dintre românii stabiliţi în Statele Unite, dar care nu deveniseră încă cetăţeni americani. Unitatea proiectată urma să lupte în cadrul armatei americane sau franceze, păstrându-şi însă caracterul de formaţie românească. Delegaţia era alcătuită din Vasile Lucaciu, Vasile Stoica şi Ion Moţa[81]. Starea de război a României cu Austro-Ungaria şi Germania a împiedicat delegaţia de a ajunge în America pe calea Oceanului Atlantic, obligând-o la o lungă şi anevoioasă călătorie prin Rusia, Siberia, Japonia şi apoi peste Oceanul Pacific. Călătoria a ţinut mai bine de două luni (18 aprilie – 29 iunie). În drum, cei trei delegaţi s-au oprit la Darniţa, pentru a vizita lagărul de prizonieri români, care la 13/26 aprilie 1917 semnaseră proclamaţia de unire cu patria-mamă. Un exemplar din proclamaţia de la Darniţa a fost încredinţat delegaţiei pentru a fi publicat în ziarele din Statele Unite, spre a arăta astfel, şi pe această cale, voinţa de unitate a românilor transilvăneni. Exemplare din ziarele care au publicat textul acestei proclamaţii au fost aruncate apoi, prin intermediul aviaţiei americane, în tranşeele austro-ungare de pe frontul apusean[82]. O copie după proclamaţia de la Darniţa a fost prezentată şi ministrului de externe al Statelor Unite, Robert Lansing[83]. Cu prilejul acestei vizite, s-a ţinut la Darniţa, sub preşedinţia lui Vasile Stoica, şi o şedinţă a fostului comitet al societăţii studenţeşti „Petru Maior” de la Budapesta, o bună parte din membrii ei ajungând prizonieri. „A fost o şedinţă – povesteşte Vasile Stoica, fostul preşedinte al societăţii – de prietenie caldă, de entuziasm hotărât, de poveşti, de planuri, de spovedanii,

81 Vasile Stoica, în America, pentru cau%a românească, Bucureşti, 1926, p. 7.

82 P. Nemoianu, op. citp. 29.

83 Vasile Stoica, op. cit., p. 16.

dar mai presus de toate, de intensă şi neînfrântă conştiinţă românească.

9 3 >

Căci – adaugă povestitorul – în sufletele noastre, acolo, în Darniţa Kievului, pe malul noroios al Niprului, nu era numai convingerea biruinţei, ci era, totodată, şi hotărârea supremei noastre jertfe[84].

Unitatea militară proiectată nu s-a putut întemeia, legile americane interzicând asemenea iniţiative, în schimbmai ales că la 1 ianuarie 1918 va ajunge la Washington şi dr. C. Angelescu, primul ministru plenipotenţiar al României în Statele Unite, s-a realizat o intensă activitate patriotică, cu consecinţe pozitive pentru scopurile urmărite. Desfăşurarea acesteia a fost posibilă datorită marelui număr de români transilvăneni stabiliţi în Statele Unite în anii anteriori, precum şi unor savanţi şi luptători politici ca profesorii Paul Negulescu, L. Mrazec, N. Petrescu, dr. Nicolae Lupu, care au trecut şi ei Oceanul pentru a susţine cauza unităţii neamului.

Pe lângă contactul cu principalele personalităţi politice americane – Robert Lansing, ministrul de externe, Franklin Lane, ministrul de interne, Newton Baker, ministrul de război, Theodor Roosevelt, fostul preşedinte al Statelor Unite, şi apoi cu însuşi Woodrow Wilson, preşedintele în funcţiune – militanţii români au organizat importante întruniri publice în cele mai de seamă centre americane, au editat publicaţii periodice şi au tipărit un remarcabil număr de broşuri şi studii asup ra poporului român şi a năzuinţelor sale[85]. Având caracter colectiv, activitatea sus-menţionată s-a desfăşurat în cadrul mai multor comitete şi asociaţii

84 Vezi Vasile Stoica, O şedinţă a societăţii „Petru Maior*9 în Darniţa,

85 Vezi pentru detalii: Vasile Stoica,/« America pen/ru cawţa românească, Bucureşti, 1926. Deşi subiectivă pe alocuri, mai ales în ceea ce priveşte relaţiile autorului cu unele personalităţi, cartea lui Vasile Stoica a rămas totuşi pînă astăzi principalul izvor asupra activităţii desfăşurate de românii din Statele Unite, în perioada 1917-1919.

dintre care amintim: „Comitetul naţional” (Trenton), al cărui preşedinte a fost preotul Epaminonda Lucaciu, fiul lui Vasile Lucaciu, „Asociaţia pentru ajutor de război” (Chicago), prezidată de Paul Negulescu, „Liga naţională a românilor din America”, înfiinţată de Vasile Stoica (Washington), cărora li s-a adăugat „Comitetul de ajutor pentru România” (Roumanian Relief Committee) organizaţia New York cu sprijinul câtorva americani filoromâni.

Întrunirile organizate la Washington, New York, Baltimore, Boston, Philadelphia, Chicago, Cleveland, Detroit şi în alte metropole, la care au luat cuvântul reprezentanţii noştri, au pus pe americani în contact direct cu aspiraţiile poporului român şi au determinat un puternic curent de opinie publică în favoarea eliberării Transilvaniei.

Pentru menţinerea unui contact mai strâns cu publicul american, profesorul Paul Negulescu a înfiinţat la Chicago publicaţia bilingvă, „Roumania”, iar la Cleveland au reapărut vechile periodice transilvănene: „Libertatea” şi „Foaia interesantă” (*The Liberty* şi *Literary Page of the Liberty*, 2 august – septembrie 1917). S-a obţinut, de asemenea, datorită lui Vasile Stoica, concursul marilor ziare „*Washington Post*”, „*New York Times*” şi al altora, care până atunci ne ignorau, iar dr. N. Lupu a scris apreciate articole în revista „*Columbia University Quaterly*”. O remarcabilă contribuţie la lămurirea opiniei publice au avut-o lucrările *The Roumanian patriotic naţional mission io the United States of America* (Vasile Lucaciu), *Roumania and the war* (dr. N. Lupu), *Suferinţele din Ardeal* (Vasile Stoica) – o reeditare mult îmbogăţită a volumului tipărit la Bucureşti în 1916 – precum şi hărţile etnografice ale României şi Transilvaniei tipărite de V. Stoica în colecţia *The Roumanians and their Lands*.

O iniţiativă fericită a exponenţilor noştri, şi îndeosebi a doctorului N. Lupu, a fost aceea de a intra în

contact cu Federaţia Muncii din Statele Unite, ai cărei conducători aveau o remarcabilă influenţă asupra muncitorilor din fabrici, precum şi cu reprezentanţii celorlalte naţiuni oprimate din Austro-Ungaria, care urmăreau şi ei în Statele Unite scopuri identice: Thomas G. Masaryk (pentru Cehoslovacia), I.G. Paderewski (celebrul pianist din partea polonezilor), Hinka Hinicovici (slavii de sud), Gregorie Zsotkovitch (delegat al rutenilor).

La 15 septembrie 1918 a avut loc la New York un congres al românilor, cehilor, slovacilor, polonezilor, sârbilor, croaţilor, rutenilor aflaţi în Statele Unite, votându-se o moţiune prin care se cerea dezmembrarea Austro-Ungariei şi eliberarea tuturor popoarelor împilate. Peste cinci zile moţiunea a fost prezentată însuşi preşedintelui Wilson, care s-a declarat de acord cu punctul de vedere al acestora. Pentru a spori eficacitatea luptei începute, la 2 octombrie, delegaţii naţionalităţilor se constituiră într-o organizaţie comună, numită „Uniunea medio-europeană", care a izbutit să se impună atât oficialităţii, cât şi opiniei publice americane.

La 4 noiembrie 1918, cabinetul american a fost convocat de preşedinte pentru a examina revendicările României, iar în ziua următoare, Ministerul de Externe a dat un comunicat prin care se arăta că guvernul Statelor Unite a anunţat guvernul român că „va da României tot sprijinul pentru ca aceasta, în conferinţa generală de pace, să-şi câştige justele sale drepturi politice şi teritoriale. România – se afirma în comunicat – a sperat întotdeauna într-o reunire cu fraţii săi din Transilvania, ţinuţi între graniţele imperiului austro-ungar"[86]

Scopul misiunii române trimise în America a fost astfel pe deplin realizat, cauza românilor din Transilvania dobândindu-şi satisfacţia aşteptată.

O şi mai mare amploare a luat activitatea emigraţiei române din capitala Franţei, care era în acelaşi timp şi

86 Vasile Stoica, op. cit., p. 50.

principalul centru diplomatic şi militar al Antantei.

Vechile relaţii ale intelectualităţii române cu intelectualitatea franceză, care, urmând un ritm ascendent, datau de la sfârşitul secolului al XVIII-lea şi care s-au menţinut şi dezvoltat necontenit indiferent de vicisitudinile diplomatice temporare, au înlesnit în mod considerabil activitatea emigranţilor noştri.

Lupta românilor pentru libertatea şi unitatea naţională era cunoscută de altfel în Franţa încă din deceniul anterior revoluţiei de la 1848. Ea formase obiectul unor remarcabile studii făcute de unii publicişti ca Felix Colson \ J.A. Vaillant[87], Hippolyte Desprez[88], precum şi a unor prelegeri ţinute la Collège de France de marii profesori şi istorici Jules Michelet şi Edgar Quinet[89].

În acest deceniu se înfiinţează în capitala Franţei – prin Ioan Ghica, D. Brătianu, C.A. Rosetti, N. Bălcescu, Ion C. Brătianu, Al. G, Golescu – şi două asociaţii patriotice româneşti: „Societatea pentru cultura poporului român" (1839) şi „Societatea studenţilor români de la Paris" (1845), al căror principal scop era lupta pentru unitatea politică. Preşedintele societăţii studenţeşti fusese însuşi celebrul poet A. de Lamartine. Exilul petrecut în Franţa de principalii revoluţionari paşoptişti români, care au editat în acest timp la Paris publicaţiile patriotice „România viitoare" (1850), „Junimea română" (1850), „Republica română" (1851), au contribuit şi mai mult la popularizarea în rândurile

87 J. A. Vaillant, La Roumanie ou Histoire, Langue, Littérature statistique des peuples de la langue d'or. Ardialiens, Valaques et Moldaves résumés sous le nom de Roumains, I—III, Paris 1844.

88 H. Desprez, La Moldo-Valachie et le mouvement roumain („Revue des deux mondes1848, vol. XXI), reprodus şi în Les peuples de VAutriche et de la Turquie, vol. I, 1850.

89 Vezi Ion Breazu, Michelet şi românii. Studiu de literatură comparată, Cluj, 1935; Idem, Edgar Quinet et les Roumains, Paris, 1928; P. V. Planes, Formarea opiniunii francele asupra României în sec. XIX, Bucureşti, 1929.

societăţii franceze a revendicărilor şi idealurilor poporului român, fapt ce a făcut ca între anii 1856 – 1859, timp în care alţi istorici francezi publicaseră noi studii şi monografii asupra istoriei noastre Franţa să fie în fruntea puterilor europene susţinătoare ale unirii Principatelor.

În deceniile următoare, prin studiile la Paris ale unei noi pleiade de viitori oameni politici şi savanţi români, problema desăvârşirii unităţii statale a poporului român, în centrul căreia se afla eliberarea şi unirea Transilvaniei, devine din ce în ce mai cunoscută, un mare număr de publicişti, istorici şi bărbaţi de stat intervenind adeseori, îndeosebi după procesul *Memorandului* din anul 1894, în favoarea românilor subjugaţi.

Publicarea principalei opere a lui A.D. Xenopol – *Istoria românilor din Dacia Traiană* – în limba franceză (*Histoire des Konmains de la Dacie Trajafle*), cu o prefaţă de istoricul Alfred Rambaud (2 volume, 1896), precum şi alegerea sa ca membru corespondent al Academiei de Ştiinţe Morale şi Politice din Paris, (1900), erau semnificative pentru interesul cu care erau urmărite în Franţa cercetările istorice româneşti şi concluziile fireşti ce se desprindeau din ele.

Intrarea României în război alături de Franţa şi de aliaţii ei a fost precedată astfel de o îndelungată prietenie spirituală, românii găsind totdeauna în marea soră latină o sprijinitoare a idealurilor lor.

Faptul că francezii luptau ei înşişi pentru eliberarea Alsaciei şi Lorenei, răpite de germani în 1870, contribuia şi mai mult la înţelegerea luptei României pentru dezrobirea Transilvaniei.

Constituirea politică a emigraţiei române din Franţa s-a făcut la începutul anului 1918, invadarea teritoriului ţării de către armatele puterilor centrale şi mai ales pacea de la Bucureşti determinând un mare număr de patrioţi români – ziarişti, oameni de ştiinţă, bărbaţi politici – să plece la Paris pentru a continua acolo lupta

pe plan publicistic şi diplomatic şi pentru a înfăţişa situaţia reală a României.

La sfârşitul anului 1917, numărul lor sporindu-se mereu, se găseau în Franţa peste 30 de profesori universitari, 40 de deputaţi şi senatori, numeroşi publicişti, printre care se aflau şi profesorii Simion Mândrescu, Ioan Ursu, Traian Lalescu, Ioan Nistor. La 25 ianuarie 1918, reprezentanţii emigraţiei au fost primiţi în mod solemn în Camera Deputaţilor, unde s-a ţinut o şedinţă prezidată de Paul Deschanel, la care a asistat şi Georges Clemenceau, preşedintele Consiliului de Miniştri.

După semnarea păcii de la Bucureşti, germanii cerând expulzarea din ţară a lui Take Ionescu şi a aderenţilor-sai, emigraţia română din capitala Franţei s-a consolidat şi mai mult, ea devenind o adevărată forţă politică şi diplomatică. Prezenţa în rândurile ei a luptătorilor transilvăneni Vasile Lucaciu, venit din Statele Unite, şi a lui Ocravian Goga, care ajunseseră un simbol al luptei pentru dezrobirea Transilvaniei, îi confereau un larg şFconcludent caracter de reprezentanţă a tuturor românilor. Primele nuclee de organizare a acţiunii emigraţiei s-au format în jurul „misiunii universitare române" şi al publicaţiilor „*La Rouwame*" (17 ianuarie 1918), întemeiată de către deputaţii Paul Brătăşanu, C. Banu şi de ziariştii C. Mille şi Emil D. Fagure, şi „*La Transylvanie*" (15 mai 1918), înfiinţată de inventatorul Traian Vuia, stabilit la Paris încă din 1902, care au dus o vehementă campanie împotriva păcii de la Bucureşti şi a guvernului Marghiloman.

O altă publicaţie ce apărea în acest timp la Paris era „*Le courrier franco-roumain*", condusă de Cincinat Pavelescu.

Membrii „misiunii universitare" – N. Basilescu, Mircea Djuvara, D. Drăghicescu, Traian Lalescu, Toma

Ionescu, G.G. Mironescu, O. Tafrali, Ioan Ursu – au

publicat, pe lângă rostirea unui important număr de conferinţe, peste 40 de broşuri şi volume asupra aspiraţiilor poporului român1, izbutind să solidarizeze cu acţiunea lor numeroşi savanţi şi scriitori francezi.

În jurul ziarului *„La Ro/manie99* s-au concentrat îndeosebi fruntaşii politici din vechea ţară, deputaţi, senatori, diplomaţi, foşti miniştri, aparţinând grupărilor politice care susţinuseră războiul.

Revista *„La Transilvanie99* era organul Comitetului naţional al românilor din Transilvania şi Bucovina, care, sub preşedinţia lui Traian Vuia, se constituise la 18 aprilie 1918. Scopul urmărit de acest comitet era de a organiza o legiune de voluntari români în Franţa şi de a acţiona în comun cu comitetele naţionale similare ale cehoslovacilor, polonezilor, sârbilor, croaţilor şi a celorlalte naţiuni oprimate.

În urma iniţiativei comitetului transilvănean şi bucovinean s-au înrolat în armata franceză numeroşi ofiţeri şi ostaşi români aflaţi în lagărele de prizonieri.

La 3 octombrie, pentru a da activităţii emigraţiei un caracter unitar, diferitele grupări s-au contopit într-un singur organism, comitetul său de conducere luând numele de „Consiliul Naţional al Unităţii Române”, în fruntea consiliului a fost ales Take Ionescu, având ca vicepreşedinţi pe Vasile Lucaciu, Octavian Goga, dr. C. Angelescu, I. Th. Florescu. Printre membrii săi figurau: dr. Ioan Cantacuzino, Nicolae Titulescu, Paul Brătăşanu, Traian Vuia, Partenie Cosma, Simion C Mândrescu, G. Diamandi, I. Găvănescu, C. Mille, dr.

Toma Ionescu, G.G. Mironescu, Vasile Stroescu, Ioan Ursii, Sever I3 ocu, G. Moroianu

La scurtă vreme după constituirea sa, „Consiliul Unităţii Române” a fost recunoscut în mod oficial de către guvernele Franţei (12 octombrie), Statele Unite (6 noiembrie), Angliei (11 noiembrie), Italiei (22 noiembrie), reînnoindu-se totodată şi asigurările anterioare pentru sprijinirea năzuinţelor poporului român.

Considerând „Consiliul Unităţii Române” ca „interpretul cel mai autorizat” al luptătorilor români, izvorât din înseşi „aspiraţiunile seculare” ale poporului român către „libertatea şi unirea tuturor ţărilor române, ministrul de externe al Franţei, S. Pichon, asigura pe preşedintele acestuia, în scrisoarea de recunoaştere, că membrii săi „pot să conteze pe concursul întreg” al guvernului francez[90]. Asigurări tot atât de categorice se desprindeau şi din telegrama preşedintelui republicii, Raymond Poincaré, care, în răspunsul la mesajul lui Take Ionescu, făcea urări *„pentru prompta realizare a unităţii naţionale a României, amica Franţei”*[91]”.

Concomitent cu activitatea desfăşurată la Paris, emigranţii români au cuprins în sfera lor de acţiune şi capitala Angliei. În luna iulie, venind din Italia, s-a oprit la Londra dr. Nicolae Lupu, care a avut întrevederi cu ziariştii filoromâni Wikham Steed şi Seton Watson,»

cu diferiţi parlamentari şi cu R. Sheridan, reprezentantul Ministerului Informaţiilor. La 1 august au sosit în Anglia, venind de la Paris, Take Ionescu şi Nicolae Titulescu, cel dintâi fiind primit în audienţă de primul ministru

Lloyd George şi de ministru] de externe, Arthur James Balfour. Prin ziarul *„Mon/ittg Post”*, Take Ionescu a acordat presei engleze un larg interviu asupra situaţiei României în urma păcii de la Bucureşti-şi a aspiraţiilor românilor din Transilvania, combătând poziţia lordului Robert Cecil, care, printr-un alt interviu, se pronunţase pentru menţinerea integrităţii Austro-Ungariei. În luna septembrie, venind din Rusia, prin Suedia, au făcut un popas la Londra Octavian Goga şi Sever Bocu, care au avut o întrevedere cu Alkn Leeper, secretarul primului ministru, şi au dat presei-prin Stecd şi Watsori – ample lămuriri asupra cauzei politice în care se află Austro-

90 Vezi textele de recunoaştere a „Consiliului Naţional al Unităţii Române" în R. Seişanu, Take Ionescu, Bucureşti, 1930, p. 314—318.
91 Idem, p. 317.'

Ungaria şi a hotărârii tuturor popoarelor subjugate de a-şi dobândi libertatea.

La 4 septembrie, prin George Moroianu, s-a înaintat lui Lloyd George, la cererea acestuia, un memoriu asupra contribuţiei României în război şi asupra modalităţilor de rezolvare a problemei naţionalităţilor din Austro Ungaria[92]. La începutul lui octombrie, Take Ionescu se afla din nou la Londra pentru a avea întrevederi cu Balfour (8 octombrie), Lloyd George (16. octombrie) şi cu Wilhem Tyrell, expert al Ministrului de Externe. Cu această ocazie, omul de stat român a fost din nou intervievat de „*Mormng Post*", în coloanele căruia a publicat şi un articol despre necesitatea dezmembrării Austro-Ungariei2.

Efectul acestor acţiuni s-a putut Vedea în mod concludent la 18 noiembrie 1918, când ministrul de externe al Angliei, Balfour, îi scria lui Take Ionescu că guvernul englez la congresul păcii, „n-a *da simpatia sa întreaga şi va sprijini principiul general al unităţii române99*

După începerea conferinţei de pace, Londra va fi vizitată, pe lângă delegaţii oficiali, şi de luptătorii bănăţeni Avram Imbroane şi Ioan Sârbu, acesta din urmă autor al unei monografii despre Mihai Viteazul, pentru a da lămuriri asupra frontierei sud-vestice a României.

Cu aceeaşi însufleţire s-a desfăşurat şi activitatea emigraţiei româneşti din Italia, ţară care intrase şi ea în război la 23 mai 1915, pentru desăvârşirea unităţii sale naţionale, partea de nord a teritoriului italian – Tirolul, Isonzo, Triestul – aflându-se în robia Austriei.

Începuturile activităţii emigraţiei în Italia se leagă de congresul naţionalităţilor asuprite din Austro-Ungaria, care s-a ţinut la Roma în zilele de 8 – 11 aprilie 1918. La acest congres, alături de delegaţii cehi,

---

92 G. Moroianu, Les lut ies des Roumains transylvaniens pour la liberté et Vopinion européenne, Paris, 1933, p. 201.
a Din corespondenţa lui Take Ionescu către soţia sa.

polonezi, sârbi, a participat şi o delegaţie de români veniţi de la Paris, Din delegaţie făceau aparte profesorii Simion C. Mândrescu, Virgil Drăghiceanu, G.G. Mironescu, B. Luca, dr. Nicolae Lupu. După încheierea lucrărilor congresului, care a votat o moţiune prin care se cerea recunoaşterea dreptului pentru fiecare naţiune de a se constitui într-un stat naţional independent, profesorul Simion C. Mândrescu a rămas la Roma cu intenţia de a aduna, într-o organizaţie, pe toţi românii aflaţi în Italia şi de a forma o legiune din prizonierii proveniţi din armata austro-ungară, care să lupte în rândurile armatei italiene.

Iniţiativa profesorului transilvănean a fost primită de guvernul italian cu o mare satisfacţie, primul ministru Orlando dând dispoziţii ca prizonierii români să fie concentraţi în lagărul de la Cittaducale. Semnificative pentru sentimentele pe care le nutrea primul ministru al Italiei pentru cauza poporului român sunt cuvintele cu care, la 28 mai, acesta răspundea mesajului trimis de Simion C. Mândrescu: *„Nobilele dvs. aspiraţiuni la independenţa naţională* – mărturisea *Orlando – rgăsesc un ecou deplin în inima mea de italian, care a cunoscut aceleaşi dureri. De altă parte, cu atât mai mare e sentimentul de simpatie, cu cât mai intimă e fraternitatea noastră de rasă. Cât mă priveşte pe mine* – adăuga în încheiere primul ministru-*voi fi fericit dacă acele aspiraţiuni vor putea fi realitate*”. La 30 mai s-a organizat în forul Augusteum o mare manifestaţie împotriva păcii de la Bucureşti, la care au participat numeroşi reprezentanţi ai partide –, lor politice şi ai societăţilor patriotice italiene.

Pentru sprijinirea României s-au format comitete, intitulate „Pro-Romeni”, în oraşele Roma, Milano, Genova, Torino, Ferrara, Neapole. Ca preşedinte al Comitetului din Roma a fost ales principele Prospero Colono, primarul oraşului, care avea şi preşedinţia comitetului central. La 10 iunie s-a înfiinţat Comitetul de

acţiune al românilor din Transilvania, Banat şi Bucovina, cu sediul la Roma. În fruntea comitetului a fost ales Simion C. Mândrescu, iar ca membri, Ştefan Bidnei, Ion Câmpeanu, Claudiu Isopescu, Mihail Mironovici, Atanasie Mârza, Ioachim Obadă, Ştefan Oţel, Valeriu Pop, Ionel Rişca, Nestor Săhleanu, Alexandru Socaciu şi Emil Turtureanu. Îndată după constituirea sa, comitetul a trimis mesaje de salut tuturor guvernelor aliate, iar la 9 iulie membrii săi au fost primiţi în mod oficial de către primul ministru Orlando. Pentru a da o expresie publică relaţiilor dintre comitetul român şi guvernul şi poporul italian, la 25 august 1918 s-a organizat. În forul Traian un impunător miting popular la care, alături de populaţia Romei, au participat delegaţi din partea a 200 de oraşe italiene şi a 600 asociaţiuni patriotice, în discursurile rostite cu acest prilej de primarul Romei, de senatorul Ruffini, de reprezentanta femeilor Maria Rygier şi de profesorul Simion C. Mândrescu, s-a relevat cu entuziasm solidaritatea italo-română şi lupta comună a ambelor popoare pentru desăvârşirea unităţii lor politice. O manifestaţie similară a avut loc la Torino, fosta capitală a Italiei, în ziua de 6 octombrie

La 15 octombrie a apărut decretul guvernului italian pentru constituirea „Legiunii române”, formată din regimentele numite în mod simbolic „Horea”, „Cloşca”, „Crişan”. „Preferăm să murim în luptă – au declarat voluntarii din aceste regimente – decât să ne întoarcem sub jugul austro-ungar”. Unităţi din regimentul „Horea” au luat parte la marea ofensivă italiană, declanşată la 26 octombrie în sectorul Vittorio-Veneto, în urma căreia, înfrântă pe toate fronturile, monarhia habsburgică, duşmanul secular al ambelor popoare, a cerut armistiţiu.

Pentru faptele lor de arme săvârşite în această perioadă, numeroşi voluntari români, ofiţeri şi ostaşi au fost decoraţi de guvernul italian cu ordinele „Medalia de argint”, „Medalia de bronz” şi „Crucea meritului de război”. Comandantul Companiei I din Regimentul

„Horea”, locotenentul Emilian Pop, a primit felicitări personale din partea regelui Victor Emanuel al III-lea („l’encomio solene”) [93].

Ca şi prizonierii transilvăneni din Rusia, care s-au înrolat din propria lor iniţiativă sub drapelele României pentru a lupta împotriva Austro-Ungariei, prizonierii din Italia, călăuziţi de aceleaşi sentimente, au ţinut şi ei, alături de fraţii lor italieni, să ridice armele împotriva aceluiaşi duşman, pentru a contribui astfel la desăvârşirea unităţii politice a poporului român.

Şi activitatea diplomatică din emigraţie, ca şi cea din timpul războiului, din anii neutralităţii şi din deceniile anterioare pe teren cultural-politic, se desfăşurase deci sub semnul aceleiaşi solidarităţi naţionale, pentru aceleaşi idealuri, românii de pe ambele versante ale Carpaţilor neavând, în virtutea originii comune, a teritoriului unitar şi a identităţii de limbă şi cultură, decât o singură dorinţă: aceea de a se manifesta cu toţii ca români, de a avea un singur drapel, un singur stat, o singură ţară: România.

Proclamarea ei reprezenta consecinţa logică a unui îndelungat proces, a cărui soluţionare coincidea cu însăşi deschiderea unei ere noi în istoria omenirii: *dreptul de autodeterminare al tuturor popoarelor*.

La 8 iulie 1917 s-a ţinut la Budapesta o conferinţă a exponenţilor social-democraţi \ iar la 27 decembrie o consfătuire mai restrânsă a conducătorilor Partidului Naţional Român[94]. La 30 decembrie, ziarul „Adevărul”, prin pana publicistului Emil Isac, publica un articol cominatoriu, cerând Partidului Naţional Român să-şi reia activitatea. „*Graţie revoluţiei ruseşti* – scria Emil Isac – *opinia publică a Urmei nu mai iartă brutalitatea unor feudali şi nu mai recunoaşte principiul terorii*

---

93 Vezi, pentru activitatea legiunii, Valeriu Pop, La légion roumain d'Italie, în „Revue de TransylvanieCluj, 1967, nr. 2, p. 154—166.

94 Dr. Ioan Mihu, Spicuiri din gîndurile melc politice, culturale, economia (Ed. Silviu Dragomir), Sibiu, 1938, p. 351.

minorităţilor politice. Astăzi se vorbeşte pretutindeni de egala îndreptăţire a popoarelor, a indivizilor – se respectă dreptul naţionalităţilor şi caracterul social şi etnic al unui neam nu mai poate fi distrus Gândindu-se deocamdată numai la eventualitatea unor noi alegeri, făcute pe baza votului universal, care ar fi dus la o ierarhizare democrată a forţelor politice din Unearia, Emil Isac adăuga*: „În lupta ce se duce pentru o schimbare radicala a statului întregi comitetul naţional* (citeşte Partidul Naţional Român) *are datoria să impar ta truda celorlalte partide politice din ţara tu program stMlar şi să ia parte, cu întreg arsenalul minţii şi – cu o propagandă mareaţă, la înfăptuirea idealului democratic\ Sa* între *deci în acţiune cât mai grabnic* – cerea în încheiere Emil Isac – *Partidul Naţional Român*"!

Deşi răspunsul aşteptat de „Adevărul" urma să mai întârzie, totuşi, datorită colaborării din anii anteriori războiului şi sarcinilor ce le incumbau deopotrivă, ambele formaţii aveau să adopte, cu privire la aplicarea dreptului de autodeterminare, o atitudine identică, ceea ce va determina, la momentul oportun, înfiinţarea unui organ comun de acţiune»

Brutalele condiţii de pace impuse de Puterile Centrale Rusiei şi României prin tratatele de la Brest-Litovsk (7 martie 1918) şi Bucureşti (5 mai 1918), prin care se răpeau importante părţi din teritoriul acestora, nu dezarmează spiritul revoluţionar al maselor şi nu pot schimba cursul evenimentelor.

Subminate în interior de mişcările revoluţionare şi învinse pe frontul occidental de către forţele militare ale – Antantei, în toamna anului 1918, atât Germania cât şi Austro-Ungaria se văd în imposibilitatea de a mai continua războiul. Dezastrul nu mai poate fi înlăturat. Prăbuşirea e iminentă. Pentru a-şi salva imperiul de la o dezmembrare totală, împăratul Austriei, Carol I, încearcă, în ultimul moment, la sfatul contelui Burian, ministrul de externe, să ofere popoarelor împilate timp

de sute de ani un sistem de autoguvernare federativă

(16 octombrie). Guvernul din Budapesta, prezidat de Al. Wekerle, a respins însă în mod categoric soluţia împăratului, obligându-l să declare că autonomiile şi federalizarea proiectată nu se referă şi la teritoriul Ungariei, care urma să-şi păstreze neatinsă alcătuirea existentă.

Punctul de vedere al guvernului ungar a fost vehement criticat în ReicHSt Agul din Viena de către deputatul Isopescu-Grecul, care la 22 octombrie interpela guvernul austriac asupra situaţiei viitoare a românilor din Transilvania, afirmând că aceştia nu mai pot fi menţinuţi sub jugul conţilor şi baronilor maghiari. *„Cred oare într-adevăr puternicii Ungariei* – întreba deputatul interpelator – *că vor fi în stare să oprească la graniţele lor incendiul mondial*?*”* Un alt deputat român, socialistul Gh. Grigorovici, făcea în aceeaşi şedinţă elogiul unităţii politice a poporului român, afirmând că *„unirea tuturor românilor este un ideal şi o ţintă la care românii vor aspira întotdeauna, în orice timpuri şi orice împrejurări, indiferent de cum va fi constelaţia lor viitoare, indiferent de chipul cum li se va desfăşura soarta în viitor*

Intenţiile împăratului nu mai preocupau însă la această dată decât guvernele sale, fiindcă niciunul din popoarele vizate nu mai înţelegea să-şi continue existenţa – sub nicio formă – în putredul imperiu habsburgic. Dorinţa tuturor – români, cehi, slovaci, polonezi, croaţi, sloveni, bosniaci – era, invocând dreptul de autodeterminare, libertatea şi independenţa naţională.

Arma lor de luptă devenise revoluţia, ale cărei stindarde fâlfâiau biruitoare de-a lungul şi de-a latul Austro-Ungariei.

TRANSILVANIA ÎŞI HOTĂRĂŞTE SOARTA

Printre cei dintâi care, pe lângă declaraţiile făcute de elementele din emigraţie, şi-au afirmat în mod public,

oficial, hotărârea de a dispune singuri de soarta lor, au fost românii din Transilvania.

La 12 octombrie 1918, concomitent cu marile manifestaţii muncitoreşti din oraşele Arad, Timişoara, Reşiţa, Lugoj, Petroşani, Braşov, Cluj, membrii comitetului executiv al Partidului Naţional s-au întrunit la Oradea, sub prezidenţia deputatului Ştefan Ciceo Pop, pentru a examina noua situaţie politică şi pentru a lua măsurile impuse de desfăşurarea evenimentelor. Iniţiativa întrunirii a aparţinut avocatului Aurel Lazăr, în casele căruia s-a ţinut consfătuirea[95]. Pe lângă amfitrion şi preşedinte au participat la această şedinţă deputaţii Teodor Mihali, Al. Vaida-Voevod şi Aurel Vlad, Vasile Goldiş, Ioan Suciu, Ioan Ciordaş, precum şi unii fruntaşi dinafara comitetului: Gheorghe Crişan, Gheorghe-Popovici, Sever Dan.

În urma discuţiilor s-a hotărât redactarea unei declaraţii ce urma să fie citită în Camera Deputaţilor, prin care se contesta guvernului şi parlamentului de la Budapesta calitatea de a mai reprezenta Transilvania, dreptul acesta revenind în exclusivitate reprezentanţilor aleşi de poporul român. *„Comitelui executiv al Partidului National Roman din Ardeal şi Ungaria* >se preciza în declaraţie – *ca organ politic al natinii române din Ardeal şi Ungaria, constata că urmările războiului îndreptăţesc pretenţiunile de veacuri ale naţiunii române la deplina libertate naţională. Pe temeiul dreptului firesc că fiecare naţiune poate dispune, hotărî singură şi liber de soarta sa, un drept care este acum recunoscut şi de către guvernul maghiar prin propunerea de armistiţiu a monarhiei, naţiunea.ro*??] *înă din Ungaria şi Ardeal doreşte să facă de acest drept şi reclamă, în consecinţă, şi pentru ea dreptul ca, liberă de orice înrâurire străină, să hotărască singură aşezarea ei printre naţiunile libere. Organul naţional al naţiunii române din Ungaria şi*

95 Vezi Silviu Dragomir, Un sfert de veac de la unirea Transilvaniei; în /Transilvania", Sibiu, 1943, nr. 11-12.

*Ardeal nu recunoaşte îndreptăţirea acestui parlament şi acestui guvern să se considere ca reprezentante ale naţiunii române> ca să poată reprezenta la congresul general de pace interesele naţiunii române din Ungaria şi Ardeal, căci apărarea intereselor ei, naţiunea română o poate încredinţa numai unor factori designaţi de propria ei adunare naţională. Afară de organele delegate de adu*narea *naţională, sau alese din*?? *rijlocul său, aşadar de Comitetul executiv al Partidului Naţional Român, nimenea* – se declara în continuare – *nu poate fi îndreptăţit să trateze şi să hotărască în treburi care se referă la situaţia politică a naţiunii române. Toate deciziunile şi acordurile care s-ar lua şi s-ar face fără aprobarea acestor organe, le declarăm nule şi fără valoare, care nit leagă întru nimic naţiunea română*

Citirea declaraţiei în Parlament a fost încredinţată deputatului Alexandru Vaida-Voevod. La această şedinţă s-a ales totodată şi un comitet format din Vasile Goldiş, Iuliu Maniu, Ştefan Ciceo Pop, Ioan Suciu.

Al. Vaida-Voevod şi Aurel Vlad, care a fost autorizat să ia toate măsurile impuse de dezvoltarea evenimentelor.

Hotărârea de la Oradea corespundea unei adânci necesităţi politice, ea fiind preconizată simultan atât de către muncitorii români de la uzinele Csepel din Budapesta, cât şi de către cercurile intelectuale româneşti de la Sibiu, Cluj, Braşov, şi din alte oraşe. Chiar în ziua următoare şedinţei de la Oradea a avut loc la Csepel o întrunire la care s-a cerut ca *„românii să dispună liberi de soarta lor, să hotărască singuri forma de stat în care vor să trăiască în viitor"*, propunându-se *„despărţirea totală a Transilvaniei de statul ungar"*.

La Cluj se ţineau lanţ consfătuirile la care participau intelectualii mai vârstnici, ca Amos Frâncu, fost apărător în procesul *Memorandului*, protopopul Elie Daianu, Emil Haţieganu, numeroşi studenţi şi ofiţeri români din garnizoana locală, precum şi foştii prizonieri de război

întorşi din Rusia. Cei mai nerăbdători erau studenţii, care ţineau să tragă cât mai grabnic concluziile impuse de situaţie. Un cronicar al evenimentelor din Cluj din toamna anului 1918 – studentul invalid Emil A. Dandea, originar din Munţii Apuseni – relatează în termenii următori starea de spirit pe care o aveau în acel moment tinerii români din acest oraş, care discutaseră situaţia în numeroase consfătuiri. *Ne frământam tot mai mtdt* – povesteşte cronicarul – *în dorinţa de a activa în mod pozitiv pentru realizarea idealului naţional, dar simţeam în mod dureros faptul că nu prim*eam *nicio îndrumare de la conducătorii politici fireşti, de la capii Partidului Naţional Român*”. La consfătuirea din 15 octombrie, necunoscându-se hotărârea luată la Oradea, studenţii au decis trimiterea unei delegaţii la Budapesta, pentru a întreba conducerea partidului dacă voieşte sau nu să se pună în fruntea mişcării naţionale, căci altfel, după precizarea cronicarului, „acţionăm fără ei”.

Ajunşi la Budapesta, delegaţii studenţimii clujene au anat însă cu satisfacţie hotărârea adoptată de partid la 12 octombrie, raliindu-se întru totul acţiunii sale

Aceeaşi nerăbdare şi dorinţă de acţiune se constată şi în rândurile intelectualilor de la Braşov, care în aceeaşi perioadă trimiseseră şi ei un emisar la Budapesta, pentru a cere deputaţilor români *„să părăsească parlamentul maghiar fi să facă declaraţia de ruperea relaţiilor dintre Ardeal şi Ungaria”*, cum credeau, prematur, că o făcuseră celelalte naţionalităţi”[96].

La 18 octombrie, după patru zile de aşteptare, Alexandru Vaida-Voevod se urca la tribuna Camerei, pentru a anunţa guvernului maghiar şi opiniei publice din Ungaria şi străinătate hotărârile de la Oradea, motivându-le, în cadrul unui discurs, prin asuprirea de veacuri la care a fost supus poporul român din

---

96 Mircea Gherman, Evenimente braşovene în preajma Unirii, „Astra" Braşov, 1908, nr. 6, p. 2.

Transilvania[97].

Prin discursul lui Vaida, care a fost des întrerupt de vociferările şi protestele deputaţilor guvernamentali, s-a creat o nouă situaţie în raporturile dintre statul maghiar şi românii din Transilvania, aceştia urmărind ca, pe baza principiului de autodeterminare, să-şi decidă singuri viitorul.

Discursul lui Vaida a stârnit un mare entuziasm printre studenţii români, membri ai Societăţii „Petru* Maior", aflaţi în Budapesta. Printre ei se găseau Ion Chinezu.

Horia Teculescu, care aveau să se impună mai târziu prin remarcabila lor activitate intelectuală, Dumitru Antal, viitor episcop sub numele de Emilian Antal, Sabin Manuilă, care avea să se remarce ca statistician, Vasile Ilea, medic în anii următori la Sighet, Coriolan Băran de la Timişara, şi numeroşi alţii. În zilele următoare s-au ţinut mai multe şedinţe înflăcărate în care, analizându-se consecinţele discursului rostit la 18 octombrie, studenţii participanţi, în urma expunerilor făcute de Dumitru Antal, preşedintele societăţii, şi Ion Chinezu, au luat hotărârea de a face apel la studenţimea română din toate centrele universitare – Viena, Budapesta, Cluj – precum şi de la institutele teologice din Blaj, Oradea Lugoj, Arad, Caransebeş, pentru a întreprinde o acţiune comună, sub auspiciile Partidului Naţional Român, spre a mobiliza masele în vederea luptei ce se aştepta.

Spiritul ce anima pe studenţii români din capitala Ungariei în toamna anului 1918 se desprinde cu toată claritatea din cuvântarea rostită de Ion Chinezu în şedinţa din 22 octombrie. *„Lozinca noastră* – arăta tânărul vorbitor – *trebuie să fie prin noi înşine*. *Puterea*

---

978 Vezi textul discursului în Monitorul oficial maghiar (Orzsâggyiilesi Ertesito) din 20 octombrie 1918 (suplimentul dezbaterilor parlamentare). Pentru versiunea românească vezi traducerea din Iuliu I. Mezei Gmpeanu, Lup/ă/ori români ardeleni, Cluj, 1939, p. 60—72.

de viaţă a poporului român trebuie să iasă triumfătoare prin sine însăşi, fără ajutor străin. Datorinţa noastră este – se preciza în continuare – *ca şi în colţul acesta al lumii, care ne este atât de scump, să facem ca idealul poporului român să se înfăptuiască... Vrem să ne desfăşuram toate forţele, tot tezaurul. etnic de care dispunem... Vrem independenţă, libertate, vrem viaţă*". Vorbind despre suferinţele din trecut ale poporului român, Ion Chinezu afirma că „*noi, românii, am suferit cu conştiinţa ca dreptatea e de partea noastră, căci între asupritor şi asuprit totdeauna asupritul este acela care are dreptate*" *K* în urma discuţiilor provocate de cuvântarea lui Chinezu s-a hotărât adresarea unui apel către poporal român şi către toate organizaţiile studenţeşti româneşti, anunţându-le că"; *rupem orice formă comună de vieţuire între noi, românii, şi vechii stăpânitori, declarând cu toţii în masă că ne considerăm dezrobiţi şi că, dobândind drept de dispunere liberă asupra noastră... vrem să ne inim cu toţii cei care sunt de un neam şi de o limbă cu noi99*.

Apelul, redactat de Dumitru Antal, a fost prezentat în ziua de 24 octombrie conducerii Partidului Naţional, pentru a obţine de la acesta autorizaţia de publicare. La sfatul lui Vasile Goldiş, pentru a nu se dezvălui „*planul de luptă99* conceput, apelul n-a fost dat publicităţii, dar s-a acceptat propunerea ca studenţii de la universităţile şi institutele amintite să se constituie imediat în echipe de acţiune care, ca şi la 1848, să străbată întreaga Transilvanie, pentru a aduce la cunoştinţa poporului cele cuprinse în apel şi a începe organizarea şi înarmarea maselor ţărăneşti K

Aceleaşi preocupări şi atitudini se constată şi printre studenţii români din Viena, grupaţi în vechea societate „România junăă", prin Virgil Solomon, viitor deputat în România întregită, şi Nicolae Voicu, aceştia adennd întru totul la iniţiativa luată de colegii lor de la Budapesta.

La 29 octombrie, sub presiunea evenimentelor şi a

mişcărilor revoluţionare din Ungaria, se constituie, la Budapesta, Consiliul Naţional Român, în care intrau 6 reprezentanţi ai Partidului Naţional (Vasile Goldiş, Aurel Lazăr, Teodor Mihali, Ştefan Ciceo Pop, Alexandru Vaida-Voevod, Aurel Vlad) şi 6 din Partidul Social-Democrat (Tiron Albani, Ion Fluieraş, Enea Grapini, Iosif Jumanca, Iosif Rănoiu şi Basil Surdu). Anunţând înfiinţarea noului] organism, ziarul „Adevărul" scria: „Românii din Ungaria şi Transilvania şi-au constituit Consiliul naţional român ca unicul for care reprezintă voinţa poporului român şi se bazează pe libera hotărâre asigurată de curentul vremii şi de voinţa popoarelor libere" Stabilindu-şi sediul la Arad – unul din cele mai importante centre ale vieţii politice româneşti, unde la 26 octombrie reapăruse şi ziarul „Românul", oficiosul Partidului Naţional Român – Consiliul adresează, la 6 noiembrie, un manifest „către naţiunea română", prin care anunţa că el „reprezintă întreg neamul românesc din Ungaria şi Ardeal şi că ostaşii şi ofiţerii români, dezlegaţi de jurământul dat împăratului, au să fie supuşi „numai şi numai Consiliului Naţional Român". Prin manifest se arată totodată necesitatea urgentă a înfiinţării de gărzi locale cu caracter militar, pentru menţinerea ordinii[98]. Aceste gărzi, expresie a voinţei populare revoluţionare, aveau să se dovedească de cea mai mare utilitate atât în acţiunea de preluare a administraţiei din mâinile guvernului maghiar, cât şi în organizarea adunării de la Alba Iulia[99]. Gărzi şi consilii naţionale comune, cu participarea ambelor partide, aveau să se constituie cu rapiditate în toate comitatele şi localităţile transilvănene şi bănăţene.

La înscrierea în gardă, fiecare ostaş şi ofiţer trebuia să depună un jurământ de credinţă, a cărui formulă era

---

98 Vezi textul manifestului în ziarul „Românul", Arad, 1918,26 octombrie/8 noiembrie.

998 Vezi asupra înfiinţării şi activităţii acestor gărzi lucrarea Misiunea istorică a gărzilor naţionale în luptele de dezrobire din 1918, scurtă monografie comemorativă de I. Clopoţel, Bucureşti, 1943.

următoarea: *„Eu, N.N., jur în faţa atotputernicului Dumnezeu, cum că întru totul voi fi cu credinţa şi supunere către Consiliul naţional român din Ungaria şi Transilvania. Conştiu de datoriile ce ne impun timpurile istorice de azi, jur ca în toate manifestările vieţii mele voi fi credincios naţiunii unitare* române în unele localităţi formula jurământului avea conţinutul de mai jos: *„Eu, N.N., gardist naţional civil, jur pe unul Dumnezeu că întru toate voi sta la ordinul şi poruncile statului naţional român şi cu toată puterea voi lucra pentru susţinerea ordinii. Aşa să-mi ajute Dumnezeu”*[100]. Au circulat şi s-au practicat şi alte formule de jurământ, dar sensul tuturor variantelor era acelaşi.

Concomitent cu înfiinţarea consiliilor şi gărzilor naţionale româneşti, s-au organizat şi consilii şi gărzi ale maghiarilor şi saşilor în toate localităţile în care aceştia dispuneau de cadrele necesare.

Constituirea gărzilor şi a consiliilor naţionale româneşti s-a făcut pretutindeni în mod public, cu o mare însufleţire, dâna naştere la impunătoare manifestaţii patriotice. Cei dintâi care s-au organizat au fost românii din Timişoara (31 octombrie), urmaţi de cei de la Sibiu (2 noiembrie), Cluj (2 noiembrie), Braşov (2 noiembrie), Ilia (2 noiembrie), Lugoj (3 noiembrie), Oradea (3 noiembrie), Beiuş (3 noiembrie), Dej (3 noiembrie), Blaj (4 noiembrie), Alba Iulia (4 noiembrie), Sebeşul Săsesc (4 noiembrie), Hunedoara (5 noiembrie), Sighişoara (5 noiembrie), Reghin (5 noiembrie), Brad (5 noiembrie), Satu Mare (6 noiembrie), Cohalm (6 noiembrie), Orăştie (7 noiembrie), Sălişte (8 noiembrie), Caransebeş (10 noiembrie), Făgăraş (12 noiembrie), Abrud (15 noiembrie). În acelaşi timp, s-au constituit şi consiliile de la Sighet, Gherla, Baia-Mare, Care II Mari, Câmpeni, Vaşcău, Târgu-Mureş.

Din lungul şir de manifestaţii provocate de constituirea consiliilor naţionale, menţionăm îndeosebi

---

100 „Libertatea*', 1918, 22 noiembrie, 15 dec., nr. 4,

pe cea de la Cluj, oraşul în care, la 1894, în dispreţul legalităţii şi umanităţii, au fost condamnaţi memoranebştii, pe cea de la Blaj, „mica Romă”, în care la 1848 s-au codificat, prin discursul lui Simion Bărnuţiu şi prin hotărârile adunării de pe Câmpia Libertăţii, secularele imperative ale poporului român din Transilvania, şi apoi pe cea de la Sighet, oraşul din extremitatea nordică a românismului.

La Cluj, manifestaţia a început printr-un tedeum ţinut la biserica din strada Bob, în altarul căreia se păstra ascuns un vechi drapel românesc, tedeum la care au participat conducătorii românilor din Cluj, înconjuraţi de intelectuali, studenţi, ofiţeri şi ostaşi, meseriaşi, muncitori. De la biserică, cu drapelul în frunte, cântând „Deşteaptă-te, române”, şi „Pe-al nostru steag”, întreaga asistenţă s-a îndreptat, traversând oraşul, spre banca „Economul”, unde avea să se procedeze la înfiinţarea consiliului. Pe parcurs, s-au ataşat la grupul iniţial nenumăraţi români aflaţi pe străzi, dând astfel marşului un caracter de vibrantă manifestaţie populară. În rândurile nobilimii şi burgheziei maghiare, apariţia forţelor democratice româneşti a provocat o adevărată consternare. „*Acest* marşpovesteşte un martor ocular – *a fost cea dintâi manifestare românească revoluţionara în Cluj*”.

În sala băncii au ţinut cuvântări înflăcărate Amos Frâncu şi Emil Haţieganu, s-a ales – sub numele de *Senatul Naţional Român* – Consiliul Clujului, în frunte cu cei doi vorbitori, şi s-a depus jurământul faţă de noua autoritate românească. „*Momentul cel mai înălţător* – relatează acelaşi martor – *a fost depunerea jurământulu*?! după care a urmat „*un delir de înstijleţire şi fericire cum mimai sufletele unor obidiţi le pot avea la întrearirea libertăţii*”. „Jurând credinţă consiliului- adăuga un alt martor – ofiţerii şi ostaşii români şi-au rupt insignele şi pajura bicefală, înlocuindu-le cu tricolorul

românesc”[101]. Un alt grup de studenţi au arborat apoi drapelul naţional pe edificiul clădirii unde avea să rămână vreme îndelungată[102].

Era primul tricolor românesc arborat în inima Clujului I

La Blaj, înfiinţarea Consiliului Naţional a fost precedată de dezarmarea detaşamentului de jandarmi – acţiune executată de către studenţii de la Seminarul teologic şi de către un grup de elevi de liceu sub conducerea căpitanului Victor Munteanu, sosit de la Viena.

Înarmaţi cu puştile jandarmilor, studenţii, în jurul cărora se adunaseră în mod spontan sute de locuitori ai Blajului, au ocupat apoi piaţa din faţa catedralei, alcătuind un impunător semicerc. Înştiinţaţi de cele întâmplate, canonicii şi profesorii de la teologie s-au grăbit să alerge în mijlocul celor adunaţi, în faţa cărora, urcat pe o masă, profesorul Alexandru Nicolaescu, mitropolitul de mai târziu al Blajului, a rostit o entuziastă cuvântare, vestind apropierea ceasului celui mare. În aclamaţiile mulţimii s-a anunţat apoi constituirea consiliului sub prezidenţia lui Vasile Suciu, doctor de Roma, vicarul Mitropoliei.

Cu gândul la înaintaşii lor, urmaţi de mulţime, teologii s-au îndreptat apoi spre Câmpia Libertăţii, unde studentul Octavian Hodârnău, preşedintele societăţii de lectură „Inocenţiu Micu Clain”, a ţinut un emoţionant discurs evocativ, urmat de un răsunător „Deşteaptă-te, române”, cântat de nepoţii celor ce îl intonaseră cu aceeaşi însufleţire la 1848.

Acelaşi student, din încredinţarea consiliului, a citit apoi în cele patru părţi ale oraşului proclamaţia prin care se anunţa preluarea puterii politice şi militare a Blajului

---

101 Dr. Ti tu Anca, înfiinţarea consiliului fi a gărzilor naţionale române din Cluj, 1918, p. 6 (text inedit aflat în posesia noastră).

102 Emil A. Dandea, op. r/V., p. 91.

de către Consiliul Naţional Român[103].

Visul revoluţionarilor de la 1948 se înfăptuise! Biruinţa era pecetluită de drapelul ce fâlfâia pe turnul catedralei în care, cu 70 de ani în urmă, se rostise discursul lui Simion Bărnuţiu.

Peste câteva zile, la 10/23 noiembrie, Blajul avea să fie martorul unui alt eveniment istoric: aterizarea pe Câmpia Libertăţii a unui avion românesc sosit de la Bacău, pilotat de locotenentul Vasile Nicolescu. Avionul aducea la Blaj pe căpitanul transilvănean Victor Precup, trimis de Marele Cartier General Român cu un mesaj care Consiliul Naţional, căruia i se anunţa hotărârea armatei române de a trece Carpaţii[104]. Apariţia avionului a produs o puternică impresie asupra blăjenilor, care, văzând culorile româneşti, au alergat din toate părţile pentru a aclama pe cei doi soli ai libertăţii. Drept răsplată, locotenentul pilot a primit, oferită de tânărul avocat Ionel Pop, o bucată de piatră din monumentul ridicat pe Câmpia Libertăţii în amintirea revoluţiei de la 1848 – monument pe care anumite elemente şoviniste îl aruncaseră în aer[105].

În ziua următoare, prin Octavian Hodârnău, vicarul Vasile Suciu trimitea mesajul lui Andrei Bârseanu pentru a-l comunica consiliului de la Sibiu[106].

La Sighet, sfidând ameninţarea mitralierelor ungureşti montate pe ferestrele administraţiei financiare, s-a ţinut, la 22 noiembrie (stil nou) o adunare prezidată de avocatul Vasile Chindris, la care au participat peste 10.000 de ţărani, care au ales prin

103 O, Hodîrnău, Amintiri din filele premergătoare ale unirii de la Alba- Iulia, p. 11 (manuscris inedit, oferit nouă de autor).

104 Vezi asupra acestui episod articolul Prima solie din ziarul „Unirea* Blaj, 11/24 noiembrie 1918; Andrei Popovici, Aviaţia fi unirea Ardealului, în „Revista cursurilor şi conferinţelor", Bucureşti, 1937, nr. 8—9, p. 67-74.

1058 Vasile Nicolescu, La Blaj (amintiri în manuscris, puse la dispoziţia autorului).

106 0. Hodîrnău, op. cit., p. 13-14.

aclamaţii furtunoase pe membrii „Sfatului naţional” al nordului românesc şi pe delegaţii ce urmau să-i reprezinte la adunarea de la Alba Iulia[107]. Urmaşii marii tradiţii voievodale a Maramureşului se grăbeau să fie printre cei dintâi la punerea temeliei de granit a ţării întregite.

Cele mai multe din consiliile judeţene au lansat, cu prilejul organizării lor, şi anumite manifeste care, sub formă de foi volante, au fost difuzate în mase pentru a da expresie emoţionantei bucurii a eliberării şi pentru a constitui puncte de orientare pentru întreaga populaţie. „Români *din toate unghiurile ţârii* – se recomanda în manifestul de la Braşov – *organizaţi-vă*! *Faceţi să răsune glasul vostru dintr-un colţ în celălalt al lumii în cinstea fi mândria neamului nostru întreg* [108]. *„Să mulţumim lui Dumnezeu* e se arăta în manifestul de la 1 noiembrie al sibienilor, redactat de profesorul Andrei Bârseanu, preşedintele „Asociaţiunii pentru literatura şi cultura poporului român” – *că ne-a învrednicit să vedem răsărind şi pentru noi soarele libertăţii*”, „*Fiecare român* – se arăta într-un alt manifest lansat la 9 noiembrie – *să ţie cu tărie la neamul său şi să nu se lase jignit în sentimentele sale naţionale, dar în acelaşi timp să respecte demnitatea de om fi să nu jignească sentimentele naţiona* le *ale altora*”. Pentru a evita dezordinile şi răzbunările sângeroase, manifestul îndemna totodată pe *„fiecare ostaş sau civil să respecte-e averea, cinstea şi viaţa altora, fie român, fie de alt neam*; *dar în acelaşi timp, să-şi apere averea, cinstea şi viaţa sa proprie*” în manifestul consiliului de la Cluj – care îşi avea sediul în localul băncii româneşti „Economul” – ai cărui conducători erau Amos Frâncu şi Emil Haţicganu, care se intitulau „comisari ai poporului”,

---

107 3 Alexandru Filipaşcu, Istoria Maramureşului, Bucureşti, 1940, p. 227.

108 Document publicat de Mircea Gherman în „Astra", Braşov, 1968, nr. 6, p. \2.

se arăta că *„adunarea poporului român... credincioasă principiilor naţionale şi democratice... sta neclintit pe temeiul dreptului sfânt, ca naţiunea independentă română să-şi croiască singură soarta şi rezervă exclusiv adunării naţionale suverane hotărârea asupra aşezării viitoare de stat a întregului popor român”*. Nici din manifestul de la Cluj nu lipsea preocuparea de a asigura naţionalităţilor conlocuitoare condiţii de viaţă satisfăcătoare. *„Noi românii* – se preciza în manifest – *fiind oamenii libertăţii naţionale, a egalităţii desăvârşite şi a frăţiei veşnice, recunoaştem pentru toate naţiunile tot ce revendicăm legitim pentru noi şi întinde*? *n mâna frăţească tuturor neamurilor ce mărturisesc credeul principiilor noastre înmutabile... Ziua libertăţii* – se sublinia în încheiere – *se apropie. Zorile s-au ivit. Soarta naţiunii române în mâna ei rămâne, în mâna ei pentru toate veacurile*, dacă *vom şti să ne impunem dreptul şi voinţa”*[109].

Ideea de a respecta viaţa şi avutul tuturor locuitorilor Transilvaniei, indiferent de naţionalitatea lor, transpare, reflectând îngrijorarea cercurilor burgheze faţă de eventualele violenţe, precum şi dorinţa ca actul unirii să se proclame într-o atmosferă de linişte şi concordie, şi din manifestele altor consilii.

În manifestul de la Dej, semnat de Teodor Mihali, se atrăgea astfel atenţia tuturor locuitorilor ca niciun act de samavolnicie, jaf, omor, brutalitate – să nu se producă împotriva „neromânilor”, spre a nu da motiv *„<duşmanilor noştri de la conferinţa de pace să-şi poată schimba rolul de acuraţi în acuzatori”*. *„Toate duşmăniile de natură personală şi locală* – se îndemna în încheierea manifestului – *trebuie sistate. Să fim iertători ca fraţii*

---

109 Documentele Unirii, voi. VII, p. 3. Printre hîrtiile rămase de la Ion Chinezu, aflate astăzi în păstrarea văduvei sale, Petronela Chinczu, am aflat şi bruionul acestui manifest, fapt ce ne face să crcdem că cl a fost rcdactat, după indicaţiile lui Amos Frîncu, de către entuziastul sudent sosit în ajun de la Budapesta.

unii faţă de alţii. Dreptul de a califica vina şi de a pedepsi pe cei vinovaţi cade exclusiv în competenţa Congresului naţional român şi nu şi-l poate aroga nici co? *mtetul Partidului Naţional Român*

— *Nici Consiliul Naţional Român Central şi cu atât mai puţin omul particular*" „*Jertfele multe de sânge* «se arăta în manifestul de la Alba Iulia – *suferinţele de veacuri să nu ne tulbure mintea. Să ne păstrăm sângele rece şi buna-cuviinţă*" *2*. „*Păliţi pacea* – se îndemna prin manifestul de la Hunedoara – *şi aşteptaţi în linişte poruncile sfatului naţional. Păliţi frăţia şi pacea cu toate neamurile din Ardeal. Iybânda libertăţii* – declarau în încheiere hunedorenii – *nici iadul n-o mai poate opri*"[110]. „*Viitorul ne surâde* – se afirma în manifestul de la Caransebeş – *daţi mâna toţi cei buni şi cinstiţi şi susţineţi ordinea, apăraţi viaţa şi avutul oamenilor fără deosebire de neam şi lege*"[111]. „*Piară dintre noi* – se cerea în manifestul de la Cohalm – *orice simţ de răutate şi răzbunare şi orice gând de viclenie. Deviza noastră să fie Libertate, Egalitate, Fraternitate*"[112]. Pentru a da acţiunii de păstrare a ordinii şi de respect reciproc între toate naţionalităţile un caracter de înţelegere unanimă, s-a publicat şi o proclamaţie comună, semnată de Teodor Mihali, în numele Comitetului Naţional Român, de Hock János, în numele comitetului maghiar, şi de Melzer Vilmos în numele comietului populaţiei germane x.

Entuziasmul de care era cuprinsă populaţia românească ca şi încrederea desăvârşită pe care aceasta o arăta faţă de cele ce aveau să urmeze erau mărturisite în chip categoric prin manifestele consiliilor naţionale de la Reghin şi Orăştie. „*Soarele libertăţii naţionale a răsărit* – se afirma în manifestul de la Reghin, redactat

---

110 Vczi „Libertatea", Orăştie, 1918, 1/14 noiembrie, nr. 1.

Documentele unirii, VII, p. 6.
Icîem, p. 7.

111 Idem, p. 14.

112 Ibidem, p. 9.

de protopopii Vasile Dunca şi Ariton Popa – *fi pentru noi, românii din Ardeal şi Ţara Ungurească... Viitor de aur românimea are... Sus inimile*" /[113]. „*Nu mai exista putere* – se arăta în manifestul de la Orăştie – *care să împiedice dorul şi aspiraţiunea neamului nostru care tinde la înfăptuirea idealului naţional*; *la unirea românilor*"[114].

La 10 noiembrie, considerându-se definitiv consolidat, Consiliul Naţional România hotărârea ca, „*în înţelesul dreptului de liberă dispoziţie al* neamurilorsă-şi asume imediat „*puterea deplină de guvernare asupra teritoriilor locuite de români în Ardeal şi Ţara Ungureasca*

Pentru punerea în aplicare a acestei hotărâri, Consiliul a trimis în aceeaşi zi o notă cominatorie noului guvern maghiar constituit la 31 octombrie de contele Miháil Károly, cu concursul grupărilor social-democratice şi radicale. Teritoriile revendicate erau comitatele: Torontal, Timiş, Caraş-Severin, Arad, Bihor, Sătmar, Maramureş, Bistriţa-Năsăud, Solnoc-Dobâca, Sălaj, Cluj, Mureş-Turda, Turda-Afieş, Alba, Târnava Mică, Târnava Mare, Hunedoara, Sibiu, Braşov, Făgăraş, Trei-Scaune, Odorhei şi Ciuc, precum şi părţile româneşti din comitatele Bichiş, Cenad şi Ugocea. Guvernul ungar era somat să ordone neîntârziat tuturor autorităţilor din aceste comitate, aflate în subordinea sa, să se pună imediat la dispoziţia Consiliului Naţional Român, care de acum înainte urmează să exercite, în numele naţiunii române, toate atributele guvernării.

Nota, care nu era altceva decât un adevărat ultimatum, acorda guvernului maghiar un termen de hotărâre până la 12 noiembrie, ora 6 p.m. (18), oră după care, în caz de refuz, Consiliul Naţional Român se va vedea nevoit „*a-ţi asigura acest drept firesc prin mijloacele cari se vor constata ducătoare la scop991*.

Mijloacele pe care le invoca Consiliul Naţional

113 După o copie aflata în posesia noastră.

114 Documentele Unirii\ VII, p. 21.

Român reprezentau forţa maselor populare, gărzile naţionale, precum şi regimentele româneşti de la Viena şi Praga, care între timp, în urma capitulării Austriei şi a abdicării împăratului Carol I, îşi aleseseră şi ele un „sfat militar" şi recunoscuseră autoritatea consiliului de la Arad. *„Fiecare soldat român* – se afirma în proclamaţia de la 31 octombrie a statului – *este soldatul Comitetului naţional român99 2*.

Autoritatea Consiliului fusese întărită şi prin recunoaşterea sa de către forurile superioare ale ambelor confesiuni româneşti-ortodoxă şi greco-catolică – ai căror reprezentanţi au trimis Consiliului la 8 noiembrie un memoriu, din care desprindem următoarele: *„Războiul mondial*-se arăta în memoriu-*a scos la iveală principiul social atât de creştinesc că fiecare popor are dreptul de a dispune liber asupra sorţii sale. Noi, episcopii* – se preciza în continuare – *avem ferma convingere ca interesele de viaţă ale neamului românesc... pretind ca un categoric imperativ înfăptuirea acestui drept de liberă dispunere şi faţă de neamul nostru. Dreptul acesta* – se sublinia cu fermitate – *se va putea realiza numai dacă naţiunea română va fi guvernată de fiii ei. Drept aceea* – se afirma în încheiere – *declarăm că recunoaştem Marele consiliu naţional.ro*??? *în ea reprezentantul şi conducătorul politic al naţiunii române din Ungaria şi Transilvania, simţindu-ne îndreptăţiţi şi îndatoraţi a conlucra din toate puterile la întruparea aspiraţiunilor noastre naţionale"*[115].

De altfel, încă de la 26 octombrie, în urma iniţiativei episcopului din Caransebeş, numele împăratului, înainte chiar de abdicarea sa, a fost înlăturat din serviciul liturgic, în locul său pomenindu-se „înalta noastră stăpânire naţională" şi „marele sfat al naţiunii române"[116].

---

115 „Telegraful român", 1918, 13 noiembrie.

116 „Libertatea", 1918, 15/28 noiembrie, nr. 3.

Circulara prin care se comunica preoţilor hotărârea luată a produs o profundă impresie în toate cercurile româneşti[117].

f

La 10 noiembrie, iniţiativa avea să fie consacrată în mod canonic de către sinodul ortodox, întrunit la Arad sub prezidenţia episcopului Ioan I. Popp, locţiitor de mitropolit.

Mitropolia greco-catolică a adoptat şi ea aceeaşi măsură, numele împăraţilor habsburgici, pentru care preoţii români fuseseră obligaţi să se roage timp de peste 200 de ani, fiind înlăturat pentru totdeauna din bisericile româneşti.

Consiliul dispunea apoi şi de numeroase organe de presă – „Adevărul" (Budapesta), „Românul", „Foaia poporului român" (Arad), „Drapelul" (Lugoj), „Telegraful român", „Gazeta poporului" (Sibiu), „Unirea" (Blaj), transformată în cotidian, „Gazeta de duminică" (Şimleu), „Libertatea" (Orăştie), reapărută la 1/14 noiembrie, „Glasul Ardealului" (Braşov), „Timpuri noi" (Viena, ziarul Sfatului militar) – cu ajutorul cărora atitudinea şi dispoziţiile sale au ajuns a fi cunoscute pretutindeni şi care, indiferent de caracterul lor politic, publicau cu aceeaşi promptitudine şi exactitate informaţii şi dări de seamă despre activitatea ambelor formaţii politice[118].

În momentul în care Consiliul Naţional Român soma guvernul maghiar să-i transmită autoritatea politică, administrativă şi militară asupra celor 23 de comitate din Transilvania şi a părţilor româneşti din comitatele Bichiş, Cenad şi Ugocea, el era recunoscut deci de întreaga populaţie românească transilvăneană ca singurul for îndreptăţit să vorbească în numele poporului român din provinciile subjugate.

De altfel, la acea dată aparatul de stat maghiar din comitatele Arad, Bihor, Cluj, Mureş, Turda, Sălaj,

117 „Românul", 1918, nr, 3, 30 octombric/12 noiembrie.

118 La 18 noiembrie va reapare la Sibiu şi „Foaia poporului".

Târnava Mare, Timiş – notari, jandarmi, perceptori – fusese izgonit în cea mai mare parte, ostaşii întorşi de pe front şi foştii prizonieri reveniţi din Rusia refuzând să mai recunoască autoritatea celor ce le năpăstuiseră familiile în timpul războiului[119].

Pentru a putea examina nota Consiliului Naţional Român, a cărei acceptare însemna implicit desfacerea automată a Ardealului, Banatului, Crişanei şi Maramureşului de Ungaria, guvernul contelui Károly a solicitat prelungirea termenului ultimativ cu încă 12 ore, până în dimineaţa zilei de 13 noiembrie (stil nou), dată la care urma să sosească la Arad o delegaţie guvernamentală.

Delegaţia, formată din profesorul Oskár Jászi, reputat sociolog, ministru al naţionalităţilor în guvernul Károly, Ábrahám Dezsé şi Balkany Dezso, în numele Consiliului naţional maghiar din Budapesta, contele Teleky, profesorul Apáty István, de la Cluj, un înverşunat şovinist, Somlo Bodog şi Vâneze Sándor reprezentanţi ai Consiliului naţional maghiar din Transilvania, dr. Emil Neugeboren şi dr. Strigi, delegaţi ai saşilor, precum şi din numeroşi experţi oficiali, a sosit la Arad, la ora şi ziua fixată, tratativele începând în aceeaşi zi.

Din partea Consiliului Naţional Român au primit mandatul de a trata cu delegaţia ungară Vasile Goldiş, Ştefan Ciceo Pop, dr. Ioan Erdély, Enea Grapini, Josif Jumanca şi Ion Fluieraş K

Prin Oskár Jászi guvernul maghiar a comunicat Consiliului Naţional Român că acceptă cererea sa de a prelua administraţia în comitatele menţionate, preconizâna însă, pentru a favoriza elementul maghiar, o altă delimitare teritorilă a acestora, dar numai sub forma provizorie a unei autonomii administrative, fără

---

119 Vezi, pentru detalii, Iosif Kovacs, Date cu privire ia lupta ţărănimii din Transilvania în toamna anului 1918, în „Anuarul Institutului de istorie". Cinl II, 1958-1959, p. 331-336.
^ „Românul", 1918, 1/14 noiembrie.

recunoaşterea suveranităţii politice şi fără drept de reprezentare în politica externă, Ungaria, care, la 3 noiembrie, denunţând dualismul, se despărţise de Austria, urmând să-şi păstreze integritatea teritoriului său.

Propunerile delegaţiei maghiare au fost respinse însă în ziua următoare de delegaţia română, completată în timpul nopţii şi cu Iuliu Maniu, sosit de la Viena, cu motivarea că ele nu satisfac revendicările poporului român care-şi afirmă neclintit dreptul la suveranitatea sa politică, aceasta fiind unul din atributele dreptului de autodeterminare.

Intransigenţa reprezentanţilor Consiliului Naţional Român a impresionat puternic pe delegaţii guvernului maghiar şi a determinat pe Oskâr Jaszi să facă noi propuneri considerate mai largi şi mai satisfăcătoare. El a declarat astfel, în numele guvernului său, că e de acord ca, Consiliul Naţional Român să preia, cu atribuţii de guvern, administraţia tuturor oraşelor şi comitatelor în care românii sunt în majoritate, să asigure totodată românilor reprezentarea în guvernul din Budapesta, dar a cerut ca legile existente să fie păstrate în mod provizoriu, iar funcţionarii, cu excepţia prefecţilor şi a comisarilor guvernului, să nu fie înlocuiţi. Şeful delegaţiei maghiare mai pretindea, în acelaşi timp, ca Consiliul Naţional Român să se angajeze „pe onoarea naţională”, *că nu va face apel la guvernul şi armata română, respectând astfel integritatea Ungariei*.

Şi noile propuneri au fost respinse tot atât de categoric ca şi cele din ajun, delegaţii Consiliului Naţional Român menţinându-se pe poziţia anterioară[120].

Discuţiile purtate timp de două zile între cele două tabere s-au desfăşurat de altfel într-o atmosferă grea, apăsătoare, fiindcă tocmai în toiul lor sosise la Arad vestea masacrului de la Beliş (jud. Cluj), unde, din ordinul latifundiarului Urmanezy Nandor, au fost

120 „Românul" 1918, 1/16 noiembrie.

împuşcaţi şi apoi arşi pe rug 45 de ţărani români, bărbaţi şi femei, acuzaţi de a fi atacat castelul fratelui acestuia[121].

Veşti asemănătoare se comunicaseră Consiliului Naţional Român şi din comunele Hotar, Seghiştel, Câmpeni, Marghita (valea Crişului Negru). Aceste cazuri, care au fost anchetate de către Consiliul Naţional Roma 1 din

Cluj, în colaborare cu Consiliul naţional maghiar şi recunoscute de însuşi conducătorul delegaţiei maghiare, dovedeau în mod concludent lipsa de autoritate a guvernului de la Budapesta. La întrebarea categorică a lui Oskar Jaszi de a i se spune care este dorinţa finală a românilor, i s-a răspuns: *teljes els-okadast* (desfacere totală) [122].

Tratativele de la Arad din 13 – 14 noiembrie au confirmat astfel în mod definitiv ireconciliabilitatea categorică dintre cele două teze antagoniste[123]. Cum propunerile guvernului de la Budapesta fuseseră susţinute şi de către exponenţii Partidului Social-Democrat maghiar, social-democraţii români s-au văzut nevoiţi să ia atitudine împotriva acestora, precizând prin ziarul „Adevărul" că „Partidul social-democrat român din Transilvania stă la baza dreptului de liberă dispoziţie al

---

121 A. Gociman, Nemisis, în „Revue de Transylvanie", 1937, nr. 2.

122 Ion Clopoţel, Revoluţia din 1918 // unirea Ardealului cu România, Cluj, 1926, p. 95.

123 Vezi pentru tratativele de la Arad, „Românul", 1918, nr, 5, 1/14 noiembrie, Tratativele cu ministrul lâssţi; idem, 1918, nr. 7, 3/16 noiembrie, Efuarea tratativelor cu ministrul Ids%i; „Libertatea", 1918, nr, 2, 8/21 noiembrie, Pertractările din Arad; Oskar Iâszî, Viss^emleke^es a roman nemţeti, corniteval folytot arad targyolasaira, Cluj, 1921 (Extras din revista „Napke- let") ; Ion Clopoţel, op. cit., p. 81—99; Tiron Albani, Douăzeci de ani de la unire, Oradea, 1939, p. 187—201; Silviu Dragomir, Un sfert de veac de la unirea Transilvaniei, „Transilvania", Sibiu, 1943, nr. 11—12, p. 810—813; La dtsagregation de la monarchie austro-bongroise (sous la reci act ion de C. Daicoviciu et de Miron Constantinescu), Bucureşti, 1965, p. 179-180.

popoarelor... *Vrem să fim liberi* – afirma oficiosul socialiştilor români – *vrem ca toată suflarea românească să vieţuiască într-un singur stat, vrem... să ne unim într-un popor mare, înaintea căruia să fie deschise toate căile ce duc spre. progres şi fericire*”[124].

Îndată după ruperea tratativelor cu delegaţia maghiară, prin care se dovedise în mod peremptoriu că şi guvernul prezidat de contele Károly urmărea menţinerea aceleiaşi Ungarii, bazate pe anexarea şi stăpânirea de teritorii care aparţineau altor naţiuni, Consiliul Naţional Român – care îşi va lua de acum înainte numele de *Marele Sfat al Naţiuni Române* – a adresat un manifest „către popoarele lumii pentru a protesta împotriva atitudinii guvernului de la Budapesta şi a anunţa că „*din ceasul acesta* – manifestul avea data de 18 noiembrie 1918-*naţiunea româna din Ungaria şi Transilvania, oricum ar decide puterile lumii, este botarâtă a pieri mai bine decât a suferi*? *n-ai departe sclavie şi* oprimare Adresându-se „lumii civilizate”, naţiunea română (din teritoriile amintite) se adresa în acelaşi timp românilor de pretutindeni, exprimându-şi speranţa că „în *năzuinţa ei pentru libertate o va ajuta întreg neamul românesc cu care una vom fi de aici înainte în veci*

Ideea unirii cu România, considerată ca singura soluţie valabilă, se mărturisea astfel fără niciun echivoc, categoric, definitiv.

Manifestul ţinea totodată să precizeze că „*naţiunea română nu doreşte să stăpânească asupra altor neamuri, fiind gata a asigura pe teritoriul său fiecărui popor o deplină libertate naţională... care va asigura tuturor indivizilor egalitatea condiţiunilor de viaţă, unicul mijloc al desăvârşirii omeneşti*”. Textul manifestului, spre a se înlătura orice posibilitate de răstălmăcire, a fost publicat, pentru opinia publică din străinătate, şi în

---

124 „Adevărul", 1918, 27 noiembrie.

limba franceză[125].

ALBA IULIA

La 7/20 noiembrie, pentru a proceda în conformitate cu voinţa întregului popor român, Consiliul Naţional a hotărât convocarea la Alba Iulia, pe data de 18 noiembrie /1 decembrie, a unei adunări în care să fie reprezentate toate circumscripţiile electorale de pe teritoriile Ardealului, Banatului, Crişanei şi Maramureşului existente la alegerile din 1910 (130 la număr), toate păturile sociale, toate instituţiile bisericeşti, şcolare, culturale şi economice, reuniunile de femei, reuniunile învăţătoreşti, reuniunile de meseriaşi, gărzile naţionale, organizaţiile muncitoreşti, asociaţiile studenţeşti. Modul de alegere al delegaţiilor acestora, se preciza în hotărâre, urma să se facă „după normele sufragiului universal"". *Istoria ne cheamă la fapte* – se arăta în convocare*. În numele dreptăţii, liberei dispoziţiuni a naţiunilor, principiu consacrat acum prin evoluţiunea istoriei, naţiunea română din Ungaria şi Transilvania are să-şi spună cuvântul său hotărâtor asupra SQT (îi sale şi acest cuvânt va fi respectat de lumea* întreagă în convocare se insista ca la adunare să participe nu numai delegaţii oficiali, ci *„însuşi poporul românesc în număr vrednic de cautţa mare şi sfântă*" \ Convocarea, redactată – ca şi comunicatele şi manifestele anterioare[126] de Vasile Goldiş, directorul ziarului „Românul", era semnată de Ştefan Ciceo Pop, în calitate de preşedinte al Marelui Sfat al Naţiunii Române din Ungaria şi Transilvania şi de Gheorghe Crişan, ca secretar.

Ceea ce a determinat pe convocatori să aleagă ca

---

125 „Românul", 1918, 7/20 noiembrie, nr. 10.
r»

126 „Românul", 1918, 8/21 noiembrie, nr. 11.
xVezi, pentru istoricul oraşului Alba Iulia, monografia lui Horia Ursu, Alba Iulia, Editura tineretului, colecţia „Memoria pământului românesc", Bucureşti, 1968; I. Berciu, Alba Iulia, Sibiu, 1943, extras din revista „Transilvania", 1943, nr. 5.

loc de adunare oraşul Alba Iulia – numit popular Bălgrad sau Bălgărad – era îndelungata existenţă şi marea importanţă istorică a acestuia. Cunoscută încă din perioada dacică sub numele de Tharmis (Apoulon) sau Apullum, Alba Iulia a cunoscut, sub romani, o mare înflorire, iar mai târziu, transformată într-o puternică cetate, avea să fie vreme îndelungată capitala Transilvaniei şi reşedinţa principilor transilvăneni. Pentru români ea simboliza triumful din 1599 al lui Mihai Viteazul – primul realizator al unirii celor trei provincii istoriceromâneşti – care, după marea victorie obţinută la Şelimberg (28 octombrie) împotriva lui Andrei Báthory, a intrat în acest oraş înconjurat de aureola unui erou legendar. Pe de altă parte, la 1785 (28 februarie), în acest oraş au fost executaţi în mod barbar conducătorii răscoalei ţărăneşti din 1784, Horea şi Cloşca, care reprezentau pentru românii din Transilvania amintirea luptei împotriva iobăgiei, a împilării sociale şi naţionale şi totodată cruzimea unei osânde care nu se putea uita. În 1852 a fost întemniţat la Alba Iulia şi Avram Iancu, conducătorul revoluţiei de la 1848

„Acest oraş mărturisea istoricul transilvănean Augustin Bunea, într-o cuvântare din anul 1909 – *trebuie să fie pentru fiecare român un loc sfânt. El e mai mult ca falnica cetate de odinioară, Sarmisegetu-a, căci aici a fost leagănul neamului românesc de astăzi, ciici a fost centrul vieţii românilor, veniţi să întemeiere temuta lor stăpânire în acest colţ de rai, pe aici s-au scurs cele mai frumoase vremuri pentru neamul nostru ţi s-au descărcat şi mizeriile grele ce au căzut asupra noastră*

Oraş al gloriei strămbunilor, oraş al marilor dureri, Alba Iulia avea să devină prin actul de la 1 decembrie 1918, după jertfe de secole, altarul realizării marelui ideal al poporului român: unitatea politică.

Deşi timpul pentru pregătirea adunării n-a fost decât de 12 zile, totuşi, datorită măsurilor luate de Marele Sfat de la Arad, activităţii consiliilor şi gărzilor

naţionale locale, studenţimii, care, ca şi la 1848, s-a aruncat în luptă cu tot elanul, şi mai ales entuziasmului nemărginit cu care masele de ţărani şi muncitori au primit vestea dezrobirii lor, ea a izbutit să devină o adunare într-adevăr naţională, autorizată, prin numărul uriaş al participanţilor, să ia hotărâri de o capitală importanţă istorică. De altfel, cum avea să arate mai târziu scriitorul Lucian Blaga, prezent şi el în acea zi în cetatea lui Mihai Viteazul, *„pentru marea, istorica adunare de la Alba Iulia... n-a fost nevoie de o deosebită pregătire a opiniei publice. Pregătirea*

— Preciza Blaga – *se făcuse vreme de sute de ani”*[127].

Concomitent cu acţiunea de organizare şi cu tratativele duse cu guvernul maghiar, Consiliul Naţional Român sau, mai exact spus, ramura Partidului Naţional din sânul acestuia, ţinea, pentru coordonarea mişcărilor, un strâns contact şi cu guvernul Coandă de la Iaşi

— Marghiloman fusese înlăturat la 6 noiembrie – precum şi cu cercurile politice din capitală. Moldovei, atitudinea României prin poziţia şi relaţiile sale diplomatice având să fie determinantă pentru desfăşurarea ulterioară a evenimentelor.

Legăturile cu laşul se făceau atât prin marele număr de ardeleni refugiaţi în România încă de la începutul războiului, care informau în mod permanent guvernul despre stările de lucruri de peste munţi, cât şi prin emisari şi delegaţii speciale trimise pentru a informa factorii răspunzători de hotărârile luate de consiliu, pentru a cere să i se comunice punctul de vedere al guvernului român faţă de noua situaţie şi îndeosebi intenţiile sale cu privire la înaintarea armatei române în Transilvania.

Refugiaţii de la Iaşi – constituiţi în comitet naţional sub prezidenţia profesorului Alexandru Lapedatu –

---

127 Lucian Blaga, Hronicul şi cîntecul vîrstelor, Editura tineretului, Bucureşti, 1965, p. 231.

dăduseră, de altminteri, încă de la 6 octombrie 1918, o declaraţie prin care, cerând unirea, contestau Austro-Ungariei dreptul de a mai vorbi în numele românilor din Transilvania, atitudinea lor fiind identică astfel cu cea adoptată la 12 octombrie în consfătuirea de la Oradea.

Primul emisar trimis la Iaşi, în urma unei consfătuiri avute de fruntaşii românilor de la Dej, a fost avocatul Laurenţiu Oanea de la Năsăud, care, trecând pe la Vatra-Dornei, a ajuns în capitala Moldovei tocmai în ziua demiterii lui Marghiloman. Emisarul a fost primit la Iaşi de generalul Coandă, de generalul Prezan şi de Ion I.C. Brătianu, cărora le-a prezentat un mesaj al celor de mai sus pentru a-i informa despre intenţia de a convoca adunarea de la Alba Iulia şi despre necesitatea ca armata română să fie gata pentru a trece Carpaţii, spre a preîntâmpina, după adunare, eventualele tulburări provocate de elementele maghiare şoviniste, ostile unirii. La înapoiere, emisarul aducea cu sine o scrisoare a lui Ion I.C. Brătianu către Teodor Mihali, prin care, afirmând că, „cea mai sfântă aspiraţiune a neamului se îndeplineşte”, acesta recomanda fruntaşilor transilvăneni să includă în programul politic punctele necesare pentru „o largă dezvoltare democratică…

Odată cu scrisoarea lui Brătianu au fost trimişi şi doi delegaţi ai guvernului român-profesorul Solomon Haliţa şi dr. Ioan Bordea, amândoi transilvăneni de origine – cu misiunea de a se stabili la Dej, pentru a informa în mod sistematic guvernul român despre toate mişcările din Transilvania[128].

Al doilea emisar a fost profesorul Nicolae Bălan de la Sibiu, viitorul mitropolit, care a plecat în ziua de 1/14 noiembrie, în preajma începerii tratativelor de la Arad, cu automobilul, pe linia Mediş, Târgu-Mureş, Reghin,

---

128 Vezi pentru misiunea lui Laurenţiu Oanea, C. Kirițescu, Istoria războiului pentru întregirea neamului, Bucureşti, 1927, ed. II, p. 375; detaliu în L. Oanea, Unirea de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918, p. 124—132 (lucrare în manuscis, aflată în posesia noastră).

Bistriţa, Vatra Dornei. La Iaşi a ajuns în seara zilei de 3/16 noiembrie. Peste patru zile, la 7/20 noiembrie, timp în care avusese întrevederi cu generalul Coandă, şeful guvernului, cu generalul Prezan, şeful Marelui Stat Major, cu Ion I.C. Brătianu, Nicolae Iorga, precum şi cu miniştrii Franţei, Angliei şi Statelor Unite, Bălan trimitea lui Vasile Goldiş o lungă scrisoare, prin care îi comunica opiniile bărbaţilor de stat români şi ale diplomaţilor consultaţi.

Din cele comunicate de emisarul de la Sibiu se desprindea îndemnul ca tratativele cu guvernul maghiar, dacă s-ar mai affa încă în desfăşurare, să se întrerupă imediat, ele fiind (aşa cum s-a şi văzut complet inutile; să se convoace cât mai neîntârziat, cu o largă participare populară, adunarea de la Alba Iulia, înainte de intrarea armatei române în Transilvania, unirea să se proclame fără nicio rezervă sau autonomie[129] şi, totodată, să se facă demersuri pentru a se obţine şi adeziunea saşilor, a şvabilor şi a secuilorl. Cu privire la chestiunile teritoriale, şi îndeosebi la cele referitoare la Banat, emisarul sfătuia să nu se între „în amănunte” 2.

Felul cum au fost urmate indicaţiile transmise de viitorul mitropolit – sau mai bine zis cum n-au fost urmate – se va vedea în capitolul următor, în care se vor arăta împrejurările şi atmosfera în care au fost elaborate hotărârile adunării de la Alba Iulia.

La 3/16 noiembrie, după întreruperea tratativelor de la Arad şi după ce Consiliul luase hotărârea de a convoca adunarea, au fost trimişi la Iaşi alţi doi emisari, George Crişan şi Teodor Roxin, ambii de la Oradea.

Aceştia au plecat pe ruta Arad, Lugoj, Orşova, Craiova, de unde, cu un tren improvizat – circulaţia feroviară fiind suspendată din cauza retragerii trupelor germane – au ajuns la Bucureşti. Aici au avut norocul de a întâlni delegaţia franceză trimisă la Iaşi de generalul Berthelot, aşa încât au putut călători în condiţii mai

---

129 Vezi pag. 152—155 din lucrarea noastră.

bune. Sosiţi la Iaşi, noii emisari au vizitat şi ei pe primul ministru Coandă, pe Ion I.C. Brătianu şi N. Iorga şi apoi au solicitat audienţe la rege. Ion I.C. Brătianu, la care au fost conduşi de căpitanul transilvănean Mihai Popovici, a comunicat, cu această ocazie, celor doi emisari conţinutul tratatului încheiat în 1916 de guvernul român cu puterile Antantei, şi îndeosebi stipulaţiile cu privire la viitoarea frontieră româno-maghiară, acestea, spre marea lor bucurie, cuprinzând şi Oradea, de unde plecaseră cu o săptămână mai înainte.

La reîntoarcere, după un scurt popas la Cernăuţi, emisarii au trecut munţii pe la Vatra Dornei, de unde.

1 Vezi textul scrisorii lui N. Bălân în „Transilvania", Sibiu, 1943, nr. 11 – 12, p. 876 – 879.8 Idem.

după palpitante peripeţii, au izbutit să ajungă la Alba Iulia în ziua precedentă deschiderii adunării, aducând informaţia că primele unităţi ale armatei române au trecut Carpaţii[130].

Raportul lor a oferit Consiliului un vast material informativ pentru hotărârile ce urmau să fie luate în ziua următoare.

Convocarea adunării de la Alba Iulia a fost întâmpinată pretutindeni cu o nemărginită însufleţire. Toate consiliile judeţene şi comunale s-au grăbit să lanseze apeluri şi chemări locale, pentru a se asigura, dând urmare convocării oficiale, o participare care să reprezinte într-adevăr întregul popor român, toate localităţile şi toate comunităţile sale de muncă, toate formele de viaţă şi toate posibilităţile sale de manifestare. Un patos emoţionant, cu înflăcărate accente patriotice, ţâşneşte impetuos din toate aceste chemări şi îndemnuri. *„Adunarea de la Alba Iulia* – se arăta în apelul Consiliului din Orăştic, lansat la 9/22 noiembrie – *este chemata să hotărască asupra sorţii neamului nostru şi să exprime voinţa nestrămutată a naţiunii române, care*

130 Vezi asupra misiunii lui Gcorge Cri şan şr Teodor Roxin — Tiron Albani, Douăzeci de ani de la Unire, Oradea, 1938, p. 211—223.

pretinde sus şi tare unitatea naţională a tuturor.ro?? *zânilor* (sublinierea în text). *Fraţilor*! *Pentru ca adunarea aceasta să fie cât se poate de impozantă, datori suntem a ne îngriji ca şi prin numărul participanţilor să dovedim lumii întregi că poporul românesc una este şi că cu toţii împreună pretindem sus şi tare formarea statului naţional român unitar şi puternic* (sublinierea în text). *De aceea, fraţilor*! *apelăm la simţul dumneavoastră românesc rugându-vă să îngrijiţi ca toate comunele locuite de români să fie în mod demn şi în număr cât se poate de mare reprezentate la această adunare. Să ne întâlnim deci cu toţii* – se scria în încheiere – *duminică, în 18 noiembrie* (*1 decembrie 1918*) *la Alba Iulia.*

Trăiască şi înflorească naţiunea romană şi statul unitar naţional roman (sublinierea în text).

„Veniţi cu miile, cu Recile de mii – îndemna Consiliul de la Blaj la 24 noiembrie... E *ziua*. Se *va hotărî asupra sorţii noastre pentru o veşnicie. Veniţi şi juraţi că nedespărţiţi vom fi şi uniţi rămânem de aici înainte cu fraţii noştri de pe tot cuprinsul pământului românesc, sub una şi nedespărţita cârmuire"*[131] (sublinierea în text).

Pe lângă apelurile colective ale consiliilor, unii fruntaşi politici s-au considerat obligaţi să adreseze apeluri şi în numele lor personal, pentru a contribui şi pe această cale la mobilizarea maselor de ţărani şi muncitori. Reproducem finalul apelului lansat la 25 noiembrie de fostul deputat în Camera de la Budapesta, Aurel Vlad: *„Toţi românii trebuie să strige sus şi tare Trăiască România Mare* (sublinierea în text), *căci noi cu toţii cerem şi pretindem alipirea noastră la România. Veniţi dar* – îndemna încercatul luptător – *în număr cât mai mare la Alba Iulia, ca toţi împreună să strigăm Trăiască România Mare*!*"* (sublinierea în text).

Unele din chemările adresate mulţimilor au fost înveşmântate, continuând o fecundă tradiţie literară românească, în haina captivantă a poeziei patriotice. Iată

131 Documentele uni>'i, VII, p. 25.

câteva strofe din poezia *Ta Alba Iulia* improvizată de tânărul poet Valeriu Bora[132]:

La Alba Iulia, măi frate, Să mergi în fţori de dimineaţă la *răsăritul sfânt de soare să-ţi dea putere şi viaţă!*

Ne cheamă acolo datorinţa şi legea noastră românească, Să *dăm dovedi la larga lume De marea dragoste frăţească*!

Că soarele ce acov răsare în sfânta horă ne va prinde şi visul nost[133] *nutrit de veacuri în flăcări zarea va cuprinde*!

De altfel, manifestarea prin cântec a spiritului combativ al revendicărilor poporului român s-a practicat în această perioadă cu o adevărată frenezie, vechile cântece şi poezii patriotice ale lui Andrei Mureşanu, Vasile Alecsandri, D. Bolintineanu, Andrei Bârseanu, interzise până atunci, fiind reactualizate ca tot atâtea lozinci şi imperative naţionale.

Marea dragoste faţă de cântecele patriotice româneşti arătată de transilvăneni, şi îndeosebi de tinerime şi membrii gărzilor, a determinat tipografia diecezană de la Arad (colecţia „Semănătorul") să editeze în cea mai mare grabă o plachetă de *Cântări naţionale*, selecţionate din clasicii români şi din colecţiile populare, în fruntea plachetei se afla vechiul marş revoluţionar *Deşteaptă-te române*, urmat de alte cântece tot atât de semnificative: *Trei culori*, *Pe-al nostru steag*, *Calcă române*, *plin de mândrie*, *Marşul lui Mihai Viteaz*ul, *Marşul lui Iancu*, *Hora Unirii* etc.[134]

Toamna anului 1918 a fost primăvara cântecului patriotic românesc în Transilvania!

Misiunea de a face din Alba Iulia oraşul amfitrion al marii adunări naţionale a fost încredinţată Consiliului Naţional Român şi gărzilor naţionala din localitate.

---

132 „Libertatea", 1918, 15/28 noiembrie, nr. 3.

133* Vezi „Libertatea", 1918, 29 noiembrie.

134 Documentele Unirii, VII, p. 6.

Acestora le incumba sarcina de a achiziţiona şi decora sala în care aveau să se desfăşoare lucrările adunării, încartiruirea şi alimentaţia zecilor de mii de participanţi şi totodată asigurarea securităţii oraşului, a comunelor, a satelor şi a gărilor învecinate, a elaborării şi aplicării normelor de disciplină în care aveau să se încadreze mulţimile.

Consiliul din Alba Iulia s-a constituit la 4/20 noiembrie, având ca preşedinte pe protopopul Ioan Teculescu, iar ca membri pe Florian Rusu (paroh), dr. Ioan Marciac (avocat), dr. Ionel Colbazi (avocat), Marius Strijon (candidat de avocat), Vasile Urzică (protopop), dr. Alexandru Fodor (medic), Virgil Vlad (farmacist), Horia Teculescu (student), I.F. Negruţiu (inginer), dr. Aurel Boteiu (avocat), dr. Zeno Dumitrescu (medic), dr. Dominic Medrea (avocat), Ovidiu Gritta (sublocotenent), Ioan Holoş (sublocotenent), Florian Medrea (căpitan), Marcian Căluţiu (avocat), Cornel Cosma (locotenent), Septimiu Pop (inginer), George Man (soldat), Florian Rusu (stegar) \ în aceeaşi zi s-a constituit şi garda naţională sub comanda căpitanului Florian Medrea, care a somat pe comandantul garnizoanei austriece – garnizoana număra 7.000 de oameni – să aducă la cunoştinţa ostaşilor români dreptul de a se înrola în garda românească şi totodată să-i predea şi armamentul aferent – puşti, mitraliere, cartuşe – precum şi cazarma infanteriei unde urma să se instaleze comandamentul român.

Garnizoana fiind formată în mare parte din români – Regimentul I geniu – sârbi şi croaţi – Regimentul 22 dalmatin – care nutreau o puternică ură împotriva stăpânirii austr o-ungare, comandantul neavând pe ce se sprijini, s-a văzut silit să accepte cererile ofiţerului român, care din acel moqient a devenit adevăratul comandant militar al cetăţii... în prealabil se încheiase o înţelegere secretă cu colonelul Petrovici, comandantul Regimentului sârbo-croat, care a arătat o largă

înţelegere pentru acţiunea întreprinsă de români şi a pus la dispoziţia gărzii un număr de opt mitraliere. În zilele următoare gărzile locale au luat în stăpânire şi oraşele din jurul Albei Iulia, Abrudul, Blajul, Zlatna, Diciosânmartin, precum şi comunele rurale, impunând pretutindeni autoritatea Consiliului Naţional Român[135].

La 7/20 noiembrie s-au ales din sânul Consiliului noii demnitari români ai oraşului: primar – dr. Camil Velican; prefect al poliţiei-dr. Rubin Patiţa; subprefect – Ovidiu Gritta; secretar – Ioanichie Mărgineanu, care, însoţiţi de un important grup de manifestanţi, au fost instalaţi, în ziua de 8/21 noiembrie. Fostul primar al oraşului, dr. Koska Miklós, părăsise Alba Iulia în mod clandestin, îndată după constituirea Consiliului românesc. Toţi funcţionarii maghiari aflaţi în serviciul oraşului au acceptat să depună jurământul de credinţă în faţa noii autorităţi[136].

Oraşul Alba Iulia a fost deci primul oraş din Transilvania în care s-a introdus administraţia Consiliului Naţional Român, care a concentrat în mâinile sale întreaga autoritate publică, asigurând astfel desfăşurarea nestingherită a marii adunări.

La 11/24 noiembrie, o delegaţie alcătuită din inginerul Aurel Stoica şi avocatul Zaharia Munteanu a plecat la Arad, pentru a raporta conducerii Consiliului situaţia din localitate şi judeţ şi spre a primi dispoziţiile necesare pentru organizarea adunării. La Arad, delegaţia a fost primită de Ştefan Ciceo Pop, Vasile Goldiş, Ioan Suciu şi Aurel Vlad, stabilind împreună cu aceştia planul de urmat. După întoarcerea delegaţiei de la Arad, s-a ales un comitet format din Aurel Stoica, V. Vlad (farmacist) şi Ioan C. Pop (avocat), care şi-a asumat

---

135 Informaţii din lucrarea inedită Adunarea de la Alba Iulia, de Simeon Ilaţieganu, pusă la dispoziţia noastră de dr. Vlad Ilaţieganu (p. 47—49).

136 Vezi, pentru amănunte, ziarul, „Alba Iulia", 1918, 17/30 noiembrie, nr. 1.

răspunderea aplicării dispoziţiilor primite. Pentru dezbaterile delegaţilor oficiali, s-a achiziţionat marea sală de festivităţi a cazinoului din cetate al ofiţerilor, iar la hotelul „Hungaria” s-a amenajat un birou pentru primirea corespondenţei şi distribuirea biletelor de încartiruire.

Peste câteva zile, pentru a verifica situaţia locală, precum şi eficacitatea măsurilor de securitate luate de garda naţională, a sosit la Alba Iulia Iuliu Maniu, care, în casa inginerului A. Stoica, a avut o lungă consfătuire cu protopopul Teculescu, preşedintele Consiliului, cu Ioan C. Pop, Alexandru Fodor şi căpitanul Florian Medrea, comandantul gărzii naţionale[137]. Din raportul prezentat de Medrea reieşea că acesta izbutise să organizeze 12 companii alcătuite din 1700 „feciori”, dotate, pe lângă puştile individuale, cu 14 mitraliere. Paza oraşului şi a împrejurimilor – inclusiv gările – se affa astfel complet în mâinile gărzii româneşti. Veşti tot atât de bune veneau şi de la Sibiu, al cărui consiliu raporta la 14/27 noiembrie că a luat sub scutul său toate liniile ferate ce pleacă din oraş[138]. La 16/29 noiembrie, Consiliul din Alba Iulia, împreună cu comandamentul gărzii, dădeau publicării, sub forma unei foi volante, *îndrumările pentru ţinuta publicului la marea adunare constituantă8*, iar la 17/30 noiembrie apărea primul număr din ziarul „Alba-Iulia”, organ al proclamării naţionale.

Editor şi redactor responsabil al acestui ziar – care avea meritul de a fi cel dintâi ziar românesc apărut la Alba Iulia-era avocatul dr. Zaharia Munteanu, iar principalii colaboratori, profesorii A. Lupeanu Melin şi Ioan Georgescu.

În anul marii adunări, Alba Iulia era deci deplin pregătită pentru marele rol istoric ce i se hărăzise.

Porţile bătrânului oraş, care cunoscuse cu trei veacuri mai înainte triumful neuitat al lui Mihai Viteazul,

137 Precizare aflata în lucrarea lui Simeon Haţieganu, p. 44.

138 Documentele Unirii, VII, p. 20.

erau gata să se deschidă pentru miile de soli ai poporului român ce aveau să coboare de pe toate văile şi am toţi munţii Transilvaniei, pentru a consacra, prin prezenţa şi hotărârea lor, realizarea marelui ideal naţional.

Ziarul „Alba-Iulia" îi întâmpina în primul său număr cu un entuziast cuvânt de salut, din ea, re reproducem câteva fragmente: *„Bine aţi venit în sfânta cetate de slava şi durere a neamului nostru... S-a trezit iarăşi glasul amuţit de veacuri şi, la chemarea lui fermecătoare, au început să răspundă sufletul neamului... Voinţa naţională, care cu atâta putere 3 vâcneşte astăzi în toate păturile societăţii româneşti, în cele de sus ca şi în cele de jos – ba poate în cele de jos mai mult ca în cele de sus – e chemată să arate că ceea ce Mihai Viteazul a înfăptuit numai pe o clipă noi avem să înfăptuim pe o veşnicie. Când un neam întreg gândeşte un singur gând şi inimile a milioane de oameni palpită de o singtira simţire >oare este putere omenească care să-i poată sta împotrivă? Chiar de-ar fi o astfel de putere vrăjmaşă – înaintea voinţei suverane a milioanelor de suflete înfrăţite într-un cuget şi o simţire trebuie să se închine*

După salutul adresat neamului, urma un salut tot atât de vibrant adresat oraşului însuşi: *„Mândră cetatel Spre tine se îndreaptă acitoi sufletul neamului nostru întreg, mânat de conştiinţa că Ridurile tale istorice au fost sortite de Dumnezeu şi acum, ca şi altă dată, ca din ele să răsune glasul biruitor al dorinţelor româneşti99.*

În aceeaşi zi, „Foaia poporului" de la Sibiu scria, prin pana asesorului Nicolae Ivan: *„. Privirile românilor din toate unghiurile sunt îndreptate spre cetatea lui Mihai Viteazul, unde duminică, 1 decembrie, se va ţinea cea mai mare adunare a românilor de când trăim pe aceste plaiuri.*

Sus inimile!

„La Alba-Iulia cu toţii" !

Convocarea şi organizarea adunării de la Alba Iulia

au fost viu reflectate şi de unele ziare maghiare şi germane ca *„Aradi Ujsag" Aradi Hírlap"* (Arad) *„Ujsag „Kolo-svari Hirlap99* (Cluj), *„Tükör"*, *„Székely Napló"* fâârgu-Mureş), *„Kronstädter Zeitung** (Braşov), *„Siebenbürgen deutsche Tageblatt"* (Sibiu) *„Schäsbürger Zeitung9* (Sighişoara), care au relatat cu minuţiozitate desfăşurarea evenimentelor.

Deşi data adunării a fost fixată pe ziua de 18 noiembrie/l decembrie-o zi de duminică – ora 10 dimineaţa, totuşi numeroşi delegaţi şi asistenţi, cuprinşi de teama că ar putea avea dificultăţi pe drum şi că astfel ar putea întârzia, au început să sosească încă de joi seara (15/28 noiembrie).

Dorinţa de a fi de faţă la realizarea celui mai strălucit act din viaţa poporului român era, de altfel, atât de puternică, încât mii şi mii de oameni, intelectuali, ţărani, muncitori, tineri şi bătrâni, bărbaţi şi femei, au considerat participarea la istorica adunare ca o adevărată datorie personală, fiecare simţindu-se tentat de a înregistra marele eveniment ca o bucurie îndelung aşteptată prin propriile sale simţuri. *„Nu concepeam* – precizează profesorul Teodor Nes, originar din judeţul Bihor, astăzi în vârstă de 75 de ani, relatând convorbirea avută atunci cu unul din colegii săi *>că unirea Transilvaniei cu România s-ar putea vota fără noi"*[139]. *„Fără îndoială* – mărturiseşte un alt bihorean din aceeaşi generaţie, avocatul Pavel Maliţa – *cea mai impresionantă din viaţa mea a fost ziua de* 1 *decembrie* 1918... *Cuprinşi de o însufleţire generală* – relatează în continuare bătrânul Maliţa – *înfrăţiţi în hotărârea de a face totul pentru a trece din fa-a aşteptărilor şi a dorinţelor în faza înfăptuirilor, acei care n-am fost aleşi delegaţi oficiali, să participăm la Marea adunare naţională de la Alba Iulia,*

---

139 Teodor Nes, Fapte, evocări, reflexii din Bihor din amil 1918 (manuscris aflat în posesia noastră), p. 13.

? Manuscris pus la dispoziţia noastră de publicistul Ion Isaiu din Oradea, p. 2.

ne-am gândit spontan că locul nostru este acolo pentru a da o expresie şi mai puternică, unanimă, voinţei de unire a poporului român" 2.

Ziua de vineri, după relatările ziarului „Alba-Iulia", a fost destinată primirii primilor reprezentanţi ai Consiliului Naţional – Ştefan Ciceo Pop, Vasile Goldiş, Ioan Suciu – care aveau misiunea de a definitiva programul şi modalităţile de desfăşurare a adunării. Spre seară a sosit „Garda moţilor" de la Abrud, considerată ca una din unităţile de bază ale apărării oraşului şi a adunării. Ca şi la 1848 pe Câmpia Libertăţii, sosirea moţilor, îmbrăcaţi în sumane albe şi căciuli negre, model „Mihai Viteazul", cu armele pe umeri, într-o impunătoare disciplină, a provocat acelaşi val de însufleţire şi de încredere în virtuţile patriotice ale acestor viteji copii ai munţilor.

Trenuri după trenuri împodobite cu crengi de brad şi cu stindarde naţionale au început a curge apoi din toate părţile.

Cu trenul de Budapesta, pe linia Solnoc-Curtici-Arad a sosit bătrânul Iuliu Coroianu, redactorul *Memorandului* din 1892 şi fostul întemniţat de la Vâcz, însoţit de membrii coloniei române din capitala Ungariei şi de delegaţiile studenţeşti. Un incident petrecut în gara

Solnoc – aprinderea suspectă a osiei unui vagon-a obligat delegaţia de români să se coboare pe peronul acestei gări, fapt ce a stârnit curiozitatea funcţionarilor şi călătorilor locali asupra identităţii şi destinaţiei celor siliţi la debarcare *„Suntem români* – a răspuns întemniţatul de odinioară – *şi mergem la Alba Iulia să rupem Ardealul de* Ungaria Fraza rostită la Solnoc era concluzia firească a unei îndelungate lupte politice în care bătrânul memorandist jucase un rol de neuitat. *„Călătoria noastră şi a altor mii de participanţi* – avea să povestească mai târziu medicul Vasile Ilea, unul din membrii grupului de la Budapesta – *n-a fost un simplu voiaj între două puncte pe hartă, ci mersul triumfal al*

unui neam spre libertate şi unire”[140].

Cu trenul de la Arad au sosit şi delegaţiile bănăţene conduse de dr. Aurel Cosma şi Caius Brediceanu, precum şi delegaţiile din comunele Aradului şi Bihorului, însoţite de numeroase grupuri de ţărani, muncitori şi studenţi. În fruntea studenţimii de la Arad se afla Emil Petrovici, viitorul filolog şi profesor al Universităţii din Cluj[141].

Unii din delegaţii bănăţeni, pentru a nu fi opriţi de cordoanele militare ale trupelor de ocupaţie, s-au îndreptat spre Orşova şi apoi, prin Oltenia, au luat drumul spre Ardeal[142].

O mare parte a ţăranilor din regiunea sud-estică a Bihorului, neavând încredere în mersul normal al trenurilor – se vorbea de blocări, deraieri şi de întârzieri intenţionate – au pornit spre Alba Iulia pe jos, străbătând munţii în curmeziş, clătorind astfel timp de două zile numai pentru a putea participa la adunarea devenită o ispită irezistibilă[143].

Teama ţăranilor bihoreni nu era lipsită de temei fiindcă, într-adevăr, în unele gări1 Salonta, Chitighaza, Cucerdea (azi Războieni), Teiuş, Coşlariu – s-au produs incidente şi s-a încercat împiedicarea unor grupuri de participanţi de a se urca în trenuri. „Drumul spre Alba Iulia – relatează Teodor Neş în însemnările sale – n-a fost un marş de paradă fără primejdii”[144]. Trenurile din nord aduc pe sătmăreni, maramureşeni, someşeni, năsăudeni, sălăjeni, în fruntea cărora se află octogenarul George Pop de Băseşti, preşedintele Partidului Naţional, chemat

---

140 Vasile Ilea, Cu delegaţii români din Budapesta la Alba Iulia (memoriu manuscris comunicat nouă de Ion Isaiu).

141 Mihai Veliciu, Amintiri din anul 1918 (manuscris transmis nouă de prof. V. Popeangă de la Arad).

142 Precizare făcută de delegatul Adam Popa, în manuscrisul Alba Iulia, 1 decembrie 1918, aflat în posesia noastră.

143 Precizare aflată în amintirile lui Traian Chirilă,fost primar al municipiului Oradea, comunicate de Ion Isaiu.

144- Op. cit., p. 13.

să prezideze marea adunare. O descriere a călătoriei acestora ne-a fost oferită de către unul din participanţi, medicul colonel Valeriu Boieriu, pe atunci în vârstă de 19 ani. *„În dimineaţa sjlei de 30 noiembrie ne-am urcat* (de la Beclean) *în trenul cu care urma sa facem această istorică călătorie. Trenul clocotea de urale şi cântece patriotice. Pe ferestrele vagoanelor se legănau drapele tricolore... Cea mai emoţionantă privelişte ni se oferea prin gări. O mare de capete omeneşti ne întâmpina la oprirea tremtrilor cu urale*: *Trăiască România Mare*! *Trăiască unirea tuturor şi le spuneam*: *Bine aţi venit, fraţilor*!... *La Apahida am schimbat trenul cu cel care venea de la Cluj. Tren solemn, grandios, arhiplin... Ce entuziasm*! *Urale clocotitoare, fluturări de drapele, pălării şi căciuli care se agitau în vânt*”[145].

Delegaţia clujeană era condusă, de Emil Haţieganu, care, în urma unui conflict dintre Amos Frâncu şi conducerea Consiliului Naţional Român – conflict provocat de dorinţa lui Frincu de a se recunoaşte autoritatea „Senatului” din Cluj asupra întregii Transilvanii – fusese ales ca preşedinte al consiliului din acest oraş *„El filele de 29 şi 30 noiembrie*-relatează un alt memorialist contemporan-*străzile Clujului erau pline de ţărani tineri şi bătrâni, înarmciţi cu puştile cu care se întorseseră de pe front, precum şi de intelectualii satelor şi oraşelor din apropiere. Oligarhia* (maghiară) *se vedea copleşită de puhoiul de români care veneau şi plecau neîncetat din Cluj spre Alba Itdia, fie pe jos, fie cu trenul, fiecare cum reuşea99 2*.

La Uioara s-a ataşat trenului de Cluj şi vagonul care ducea la Alba Iulia pe minerii de la minele de sare, care şi-au luat cu ei şi fanfara, fapt ce a produs, după relaţiile unui participant clujean „o însufleţire foarte mare”[146].

În gara Teiuş s-au întâlnit cu trenurile din nord

---

145 Valeriu Bocriu, Acum 50 de ani, manuscris aflat în posesia noastră p. 3.

146 V. Haţieganu, op. cit.y p. 51.

trenurile coborâte de la izvoarele Mureşului, care aduceau la adunaţe pe românii mureşeni, câmpeni şi târnăveni. *„Era o mare de capete* – îşi aminteşte Dumitru Antal – *de nu te puteai mişca... Cum erau şi cu fanfare, repede s-au încins hore pe peronul larg al gării99* 4. Valeriu Boieriu remarcă fanfara muncitorilor de la Geoagiu, care cânta *„Deşteaptă-te române99*. «*Auzeam pentru întâia oară* – precizează medicul urcat la Beclean – *„Deşteaptă-te române99 cântat de o fanfară*»[147]. Veselia semnalată de cei doi memorialişti care veneau fiecare din altă direcţie a fost însă tulburată de gloanţele unor iresponsabili, care au pus capăt vieţii stegarului Ion Arion din satul Agriş (Turda).

Cu aceeaşi însufleţire s-au îndreptat înspre Alba Iulia şi delegaţiile de la Braşov, Făgăraş, Sibiu, Deva, Orăştie, Beiuş, Câmpeni, Turda. O profundă impresie au produs miile de muncitori mineri veniţi din Valea Jiului, de la Roşia, Zlatna, Brad, ca şi cele de la marile întreprinderi miniere din Banat, Reşiţa, Bocşa, Anina, care aveau în frunte drapelele roşii ale clasei muncitoare unite cu drapelele naţionale. Până sâmbătă dimineaţa – relatează ziarul „Alba-Iulia” – au fost ocupate toate locuinţele disponibile din oraş, fapt ce a determinat pe unii organizatori să propună oprirea trenurilor, până în ziua următoare în satele din apropiere, pentru a nu stânjeni cu totul circulaţia citadină. *„Totul* – arată ziarul – *a fost tţadarnic. Dorul ce-i mâna spre Alba Iulia pe toţi cei ce porniseră spre ea a fost cu?? zidt mai puternic decât să se afle putere pământească să-l înăbuşe. Nimeni n-a voit să-şi întrerupă drumul, ci se năzuia să ajungă cât mai iute”*[148]. Sâmbăta seara au sosit şi reprezentanţii românilor din alte provincii, precum şi o delegaţie de ofiţeri români în frunte cu generalul Leonte şi colonelul Băncilă, adunarea de la Alba Iulia fiind o adunare a

147 Valeriu Boeriu, op. cit.y p. 3.

148 Tosif Tarău, Veacul şi-a întors faţa spre Transilvania (manuscris comunicat nouă de Ion Isaiu, p. 4).

tuturor românilor.

Care a fost aspectul Albei Iulia în noaptea care a precedat proclamarea unirii, ne-o relatează câţiva memorialiştimartori oculari. *„Când am ajuns la Alba Iulia* – povesteşte bătrânul Iosif Tărău din Oradea – *am găsit un adevărat furnicar de oameni... Biroul de încartiruire a repartizat pe la particulari, după camere, chiar şi câte* 10 *inşi, dar şi aşa o parte mare n-au putut fi încartiruiţi. S-au ocupat toate restaurantele până la refuunde câţi au încăput, au stat de veghe toată noaptea, bucuroşi că sunt sub un acoperiş fi*indcă *afară era un ger pătrunzător. Mulţi, neavând unde se adăposti, şi mai ales tinerii, s-au strâns în pieţe şi la marginea oraşului, unde, punându-li-se la dispoziţie lemne, au aprins focuri uriaşe, în jurul cărora s-au adunat sute şi sute de inşi"* \ Focurile, văzute, de Tărău, au fost înregistrate şi de Valeriu Boieriu. *„Era frig* – îşi aminteşte acesta – *dar o privelişte neaşteptată se înfăţişează ochilor mai. Veste tot focuri, pâlpâind vesel, în aerul rece al nopţii. În jurul lor stau acei ţărani români, îmbrăcaţi în cojoace şi căciuli, de cari şi-au bătut joc atâtea generaţii de asupritori. Acum aşteaptă cu nerăbdare, în ciuda frigului şi a nopţii, Zprii zihi de 2 decembrie, când durerile şi suferinţele lor aveau să ia sfârşit... Ascult, în preajma focurilor, ce se vorbeşte. Toţi aceşti ţărani aşteaptă cu încredere hotărârea Zilei de mâine, care le va aduce realizarea dorinţelor lor de români şi de oameni liberi"*[149].

Aceasta a fost cea din urmă noapte a Transilvaniei considerată ca teritoriu al „sacrei coroane ungare". *„Cu sufletele înfrigurate de nerăbdare* – scria unul din colaboratorii ziarului „Alba-Iulia" – *aşteptam ivirea zeilor, Ziua în care avea „să se hotărască soarta noastră a tuturor. Peste noapte, natura întreagă s-a îmbrăcat parcă în haine de sărbătoare. Ce gânduri măreţe ne copleşeau sufletele în această noapte sfântă, care era*

149 Valeriu Boeriu, op. cit., p. 7.

noaptea învierii românilor de dincoace de Carpaţii[150].

Concomitent cu afluenţa masivă a mulţimilor s-au adunat la Alba Iulia şi membrii Consiliului Naţional Român, precum şi delegaţii oficiali aleşi de circumscripţiile electorale şi de reuniunile menţionate în adresa se convocare.

În decursul zilei de sâmbătă 17/29 noiembrie, şi al nopţii premergătoare proclamării unirii, membrii Consiliului, împreună cu numeroşi alţi fruntaşi politici din ambele formaţii politice, s-au întrunit la hotelul „Hungaria", unde se instalase, sub conducerea lui Ioan Suciu, biroul de organizare a adunării, pentru a lua în discuţie şi a da forma definitivă actului unirii şi rezoluţiilor ce urmau a fi propuse adunării.

Hotelul „Hungaria" care, sub numele de „Dacia", îşi păstrează – şi astăzi aceeaşi formă, era alcătuit dintr-o mare sală la parter, ce servea de restaurant, alături de care se găsea o sală mai mică, deasupra cărora, la etaj, se aflau camerele de dormit, transformate în circumstanţele de atunci în tot atâtea camere de consfătuiri ale diferitelor grupuri.

Timp de o zi şi o noapte, toate acest odăi, şi îndeosebi camera pătrată, au fost martorele unor pasionante discuţii, care au relevat, pe de o parte, identitatea de vederi între cei prezenţi cu privire la necesitatea realizării unităţii politice, iar pe de alta, deosebirea de opinii cu privire la viitoarea formă de guvernământ a statului român – socialiştii preconizau republica – şi a reformelor social-economice ce trebuiau să se înfăptuiască. Asupra acestor discuţii, datorită însufleţirii şi divergenţei lor, s-au publicat numeroase expuneri şi comentarii, subliniindu-se cu stăruinţă ambele aspecte în prealabil, sub preşedinţia lui Aurel Cosma, se ţinuse în camerele de la etaj o consfătuire a delegaţilor bănăţeni consacrată viitoarei întinderi teritoriale a României, după care a urmat şedinţa

150 „Alba-Iulia", 1918, nr. 2.

comună a tuturor celor convocaţi.

Discuţiile au fost provocate de proiectul de rezoluţie redactat de Vasile Goldiş, în colaborare cu membrii de la Arad ai Consiliului Naţional şi cu unii fruntaşi socialişti şi imprimat pe foi volante, care au fost distribuite tuturor celor prezenţi.

Primul punct din proiectul lui Goldiş se referea la unirea *„tuturor românilor din Transilvania, Banatul Timişan şi Ţara Ungurească... şi a tuturor teritoriilor locuite de dânşii cu România”*, iar punctul al doilea cuprindea principiile fundamentale cu privire la organizarea statului român unit. În rezumat se preconiza: *„autonomie naţională pentru toate popoarele conlocuitoare, autonomie confesională, votul universal pentru ambele sexe, libertatea de presă, asociere şi propagandă, o reformă agrară care să acorde ţăranilor un lot minim de* 10 *iugăre cadastrale* (1 iugăr – 5775 m^2), *drepturi şi avantaje pentru muncitorimea industrială, ca în cele mai avansate state industriale din Apus*”. În continuare, la punctul al treilea care avea să provoace cele. mai aprinse discuţii, proiectul prevedea, pentru a se evita *„orice zguduire socială şi până la nivelarea desăvârşită a diferenţelor produse prin evoluţia istorică între teritoriile locuite de români în Transilvania, Banatul Timişan şi Ţara Ungurească şi între Regatul român de acum, o autonomie proprie, ale cărei limite şi conţinut se vor statornici prin constituanta care se va compune din reprezentanţii tuturor locuitorilor acestor teritorii, fără deosebire de neam şi lege, în număr proporţional, şi care se va convoca în scopul susindicat, la timpul* potrivit în punctele următoare se exprima dorinţa unei depline egalităţi a tuturor naţiunilor, eliminarea războiului ca mijloc de rezolvare a litigiilor internaţionale, se adresau cuvinte de salut popoarelor din fostul imperiu austro-ungar, care îşi redobândiseră libertatea, se exprima recunoştinţa pentru eroii armatei române care şi-au vărsat sângele pentru realizarea

unităţii politice şi pentru puterile aliate care au doborât forţele inamice. Prin ultimele două puncte (VIII-IX) se preconiza înfiinţarea unui *„mare sfat naţional român, pentru conducerea mai departe a afacerilor naţiunii române din Ungaria şi* Transilvaniacare să fie autorizat să *„ia toate dispo-iţiunile pe care le va afla* necesareşi se invita guvernul român *„ca şi până la congresul de pace – pentru asigurarea ordinii publice, a vieţii şi a averii locuitorilor, să ocupe, prin trupele sale, toate teritoriile locuite de românii din Transilvania, Hanatid Timişan şi Tara Ungurească"*[151].

Ceea ce a împărţit pe membrii consfătuirii, care a fost prezidată de Ştefan Ciceo Pop, în tabere opuse, a fost mai întâi problema dacă unirea să fie proclamată *cu condiţii* – înţelegând prin condiţii enunţarea principiilor relative la viitoarea structură a statului român şi a reformelor preconizate – sau *fără condiţii*, în cazul din urmă proiectul luat în discuţie urmând să cuprindă exclusiv punctul privitor la unire. Alte divergenţe au fost determinate de propunerea referitoare la autonomia Transilvaniei până la convocarea adunării constituante, precum şi de modalitatea propusă pentru guvernarea Transilvaniei până la această dată.

Proclamarea unirii, fără niciun fel de condiţii, în sensul relevat mai sus, a fost cerută îndeosebi de tineret şi de foştii voluntari şi refugiaţi în România, care au preconizat ca proiectul să se reducă la un singur punct: proclamarea unirii. *„Entuziasmul era mare* – precizează Laurenţiu Oanea, unul din martorii oculari ai şedinţei – *lumea înflăcărată de cel mai curat patriotism s-a opus la discuţiile pe puncte ale revoluţiei, toţi strigau „*vrem unirea fără condiţii*"*. *Problemele administrative, sociale şi economice să rămână în sarcina organelor legislative*

Exponenţii acestora au fost îndeosebi protopopul Vasile Saftu, de la Braşov, dr. I. Broşu de la Sibiu şi dr. Avram Imbroane din Banat, care au fost combătuţi de

151 Ion Clopoţel, Revoiu/ia din 1918, p. 111-113.

reprezentantul grupării socialiste, Ion Mihuţiu, acesta condiţionând votarea punctului I de admiterea punctelor II-VIII. „*Ion Mihuţiu*-se arată în procesul-verbal al şedinţei – *declara în nutnele Partidului social-democrat român că unirea decretată în punctul /, numai aşa se poate primi dacă punctele II-VIII vor fi susţinute ca baza a dezvoltării social-economice a păturilor de jos*”[152]. În cele din urmă, s-a acceptat în mod unanim opinia că punctele aflate în discuţie nu constituie „condiţii, ci norme generale pentru organizarea României întregite”.

Mai îndelungate şi mai dificile au fost discuţiile cu privire la autonomia şi conducerea Transilvaniei, până la alegerea constituantei şi a semnării tratatelor de pace. Preconizată de V. Goldiş, Şt. Ciceo Pop şi de alţi fruntaşi ai Partidului Naţional Român ca o „cârmuire administrativă pe un timp trecător” şi de reprezentanţii socialiştilor, Ion Mihuţiu, Iosif Jumanca, Ion Fluieraş, ca o garanţie împotriva exploatării ţărănimii şi muncitorimii transilvănene de către burghezia din „regat”, autonomia a fost energic combătută de către Alexandru Vaida, care s-a pronunţat pentru integrarea imediată a Transilvaniei în viaţa de stat a României. Propunerea fostului deputat în Parlamentul din Budapesta a fost acceptată de către copleşitoarea majoritate a celor prezenţi, care şi-au exprimat adeziunea prin glasurile lui Aurel Lazăr (Oradea), Caius Brediceanu (Lugoj), Zenovie Pâclişanu (Blaj), Silviu Dragomir (Sibiu), dr. Petru Groza (Deva), Laurenţiu Oanea (Năsăud), Ilie Lazăr (Sighet), dr. Ioan Hârşia (Reghin), dr. Gavril Oşianu (Baia Mare) şi numeroşi alţii. Ultimul a luat cuvântul Iuliu Maniu, care a arătat că adunarea naţională a fost convocată pentru a se pronunţa asupra unui singur punct, unirea tuturor românilor, care nu împiedică însă o scurtă guvernare de tranziţie, fiind imposibil ca „într-o singură oră sau într-un moment dat – din cauza diversităţii de legi – să punem la

152 Vezi Miron Constantinescu, Date noi cu privire la Unirea Transilvaniei cu România, în „Viaţa românească", 1966, nr. 12. p. 147.

o parte o stare veche de lucruri şi să înfăptuim una nouă”. Puşi într-o strivitoare minoritate, susţinătorii autonomiei au abandonat punctul de vedere susţinut anterior, acceptând propunerea majorităţii.

La intervenţia lui Ion Suciu, s-a hotărât, totodată, ca viitorul organ central provizoriu de conducere al Transilvaniei să nu poarte numele de guvern, ci de *consiliu dirigent*, iar conducătorii departamentelor să nu poarte titlurile de miniştri, ci de *şefi de resort*.

Pentru a da forma definitivă proiectului ce urma să fie prezentat a doua zi adunării, s-a numit o comisie de redactare, care, sub prezidenţia lui V. Goldiş, a elaborat un nou text, al cărui conţinut, refăcctând propunerile consfătuirii, a fost acceptat de către întregul consiliu spre a fi propus adunării delegaţilor[153].

Asupra noii forme a proiectului ce avea să devină însuşi documentul istoric al zilei de 1 decembrie, ne vom opri în capitolul următor.

ZIUA CEA MARE

După spectacolul emoţionant al nopţii, desfăşurat sub un cer plumburiu, la lumina fantastică a focurilor, a urmat spectacolul grandios al dimineţii, oferit de un soare superb, care a dat semnalul mişcării mulţimilor.

După o îndelungată noapte istorică, petrecută în cătuşe şi gemete, în lacrimi şi răbufniri năprasnice, mângâiate şi călăuzite însă necontenit de steaua speranţei, împilaţii veacurilor izbutiseră să ajungă ziua cea mare a înlăturării lanţyrilor şi a proclamării libertăţii visate de înaintaşi. „*Măreaţă înălţătoare de 1 decembrie*- exclamă cu entuziasm trimisul special al ziarului „Românul” – *în sfârşit, ai sosit... ca să pui capăt robiei şi*

153 Pentru informaţiile şi constatările de mai sus, vezi I. Clopoţel, op. cit., p. 111 — 118; Gh. Bogdan-Duică, Înţelepţii de la Alba-Iulia, în „Naţiunea", Cluj, 1930, nr. 18, 30, 32, 35, 37, 42, 44, 46, 52, 54, 62; Miron Constantincscu, op. cit., p. 147 — 148; Dr. Zaharia Munteanu, Memoriu (inedit), în Documentele Unirii din Muzeul de la Alba iulia nr. 21.841; Dr. Laurenţiu Oanea, Unirea de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918 (monografie manuscrisă aflata în posesia noastră).

să începi zâna istoriei românilor liberi”[154].

Desprindem, din lungul şir de comentarii şi evocări consacrate acestei nemuritoare zile, câteva din amintirile inedite ale unor martori oculari, cărora le vom adăuga şi unele fragmente din reportajele ziarelor transilvănene contemporane. *„În dimineaţa zilei de 1 decembrie-* povesteşte Laurenţiu Oanea – *Alba Iulia avea o înfăţişare plină de farmec. Viscolul care bântuise în ajun se liniştise, luându-i locul un soare feeric, cu cer senin, de un puternic albastru, sub care, pe papada proaspătă, radele soarelui delectau ochii cu ivilioanele se diamante strălucitoare. Oraşul era pavoazat cu mii de steaguri tricolore*” *„în acest decor* – relatează unul din delegaţii mureşenilor, notarul pensionar P.A. Boţian – *ne-am îndreptat spre câmpia cetăţii, unde s-a adunat atâta lume ca tâmplea largul orizontului venind ca dintr-un imens izvor*”[155].

Izvorul acestei lumi îl alcătuia ţărănimea venită din toate unghiurile Transilvaniei, *„Pe sub poarta cetăţii* – îşi aminteşte Valeriu Boieriu – *curgeau neîncetat coloane de ţărani în haine de sărbătoare, cu drapele şi pancarte purtând numele satelor, având în frunte pe preoţii lor... Numai cine a va-ut această privelişte* – precizează martorul – *îşi poate da seama de măreţia ei*”[156]. *„Poporul nostru* – scria reprezentantul „Unirii” de la Blaj – *mândru ca niciodată, s-a manifestat mai presus de toate aşteptările. Pe vreme de iarnă grea, cu zăpadă şi viscol, au venit din toate părţile româneşti sutele, miile şi zecile de mii, pe jos, călări\ cu căruţele şi cu trenurile. Am văzut la Alba Iulia* – precizează reporterul – *căciulile Maramureşului, pălăriile Câmpiei, cuşmele Banatului, sumanele Ţării Bârsei şi ale poienarilor sibieni*”[157]. „IV//

---

154 „Românul", 1918, 20 noicmbrie/3 dcccmbric, nr. 20

155 Petre A, Boţian, Şi eu am fost la Alba Iulia (manuscris aflat în posesia noastră), p. 8.

156 Valeriu Boeriu, op. cit., p. 1.

157 „Unirea", "Poporul de la Alba-Iulia, 1918, 4 decembrie, nr. 18.

în¿z/z; *pe cin*e să *admirăm*? *n-ai mult* – adaugă reporterul ziarului „Alba-Iulia” – *pe blăjenii beţi de însufleţire sau pe sibienii, lugojenii, caransebeşenii care se întreceau să se prezinte în modul cel mai demn”*[158]. O impresie puternică au produs satele din apropierea Albei Iulia – Lancrăm, Sebeş, Oarda de Sus, Oarda de Jos, Pâclişa, Partos, Miceşti – care au venit cu fanfare şi banderii de călăreţi, banderiul celor din Miceşti având să escorteze Consiliul Naţional din piaţa oraşului şi până la intrarea în cazinoul unde urma să se întrunească adunarcă naţională.

Locul de concentrare a mulţimilor a fost pe platoul din spatele cetăţii, în faţa actualei catedrale ortodoxe, numit astăzi Câmpul lui Horea, la marginile căruia, accentuând măreţia tabloului vivant ce se desfăşura, se înălţau culmile înzăpezite ale dealurilor Mamutului şi Mârţăului.

Intrarea s-a făcut prin poarta principală a cetăţii, dominată de statuia ecvestră a împăratului Carol al VI-lea, căruia unul din strănepoţii supuşilor de odinioară îi pusese în mână un mare drapel românesc. împăratul „romanilor” devenise stegar al românilor! De o parte şi de alta a drumului se aflau fixaţi, la distanţă de 15 – 20 de paşi, ostaşii gărzilor naţionale selecţionaţi cu precădere dintre moţi. „Nu voi uita niciodată – afirmă Pavel Maliţa, în mărturisirile sale – prestanţa şi înfăţişarea măreaţă a acestor străjeri. Îmi amintesc de parcă a fost ieri că erau îmbrăcaţi în sumane de pănură albă şi aveau căciuli ca Mihai Viteazul” *K „Ce splendidă* – relatează reporterul „Unirii” – *a fost înşiruirea de gardişti români... de-a lungul cetăţii lui Mihai Viteazul până la ieşirea pe câmpul... unde avea să se adune*? *mulţimea. Eternă pagubă* – mărturiseşte în continuare reporterul – *că acea mândră defilare a poporului nu a putut fi eternizata cu ajutorul unui film. Nu ştiu*-adăuga acelaşi entuziast *cronicardacă vom mai avea prilej să*

1586 „Alba-Iulia", 1918, nr. 2.

mai vedem cândva atâta frumuseţe, atâta mândrie şi atâta trezie a poporului, nostru, ca de astă dată la Alba-Iulia" 2.

O întrebare s-a pus adeseori ca şi în legătură cu adunarea de la Blaj de la 3/15 mai 1848 – şi ea n-a putut primi niciodată un răspuns precis. Care a fost numărul participanţilor la adunarea de la 1 decembrie 1918? *„Au putut să fie* – afirma „Unirea" de la Blaj – 80.000, *au putut să fie* 90.000, 100.000. *Pe câmpul adunării era o mare de capete*" „Românul" de la Arad, oficiosul Consiliului, indica numărul de 100.000[159]. „Libertatea" de la Orăştie dă şi ea aceeaşi cifră[160]. Ion Clopoţel vorbeşte de „cam o sută de mii"[161]; din însemnările lui Pavel Maliţa aflăm că la poarta cetăţii s-ar fi numărat 120.000 de oameni[162], dar că unii participanţi socoteau că numărul era de 200.000; în amintirile sale Laurenţiu Oanea vorbeşte de „sute de mii" 6. Cu diferite prilejuri s-au dat alte cifre *tot* atât de variabile. Adevărul e că nimeni n-a putut număra bob cu bob potopul de lume românească adunat în acel moment la Alba Iulia, singura indicaţie plauzibilă fiind aceea a unei mulţimi de proporţii într-adevăr gigantice. *„Cât cuprindea ochiul-* scrie un memorialist – *numai om şi om în continuă mişcare, producând un vuiet de parc-ar fi fost talazurile mării în vreme de furtună"*[163]. Imaginea mării revine şi în amintirile lui Vasile Ilea... *Imensa câmpie* – scria acesta – *era o mare de oameni... Numărul ţăranilor predomina spre încântarea ochilor care nu se săturaţi a privi marea frescă naţională, comorile etnografice de pe toate văile şi câmpiile transilvănene şi bănăţene de la Someş până la Timiş şi Cerna, de la cele trei Crişuri până pe Mureş şi*

---

159 „Românul", 1918.

160a „Libertatea", 1918, 22 noiembrie/5 decembrie, nr. 4.

161 Ion Clopoţel, op. cit., p. 119.

1620 Laurenţiu Oanea, op. cit., p. 182.

163 Tosif Tărău, op. cit., p. 5.

Olt”[164].

O imagine grandioasă a adunării găsim şi în descrierea scriitorului Alexandru Ciura, care înfăţişează drumul mulţimilor spre câmpia cetăţii, „*ca o revărsare de ape uriaşe*. *Când au prins a fâlfâi steagurile* – adaugă Ciura – *părea ca tot pământul s-a mişcat din temelii*”[165].

Pe platou. mulţimile au fost grupate pe judeţe, iar în interiorul judeţelor, pe oraşe, comune şi sate.

În timp ce mulţimile tălăzuiau necontenit spre Câmpul lui Horea, delegaţii oficiali ai poporului, după ce participaseră la un scurt tedeum oficiat în ambele biserici româneşti din oraş, s-au adunat în sala cazinoului spre a lua hotărârile istorice pentru care fuseseră aleşi şi convocaţi.

Procesul verbal al şedinţei, publicat de Ioan Suciu, organizatorul adunării şi raportor al comisiei de verificare a delegaţilor[166], amplele dări de seamă publicate de ziarele contemporane, precum şi relatările unora din participanţi ne oferă un bogat material documentar, pentru a putea reconstitui în mod fidel atât atmosfera în care s-a desfăşurat şedinţa, cât şi succesiunea lucrărilor şi rolul celor care, exprimând dorinţele şi voinţa întregului popor* român, au contribuit la transformarea în realitate a unui vis de veacuri.

Lucrările şedinţei au început la ora 10, 30, deşi cea mai mare parte din delegaţi pătrunseseră în sală şi-o ocupaseră până la ultimul loc încă de la ivirea zorilor, în aşteptarea conducătorilor, se comentează cu însufleţire discuţiile şi hotărârile ce s-au luat la hotel în timpul nopţii. Delegaţii societăţilor studenţeşti „Petru Maior” din Budapesta, „România Junǎ” din Viena, „Inochentie Micu Clain” din Blaj, care avuseseră în prealabil o

---

164 Yasilc ilea, op. cit., p. 5.

165 Alexandu Ciura, Adunarea de la Alba-lulia — 1 decembrie 1918, Oradea Marc, f.a., p. 14—15.

166 Vezi Marea Adunare Naţională întrunită la Alba-lulia în %iua de 1 decembrie 1918. Acte // documente, Cluj, 1928.

consfătuire, se pronunţau cu entuziasm pentru unirea fără condiţii. „Noi-scrie în amintirile sale Dumitru Antal, preşedintele societăţii „Petru Maior" – nu vedea. În unirea cu România decât prin prisma entuziasmului şi a împlinirii idealului naţional, de a fi toţi românii uniţi într-o singură Românie Mare". Dintr-un colţ al sălii izbucneşte cu energie vechiul cântec patriotic *„Pe al nostru steag e scris unire"*. Efluviile lui se transmit întregii asistenţe, care îl cântă într-un tempo înflăcărat. El reprezintă adevărata lozincă a zilei. Rând pe rând, îşi fac apariţia, deschizându-şi greu drumul către masa prezidenţială, membrii Consiliului, primiţi cu ropote de aplauze. Ultimul soseşte octogenarul George Pop de Băseşti – badea George – preşedintele vechiului comitet naţional, susţinut de subsuori de doi din delegaţii locului său natal. *„Venerabilul bătrân* – relatează Silviu Dragomir – *sosise la Alba-Iulia din ajun, dar oboseala drumului l-a doborât la pat. Cu toată febra ce-l muncea, el s-a ridicat din pat şi a venit să prezideze adttnarea şi să-i binecuvânte-e rostul fericit"*!

— Pentru numele lui Dumnezeu, bade George – îl interpelează cineva din asistenţă – cum te-ai încumetat să faci o călătorie aşa de lungă şi obositoare pe o vreme ca asta?

— Dar cum să n-o fac, nepoate – îi răspunse bătrânul – când ziua aceasta o aştept de 80 de ani. Am venit chiar dacă această călătorie m-ar costa viaţa (cum l-a şi costat), căci de astăzi pentru mine nu mai rămâne decât să zic ca dreptul Simion din Biblie: acum slobozeşte, Doamne, pe robul tău[167].

Emoţia e covârşitoare.

După încetarea aplauzelor ia cuvântul Ştefan Ciceo Pop, în calitate de preşedinte al Marelui Sfat Naţional. După ce salută „mărita adunare naţională" şi relevă misiunea ce îi este încredinţată, numeşte ca secretari ad-

---

167 Dialog comunicat nouă de profesorul Ioan Georgescu, biograful său, prin manuscrisul Amintiri de la Alba-Iulia, p. 11.

hoc ai adunării pe tinerii avocaţi dr. Laurenţiu Oanea şi dr. Sever Miclea, apoi dă cuvântul lui Ioan Suciu pentru a prezenta raportul comisiei de verificare a delegaţilor. Din raportul acestuia se constată că sunt prezenţi în sală 680 de delegaţi aleşi din cele 130 circumscripţii electorale ale Ardealului, Banatului, Crişanei, Maramureşului şi Sătmarului. Pe lângă aceştia erau de faţă reprezentanţii tuturor episcopiilor româneşti, ai tuturor societăţilor culturale, ai tuturor institutelor de învăţământ superior şi şcolilor medii, ai reuniunilor învăţătoreşti, ai reuniunilor de meseriaşi şi femei, delegaţii Partidului Social-Democrat Român, ai gărzilor naţionale şi ai societăţilor studenţeşti. „Sunt prezenţi – conchide raportorul – 1 228 delegaţi”[168]. Printre aceştia se aflau şi delegaţi din judeţele secuieşti, Ciuc, Odorhei, Trei Scaune, precum şi din unele judeţe din nord-estul Ungariei ca Bichiş, Cenad, Ugocia.

Considerând că adunarea este „capace a aduce hotărâri decisive” Şiaciu propune apoi, în numele comisiei, următorul prezidiu: George Pop de Băseşti şi episcopii Ioan I. Papp (Arad) şi Demetriu Radu (Oradea), preşedinţi; Teodor Mihail, Ştefan Ciceo Pop şi Ioan Fluieraş, vicepreşedinţi; Alexandru Fodor (Alba Iulia), Sever Miclea (Pecica), Caius Brediceanu (Lugoj), Silviu Dragomir (Sibiu), Victor Deleu (Şimleu), Iosif Ciser (Petroşani), Ionel Pop (Blaj) şi George Crişan (Beiuş), secretari.

În legătură cu acceptarea prin aclamaţii a celor propuşi, procesul-verbal înregistrează îndeosebi marea manifestaţie făcută pentru bătrânul George Pop de Băseşti, care a fost ovaţionat îndelung, în picioare, de către întreaga sală. Era marea răsplată a unei vieţi închinate necontenit propăşirii şi libertăţii neamului, răsplata pentru cătuşele purtate la Vâcz în 1894.

În liniştea solemnă ce urmă după aceste ovaţii, marele octogenar îşi citi apoi mesajul istoric, întrerupt,

168 Vczi procesul-verbal indicat, p. 6—7.

adeseori, de lacrimile de bucurie ce-i curgeau pe obrajii îmbătrâniţi, alunecând grăbite în barba-i de argint, Cuvintele rostite de George Pop de Băseşti sunt puţine, profunde însă şi categorice. Se împletesc în ele vechi ecouri de la 1848, încordarea de atunci pentru înlăturarea iobăgiei fizice, se evocă lungul şir de lupte purtate în continuare împotriva iobăgiei sufleteşti în care a fost menţinut poporul român. „*Duşmanii seculari* – amintea cu indignare Nestorul românilor – *care ne-au ţintit veacuri de-a rândul în lanţuri fizice, ne-au ţinut până ieri înlănţuiţi sufleteşte, înăbuşind cu brutalitate toate manifestaţiile sufletului românesc, dornic de libertate şi cultura naţionala. Lanţurile acestei robii* – anunţa apoi cu hotărâre – *suntem chemaţi să le zdrobim astăzi în aceasta mare adunare naţională a tuturor românilor din Ungaria şi Transilvania, aici, pe pământul stropit cu sângele martirilor Horea şi Cloşca. Vrem să zfirobim* – adăuga bătrânul cu energie crescândă, dar cu vocea din ce în ce mai istovită – *lanţurile robiei noastre sufleteşti prin realizarea marelui vis al lui Mihai Viteazul: Unirea tuturor celor de o limbă şi de o lege, într-un singur şi nedespărţit stat românesc* încheierea cuvântării e străbătută de un patos domol, dar cu atât mai elocvent pentru dorinţa preşedintelui măritei adunări de a vedea unite într-un singur gând toate inimile delegaţilor pe care consfătuirea din ajun îi împărţise o clipă în tabere adverse. „*Lăsaţi-vă pătrunşi, fraţilor* – îndemna bătrânul – *de fiorii sfinţi ai acestui strălucit praznic naţional şi în cea mai deplină şi frăţească armonie să clădim temeliile fericirii noastre naţionale*”.

Cu aceste cuvinte, care au electrizat întreaga sală şi au făcut-o să se ridice din nou în picioare aclamând îndelung pe fericitul bătrân, s-a deschis adunarea ce avea să-şi lege numele de desăvârşirea unităţii politice a poporului român.

A luat apoi cuvântul Vasile Goldiş, un mare talent oratoric şi totodată un stilist de factură clasică, vechi şi

erudit profesor de istorie, care, printr-un înălţător discurs, comparabil cu cel rostit de Simion Bărnuţiu la Blaj în 1848, după ce a făcut un succint, dar pătrunzător istoric al zămislirii şi luptelor pentru libertate ale poporului român, a prezentat delegaţilor mult aşteptata propunere de unire”. *Naţiunile trebuie eliberate* – a declarat entuziastul orator. *Între aceste naţiuni se află şi naţiunea româna din Ungaria, Banat, Transilvania. Dreptul naţiunii române de a fi eliberata îl recunoaşte lumea întreaga, îl recunosc acum şi duşmanii noştri de veacuri. Dar odată scăpată din robie, ea aleargă în braţele dulcei sale mame. Nimic mai firesc în lumea aceasta. Libertatea acestei naţiuni înseamnă: Unirea ei cu Ţara Românească*”[169].

În încheierea discursului său, Goldiş a dat citire rezoluţiilor elaborate în noaptea precedentă de comisia Consiliului iraţional pentru a dobândi aprobarea adunării.

Le reproducem în întregime, ele fiind concluzia firească a unei îndelungate aspiraţii istorice şi totodată dovada concludentă a spiritului democratic de care erau pătrunşi conducătorii poporului român:

„I. Adunarea naţională a tuturor românilor din Transilvania, Banat şi Ţara Ungurească, adunaţi prin reprezentanţii lor îndreptăţiţi la Alba-Iulia, în zjua noiembrie (1 decembrie) 1918, decretează unirea acelor români şi a tuturor teritoriilor locuite de dânşii cu România... „Când a terminat de citit Vasile Goldiş acest punct – scrie în amintirile sale Dumitru Antal – *el a fost primit de întreaga sala cu unanime şi furtunoase aplaude* Toţi ne-am cutremurat de măreţia acestui moment care a pecetluit pe veacuri noua soartă a neamului nostru. Şi astăzi mi se încălzeşte sufletul când mă gândesc la acest moment în care am ajuns în culmea entuziasmului. Bucuria şi fericirea erau aşa de mari,

169 Vezi discursul în întregime în Vasile Goldis, Discursuri, Bucureşti, 1919, p. 11-18.

încât aveam senzaţia unei izbucniri a inimii, care parcă nu le mai putea cuprinde991.

De acelaşi sentiment erau pătrunse şi mulţimile adunate pe platou, care, în aşteptarea hotărârilor adunării, strigau cu glasuri de tunet: Trăiască România Marel Vrem unirea cu România! „1 Valurile *tunetului grav* – relatează Teodor Nes – *se tălăzuiau până la geamurile sălii de conferinţă, îi înfierbânta pe delegaţii adunaţi în sobor până la incandescenţă când sala, ca un singur om însufleţit de tainice puteri, a strigat*: «*Vrem unirea cu România fără condiţiile* şi *ca printr-o osmoza mirifică, entuziasmul celor din sală a ieşit în aerul liber şi purtat de vânt a trecut spre platou, înflorind pe cei 100.000, care răspundeau cu noi urale. Entuziasmul se legăna între sală şi mulţime ca valurile agitate între două Ziduri de stâncă99 2*.

O altă concludentă relaţie contemporană asupra entuziasmului cu care a fost votată unirea ne-a fost oferită de către unul din membrii gărzii naţionale, avocatul Iulian Trifu, pe atunci elev în clasa a VI-a a Liceului din Blaj, care în dimineaţa zilei de 1 decembrie avusese bucuria de a fi numit santinelă la uşa adunării. „*Uraganul de aplauze* – mărturiseşte fosta santinelă e *care a urmat după citirea punctului privitor la unire, a durat circa 10 – 15 minute. După încetarea aplauzelor* – precizează Trifu – *s-a deschis un geam la parter, în cadrul căruia a apărut tânărul profesor Ovidiu Hulea, originar din comuna Galda de Jos, care, cu o voce tunătoare, a adus la cunoştinţa lF*>. Antal, op. cit., p. 19.8 Teodor Neş, op. cit., p. 14.

mulţimilor care aşteptau înfrigurate înfăptuirea unirii, strigând din adâncul plămânilor, cât a putut de tare: în clipa aceasta s-a hotărât şi s-a proclamat unirea Ardealului cu România, patria mamă! *La auzul acestor cuvinte poporul masat pe străzile de jurul clădirii a izbucnit în chiote de bucurie. Vivat, trăiască România Mare, trăiască Unirea – care parcă nu mai aveau sfârşit*"

K

În procesul-verbal al şedinţei se precizează că momentul în care s-a produs proclamarea unirii era marcat de ora 12. Aceeaşi oră o găsim menţionată şi în amintirile lui P.A. Boţian. „Era tocmai ora 12 – notează acesta. Uraganul aplauzelor a zguduit văzduhul cu strigătul «Trăiască România Mare». În fine, după atâtea veacuri de lacrimi îndurate, azi a pornit izvorul lacrimilor de bucurie, a bucuriei tuturor a, fiorul bucuriei care nu se poate descrie. O lume cuprinsă de delirul bucuriei meritate. Mulţi plângeau, alţii chioteau, alţii îngenuncheau şi, înălţându-şi privirile şi mâinile spre cer, rosteau rugăciuni atât de fierbinţi „că trebuiau să se audă până la al 7-lea cer – mărturiseşte cu entuziasm memorialistul. Am înnebunit cu toţii, năzărindu-ni-se că vedem în văzduh pe însuşi Mihai, Mircea, Ştefan, Avram Iancu etc. Credeam că în acea zi şi sfinţii în cer poartă costume naţionale româneşti, iar Dumnezeu haina albă a dreptăţii pentru toţi”[170].

După potolirea acestei furtunoase manifestaţii de bucurie, în a căror explozie părea că răsună strigarea biruitoare a atâtor veacuri de obidă şi aşteptare şi a atâtor generaţii nemângâiate, Vasile Goldiş a dat apoi citire punctelor referitoare la principiile social-politice considerate ca necesare pentru organizarea României întregite.

După precizările lui Antal, „sub presiunea celui dintâi” şi aceste puncte au fost primite unul după altul cu însufleţire şi repetate valuri de aplauze.

Continuăm cu reproducerea lor după procesul-verbal al adunării:

„II. *Adunarea naţionala rezerva teritoriilor sus-indicate autonomie provizorie până la întrunirea Constiuantei, aleasa pe ba-a votului universal.*

III. *în legătură cu aceasta, ca principii fundamentale la alcătuirea noului stat român, adunarea naţională*

170 P. A. Boţian, op. cit., p. 9.

proclamă următoarele:

1. Deplina libertate naţională pentru toate popoarele conlocuitoare. Fiecare popor se va instrui, administra şi judeca în limba sa proprie prin indivizi din sânul său şi fiecare popor va primi drept de reprezentare în corpurile legiuitoare şi la guvernarea ţării în proporţie cu numărul indivizilor ce-l alcătuiesc.

2. Egală îndreptăţire şi deplină libertate autonomă confesională pentru toate confesiunile din stat.

3. Înfăptuirea desăvârşită a unui regim curat democratic pe toate terenele vieţii publice. Votul obştesc direct, egal, secret, pe comune, în mod proporţional, pentru ambele sexe, în vârstă de 21 de ani, la reprezentarea în comune, judeţe ori parlament.

4. Desăvârşită libertate de presă, asociere şi întrunire; libera propagandă a tuturor gândirilor omeneşti.

5. Reforma agrară radicală. iv /tfftf *cons crier ea tuturor proprietăţilor, în special a proprietăţilor mari.* /*tf ba-a acestei conscrieri desfiinţând fidei-comisurile în temeiul dreptului de a micşora,* ¿în¿*z trebuinţă, latifundiile, i se va face posibil ţăranului să-şi creeze o proprietate* (*arător, păşune, pădure*)*, cel puţin atât cât să poată munci el cu familia lui. Principiul conducător al acestei politici agrare e, pe de o parte, promovarea nivelării sociale, pe de altă parte potenţierea producţiunii.*

6. *Muncitorimei industriale i se asigură aceleaşi drepturi şi avantagii cari sunt legiferate în cele mai avansate state industriale din Apus.*

IV. Adunarea naţională dă expresie dorinţei sale, ca congresul de pace să înfăptuiască comuniunea naţiunilor libere, în aşa chip ca dreptatea şi libertatea să fie asigurate pentru toate naţiunile mari şi mici deopotrivă, iar în viitor să se elimínele războiul ca mijloc pentru regidarea raporturilor internaţionale.

V. Românii adunaţi în această adunare naţională

salută pe fraţii lor din Bucovina, scăpaţi de jugul monarhiei Austro-ungare şi uniţi cu ţara-mamă România>

VI. Adunarea naţională salută cu iubire şi entuziasm liberarea naţiunilor subjugate până acum în monarhia Austro-Ungară, anume naţiunile: cehoslovacă, austro-germană, iugoslavă, polonă şi ruteană şi hotărăşte ca acest salut al său să se aducă la cunoştinţa tuturor acelor naţiuni.

VII. Adunarea naţională cu smerenie se închină înaintea memoriei acelor bravi români, cari în acest război şi-au vărsat sângele pentru înfăptuirea idealului nostru, murind pentru libertatea şi unitatea naţiunii române.

VIII. Adunarea naţională dă expresiune mulţumire şi admiraţiunii sale tuturor puterilor aliate, cari prin strălucitele lupte purtate cu cerbicie împotriva unui duşman pregătit de multe decenii pentru război, au scăpat civilizaţiunea din ghearele barbariei.

IX. *Pentru conducerea mai departe a afacerilor naţiunii române din Transilvania, Banat şi Ţara Ungurească, adunarea naţională hotărăşte instituirea unui Mare sfat naţional român, care va avea toată îndreptăţirea să reprezinte naţiunea română oricând şi pretutindeni faţă de toate nathinile lumii şi să ia toate dispoziţiunile, pe care le va afla necesare. În interesul naţiunii.*

Trăiască România Mare!" Au luat apoi cuvântul, pentru a le motiva şi pentru a cere adunării votarea rezoluţiunilor propuse, Iuliu Maniu, în numele Partidului Naţional Român, şi Iosif Jumanca, din partea social-democraţilor, ambele cuvântări fiind întretăiate de răsunătoare aplauze. Subliniind organică unitate a „fiilor naţiunii române de pretutindeni", bazată pe „aceeaşi obârşie, aceeaşi fire", având „o singură şi unitară limbă şi cultură" şi „aceleaşi tradiţii sfinte şi aspiraţii măreţe", precum şi recunoaşterea de către ştiinţa modernă a

unităţii naţionale ca element determinant al alcătuirii statelor, reprezentantul Partidului Naţional Român a relevat că înfăptuirea unităţii poporului român constituie „un triumf al libertăţii omeneşti”.

Un mare efect a produs cuvântarea reprezentantului muncitorilor, grupaţi sub steagul Partidului Social-Democrat, care, pentru a răspunde socialiştilor maghiari, care cereau menţinerea Transilvaniei în cadrul statului ungar, a declarat că *„social-democraţia nu-i identică cu lipsa simţului naţional. Noi nu zicem* – a precizat cuvântătorul socialist – *că ubi bene ibi patria, ci dimpotrivă. Zicem că unde ţi-e patria acolo trebuie să-ţi cauţi de ea…* Astăzi – accentua reprezentantul muncitorilor – *e vorba de libertatea, de posibilitatea dezvoltării în viitor a culturii româneşti şi astăzi venim şi noi aici… să declarăm în faţa preacinstitei adunări, să declarăm în faţa internaţionalei socialiste că vrem unirea tuturor* romanilor fiindcă *„noi muncitorii români ne simţim una cu întreg neamul românesc* cu tot atâta fermitate sublinia Jumanca şi necesitatea transformării sociale a societăţii româneşti, pentru ca *„fiecare om să fie liber şi stăpân pe sine* însuşearătând că odată cu aderarea la unirea tuturor românilor, *„voim totodată şi posibilitatea de dezvoltare a muncitorimii române… pentru ca în această Tară Românească nouă să se dezvolte şi să progreseze un popor muncitor*

După cele două cuvântări, care reprezentau punctul de vedere al ambelor formaţii politice ce alcătuiau Consiliul Naţional Român, preşedintele adunării, considerând discuţiile încheiate, pune adunării întrebarea dacă voieşte ca rezoluţia să fie votată punct cu punct sau în totalitatea ei, socotindu-se acceptate în bloc toate punctele citite. Prin toate glasurile sale adunarea se pronunţă pentru votarea în întregime a tuturor punctelor cuprinse în rezoluţie. Citătm, după procesul-verbal, înregistrarea oficială a concluziei adunării. *„După mai multe minute, în şirul cărora*

însufleţirea tuturor se manifestă în aclamări frenetice, preşedintele Gheorghe Top de Băseşti anunţă că adunarea naţională a poporului român din Transilvania, Banat şi părţile ungurene a primit rezoluţia prezentată prin Vasile Goldiş în întregimea ei şi astfel Unirea acestei provincii româneşti cu ţara-mamă... este pentru toate veacurile decisă[171]

Pentru a se putea pune în aplicare punctul IX al rezoluţiei, consacrat instituirii Marelui Sfat Naţional Român ce urma să-şi asume răspunderea conducerii Transilvaniei până la alegerea Adunării Constituante pentru întreaga ţară, s-a propus apoi ca acest sfat să fie alcătuit din 250 de membri, dintre care 200 să fie aleşi de adunare, iar 50 să fie cooptaţi ulterior de către sfat, episcopii ambelor confesiuni româneşti urmând să figureze în sfatul ales ca membri de drept.

După acceptarea acestei propuneri se dă citire listei propuse de Consiliu pentru alegerea imediată a celor 200 care sunt proclamaţi aleşi prin aplauzele adunării!

Au urmat apoi scurtele cuvântări rostite de episcopii Demetriu Radu şi Ioan I. Papp, după care preşedintele suspendă şedinţa pentru ca hotărârile adunării să fie comunicate în mod oficial uriaşelor mulţimi ce aşteptau în Câmpul lui Horea şi în piaţa din interiorul cetăţii.

Pentru ca toţi cei întruniţi să poată fi informaţi simultan de hotărârile adoptate, s-au organizat la început, în cele patru puncte cardinale ale platoului, patru tribune de la înălţimea cărora, ca şi în 1848, pe Câmpul Libertăţii, purtătorii de cuvânt ai adunării urmau să citească în auzul tuturor rezoluţiile votate de adunare.

Imensitatea mulţimilor, ca şi largul spaţiu de desfăşurare al acestora, a relevat însă repede necesitatea sporirii numărului tribunelor de la 4 la 14, numai în acest fel putându-se asigura comunicarea concomitentă a celor hotărâte. După unii memorialişti numărul tribunelor, ar fi fost chiar şi mai mare decât cel

171 Procesul-verbal, p. 15.

menţionat de noi. Însuşi procesul-verbal al adunării la care ne-am referit arată că „înorbirile *ţinute poporului s-au rostit de pe mai multe tribune*”[172].

La prima tribună, în care se afla şi prezidiul adunării în frunte cu preşedintele George Pop de Băseşti, au luat cuvântul reprezentanţii celor două biserici naţionale, precum şi exponenţii politici, dr. Aurel Vlad, dr. Aurel Lazăr, dr. Petru Groza şi Iosif Jumanca.

La celelalte tribune au vorbit numeroşi fruntaşi ai Partidului Naţional Român şi ai Partidului Social-Democrat: dr. Aurel Vlad (Orăştie), Aurel Cosma (Timişoara), dr. Ioan Suciu (Arad), Emil Isac (Cluj), Eleonora Lemeny (Sibiu), dr. Valer Pop (Cluj), Ion Petrigenaru (Abrud), dr. Valeriu Roman (Sibiu), dr. Victor Macavei (Blaj), dr. Victor Bontescu (Haţeg), dr. Dumitru Man (Gherla), Ştefan Roşianu (Blaj), Enea Grapini (Rodna), dr. Ionel Pop (Blaj), Ion Lapedatu (Sibiu), dr. I. Colbazi (Alba Iulia), Silviu Dragomir (Sibiu), dr. Elie Dăianu (Cluj), Pavel Dârlea (Ineu), Avram Borcuţia (Sicula) etc.

Cuvântările tuturor oratorilor au fost urmate de aplauze torenţiale, delirante, de la un capăt la altul al platoului, răsunând peste dealuri şi văi, auzindu-se aceeaşi nesfârşită strigare: *Trăiască România Mare*!

Prin aclamaţiile de pe Câmpul lui Horea, hotărârile luate de „mărita adunare naţională” în sala cazinoului au fost ratificate astfel în unanimitate şi de mulţimile uriaşe ale poporului, ele devenind, din acel moment, legea istorică a Transilvaniei.

Prezidiul adunării, împreună cu o parte din delegaţi, s-au reîntors apoi în sala părăsită, cu o oră mai înainte, unde, după o scurtă consfătuire, s-a hotărât convocarea şedinţei Marelui Sfat Naţional, pentru ziua următoare, în sala tribunalului, spre a se proceda la constituirea noului organism parlamentar şi la alegerea consiliului dirigent.

„Mărita adunare naţională îşi încheiase lucrările şi

---

172 Op. cit., p. 15.

îşi îndeplinise misiunea pentru care fusese convocată: aceea de a da o *magna charta libertatum* a Transilvaniei şi de a proclama desăvârşirea unităţii politice a poporului român.”[173]

Ecourile marelui entuziasm din sala delegaţilor şi de pe Câmpul lui Horea au fost larg receptate de către întreaga presă şi au alimentat necontenit amintirile celor care au fost de faţă. La 20 noiembrie – 3 decembrie, „Românul” publica discursul lui V. Goldiş şi rezoluţiile adunării sub titlul *Proclamaţia unităţii naţionale*, iar în ziua următoare reproducea şi celelalte cuvântări. «*România Mare* – scria „Unirea”, ziarul Blajului la 3 decembrie prin pana lui Alexandru Ciura – *a fost proclamată în adunarea naţională de la Alba – Iulia, într-un uragan de aclamări şi aplaude... Legea firii a biruit asupra brutalităţii, civilizaţia a reuşit* să-*şi pună genunchele pe pieptul hidrei feudale-militariste. De acum, cărarea noastră e hotărâtă şi nu mai e putere pe lume care să ne poată abate de la ea. Vom merge pe drumul nostru, vom pune umăr la umăr şi vom* aşe*a fiecare câte o cărămidă la grandioasa clădire a României Mari, pentru care lucru nepoţii şi strănepoţii noştri ne vor binecuvânta*». În ziua următoare, ziarul din

Blaj revenea asupra subiectului şi scria: *„Unire necondi*ţionată *au cerut cei 1.228 de delegaţi ai tuturor ţinuturilor româneşti. Unire fără nicio restricţie a strigat uriaşa mulţime de pe Câmpul lui Horea. Şi mulţimea* – adăuga ziarul blăjean – *are azi pumn de fier*! *A arătat îndeajuns de ce e capabilă când vrea. Iar atţi vrea unirea, dar unirea curată, lipsită de rezerve şi dictată de interesul populaţiei de pretutindeni... Numai uniţi, total, radical, uniţi cu toţi românii teritoriului românesc putem privi cu încredere „viitorul acestui neam”*.

Sub titlul *Adunarea naţională* şi cu subtitlul S-*a prevăzut cum va hotărî şi a hotărât cum s-a prevăzut*:

---

173 Vezi asupra adunării de la Alba Iulia „Românul", 1918, nr. 15, 13/27 noiembrie, Programul adunării naţionale; idem, 1918, nr. 20, 20

alipirea către România a tuturor teritoriilor ocupate de români, „Libertatea” de la Orăştie scria şi ea la 5 decembrie: „Am trecut cu pace şi peste ziua de duminică 1 decembrie nou 1918, o zi care se va scrie cu litere de aur în cartea neamului românesc. În ziua aceasta, poporul român din tot cuprinsul plaiurilor dincoace de Carpaţi şi-a rostit voinţa lui nestrămutată de a se uni cu fraţii lui de un sânge din România. Prin această rostire înţeleaptă unitatea neamului nostru e desăvârşită. Dacia lui Traian şi România unită pe timp scurt de Mihai tviteazul şi-a luat fiinţă pentru toate timpurile cât va trăi neamul românesc pe pământ”.

Într-un alt număr, sub semnătura lui Aurel Vlad, „Libertatea” adăuga: „Prin hotărârea de la Alba-Iulia alipirea noastră către România s-a decretat în mod sărbătoresc. Nu încape îndoială că această hotărâre va fi aprobată de puterile Antantei, aşa încât România Mare nu mai poate fi considerată ca; un vis, ci trebuie privită ca o realitate”!

O elocventă motivare a actului unirii affăm, sub semnătura lui Emil Isac, în ziarul „Adevărul”: „Evoluţia normală a descompus Ungaria istorică şi fiecare popor s-a ataşat curentului independenţei. Noi, românii din Ungaria, socialiştii ca şi naţionaliştii, vrem unirea tuturor elementelor româneşti, căci numai astfel suntem asiguraţi că putem trăi viaţa unui popor civilizat, şi numai astfel ne este posibil ca, în sfârşit, toată energia noastră să nu fie jertfită în lupta de rezistenţă, ci ca energia aceasta să fie folosită pentru progresul cultural, social şi economic. *Independenţa noastră este o condiţie sine qua non a viitorului nostru şi independenţa nu ne poate fi asigurată decât atunci când nu vor mai exista provincii româneşti, // dacă toată românimea va trăi o singură viaţă de stat*”[174].

Imaginea de neuitat a zilei de 1 decembrie a rămas însă forţa şi măreţia poporului. Într-un articol din 1922,

174 „Adevărul", 1918, 23 decembrie.

vorbind despre sensul istoric al adunării de la Alba Iulia, Eugen Goga sublinia „spectacolul gigantic pe care îl ofereau mulţimile... ţăranii năvăliţi din munţi ca un val spumegat de furtuna lumii, pletoşi, greoi în mişcările lor dârze, brazi smulşi din codrii vechiului pământ strămoşesc...[175] Organizatorul adunării, Ioan Suciu, într-un interviu acordat ziarului „România" în 1938, cu prilejul aniversării a doua decenii de la proclamarea unirii, mărturisea, copleşit de emoţie; „Nu am, nu pot avea altă amintire mai frumoasă şi mai scumpă în viaţă decât ziua de 1 decembrie 1918, când am putut vedea feţele a mii de români radiind de fericire şi ochii lor în lacrimi. Era bucuria unei mase întregi de oameni, era împlinirea unui vis de demult" 8.

În pragul aniversării a 50 de ani de la marele act, povestindu-şi amintirile de la Alba Iulia, Iosif Tărău, unul din foştii delegaţi ai Bihorului, preciza: *„Când s-a anunţat hotărârea de dezlipire de regatul Austro-Ungariei şi unirea pe veci cu România, a izbucnit un tunet de aplaude* de urale, de aprobare din peste o sută de mii de piepturi. Oameni, până atunci necunoscuţi, se îmbrăţişau, se sărutau, jucau în adevărat delir zeci de minute. jfar/ un tablou fantastic care nu se poate reda în cuvinte. Acest tablou trebuia văzut,* /ra*/"*[176]*.*

Un fost delegat al comunei Ineu (jud. Arad), ţăranul Nicolae Valea-Noscu, mărturiseşte şi el: *„Bucuria care ne-a învăluit atunci sufletele e de nedescris; plângeam cu toţii de bucurie şi emoţie. Au fost clipe care s-au întipărit pentru totdeauna în inimile noastre şi am simţit atunci, în adevărata putere a cuvântului, că de fraţii noştri ne leagă sentimente mai puternice decât le-am putut bănui"*[177].

Bucuria celor care au participat la proclamarea marelui act s-a împletit la întoarcere cu bucuria celor

175 „Ţara noastră", 1922, nr. 1, 15 octombrie.

176 Iosif Tărău, op. cit., p. 5.

177 Manuscris comunicat de Ion Isaiu, p. 2.

care îi aşteptau cu vestea biruinţei. Redăm scena întoarcerii delegaţilor comunei Ineu, povestită de ţăranul amintit mai sus. *„În gara Ineu am fost aşteptaţi de o mare mulţime, cu muzjci şi urale entuziaste. Fiecare din cei aflaţi pe peron au ţinut neapărat să îmbrăţişeze sau să dea mâna cu delegaţii.* S-*a încins pe loc o horă care a continuat pe străzi şi până târziu noaptea în centrul comunei" 8.*

Scene similare s-au petrecut în toate târgurile şi în toate satele Transilvaniei.

Cu acelaşi entuziasm a fost întâmpinată vestea unirii şi peste Carpaţi, ecoul ei aflându-se, pe lângă reportajele şi articolele din ziarele timpului – „Universul", „, Dacia" „Socialistul", „Tribuna, „Viitorul", „Chemarea", „Steagul", „Epoca", „Românimea", „Opinia", „Izbânda" – în următoarea telegramă trimisă Consiliului Dirigent de către Academia Română. „Academia Română – se afirma în telegramă e care reprezintă de la întemeierea ei unitatea culturală a românilor de pretutindenea, trimite salutul ei frăţesc Consiliului Dirigent şi Adunării, care a proclamat unirea politică a românilor din Transilvania, Banat şi Ţara Ungurească, realizând, prin actul lor, gândul statornic al neamului nostru". Telegrama purta semnăturile marilor cărturari Petre Poni, Iacob Negruzzi, Simion Mehedinţi, Grigore Antipa, Dimitrie Onciul, Victor Babeş, Gheorghe Ţiţeica, Ovid Densuşianu, Ion Bianu, Alexandru Lapedatu, Ion Bogdan, Vasile Pârvan[178].

O altă telegramă emoţionantă trimitea Nicolae Iorga, vechiul călător pe toate căile şi plaiurile Transilvaniei şi luptător aprig pentru drepturile şi libertatea ei. *„În clipa* – scria N. Iorga – *când ceea ce au urmărit trudele şi suferinţele voastre de mucenici timp de atâtea sute de ani, ajunge a fi un creţ de biruinţă, lăsaţi să vie către voi fi înduioşatul glas al cuiva, care o viaţă întreagă a urmărit pas cu pas fiecare din aceste silinţe şi dureri, şi s-a împrietenit în gândul său cu toţi*

178 „Unirea", 1918, 14 decembrie, nr. 26.

aceia dintre voi care, ca şi dânsul, au muncit şi au crezut”[179].

La Alba Iulia n-au fost însă numai cei care au putut lua drumul istoriei, ci, cu inima, alte sute de mii, care au ţinut să-şi mărturisească adeziunea prin nenumărate declaraţii, scrisori şi telegrame, ca şi prin alte sute de adunări care s-au organizat în aceeaşi zi în aproape toate localităţile din Transilvania.

Din judeţul Hunedoara au fost trimise astfel biroului adunării 31 198 de adeziuni; din judeţul Sibiu – 11 914; din Târnava Mare-8 236; de la Braşov – 7 073; de la Făgăraş – 4132. Pronunţându-se pentru actul unirii, locuitorii satului Sânpetru din judeţul Braşov ţineau să precizeze că „în această hotărâre aşternem tot ce au dorit strămoşii noştri, tot ce ne încălzeşte pe noi, cei de faţă, şi tot ce va înălţa pururea pe fiii şi nepoţii noştri” Ţăranii/ capi de familie, din comuna Câmpuri (Hunedoara) au adăugat, alături de iscăliturile lor, şi pe cele ale fiilor lor, cu menţiunea: „semnăm noi şi copiii noştri pentru vecii vecilor”.

Cu aceeaşi însufleţire şi-au exprimat voinţa de unire şi locuitorii din celelalte localităţi şi judeţe, toţi având ochii îndreptaţi spre Alba Iulia, care devenise sinonimul libertăţii, al unirii între fraţi, al independenţei poporului român.

Concomitent cu marea adunare de la Alba Iulia s-au ţinut alte adunări populare în oraşele Blaj, Braşov, Beiuş, Caransebeş, Făgăraş, Gherla, Haţeg, Lugoj, Năsăud, Orăştie, Sebeş, Sibiu, Şimleu etc., la care au luat cuvântul numeroşi fruntaşi politici şi cărturari, declarându-se de acord cu hotărârile luate în cetatea unirii.

Fiind duminică, evenimentul a fost anunţat şi binecuvântat de preoţi din uşa tuturor altarelor bisericilor româneşti, din toate satele şi cătunele, actul unirii fiind astfel opera colectivă a întregului popor

179 Foaia poporului", 1918, 16/29 dec., nr. 5.

român din Transilvania, voit, proclamat şi recunoscut de toţi românii.

Astfel de manifestaţii s-au făcut chiar şi în oraşele în care guvernul de la Budapesta îşi menţinea încă aparatul de stat şi garnizoanele militare locale. Printre acestea se afla şi Oradea, capitala Bihorului, oraş cu vechi şi puternice tradiţii culturale şi politice româneşti. Cu toate acestea, vechiul guvern se străduia din răsputeri să împiedice încorporarea ei la România. Ca răspuns la această atitudine, elementele româneşti locale care n-au putut participa la adunarea de la Alba Iulia au organizat în ajunul adunării o manifestaţie semnificativă pentru entuziasmul şi patriotismul lor. Un elocvent ecou al acestei manifestaţii ni se relevă din amintirile menţionate şi mai înainte, ale lui Augustin Chirilă. *„În îţiua de sâmbătă*, 30 *noiembrie* – povesteşte acesta – *am arborat steagul naţional român pentru prima dată pe frontispiciul administraţiei judeţene din Oradea. Parcă îl văd şi acum fâlfâind, un steag frumos, falnic, de mătase, parcă anume destinat acestui scop. Noi am voit să simbolizăm că ce se va hotărî de cei adunaţi la Alba-Iulia priveşte şi pământul românesc al Bihorului şi pe locuitorii lui. Acest lucru* – precizează povestitorul – *l-au înţeles şi reprezentanţii stăpânirii care s-au grăbit să-l îndepărteze în noaptea următoare. Noi însă am păstrat vie amintirea apariţiei primului steag românesc pe Casa judeţului din Oradea şi cei care mai sunt în viaţă ne mai aducem aminte cu multă dragoste şi azi de acest steag care atunci a simbolizat toate speranţele noastre de viitor pe care istoria, făcând dreptate, le-a şi realizat991*

Astfel de manifestaţii, sub diferite forme, s-au produs şi la Beiuş, Zalău, Şimleu, Lăpuş, Care II Mari, Satu Mare, Sighet, Baia Sprie şi în alte localităţi din nord-vestul Transilvaniei, unde de asemenea se mai aflau garnizoane maghiare. În adunările de la Care II Mari şi Satu Mare s-a hotărât imediata reintegrare în eparhia românească de la Oradea a celor 46 de parohii româneşti

care, cu şase ani mai înainte, fuseseră alipite, pentru a se asigura maghiarizarea lor, episcopiei ungureşti de la Hajdudorog[180].

La 2 decembrie, în timp ce mulţimile se întorceau victorioase spre vetrele lor, în rr. lo, tribunalului din Alba Iulia se întruneau, în conformitate cu convocarea din ajun, toţi membrii Marelui Sfat Naţional aflaţi în oraş pentru a alege biroul sfatului, Consiliul Dirigent şi delegaţia ce urma să plece la Bucureşti spre a prezenta regelui Ferdinand şi guvernului hotărârile adunării.

Urmărind procesul-verbal al şedinţei, constatăm că, după salutul de deschidere rostit de preşedinte, a luat cuvântul Iuliu Maniu, care a cerut Marelui Sfat să aleagă o comisie de candidare care să facă propunerile necesare pentru alegerea celor chemaţi să alcătuiască forurile şi delegaţia menţionată mai sus.

Comisia, formată din episcopii Miron Cristea – care a fost ales şi raportor – şi Iuliu Hosu, Vasile Goldiş, Ioan Suciu, Aurei Lazăr şi I. Nedelcu, după o scurtă întrerupere a şedinţei, timp în care ea s-a retras în camera de consfătuire a tribunalului, a făcut propunerile ce urmează, asupra cărora se căzuse de altfel de acord în timpul nopţii.

Pentru conducerea Marelui Sfat Naţional: preşedinte – George Pop de Băseşti, vicepreşedinţi – episcopii Ioan I. Papp şi Demetriu Radu, Teodor Mihali şi Andrei Bârseanu; secretari – Caius Brediceanu, Mihai Popovici, Ionel Pop, Silviu Dragomir, I. Ciser.

Pentru Consiliul Dirigent: Iuliu Maniu (preşedinte), Ştefan Ciceo Pop, Vasile Goldiş, Alexandru Vaida-Voevod, Ioan Suciu, Aurel Vlad, Aurel Lazăr, Victor Bontescu, Vasile Lucaciu, Vaier Branisce, Octavian Goga, Emil Haţieganu, Romul Boilă, Ioan Fluieraş, Iosif Jumanca (membri).

Pentru delegaţia destinată a pleca la Bucureşti: Miron Cristea, Iuliu Hosu, Vasile Goldiş şi Alexandru

---

180 „Libertatea", 1918, 29 noiembrie/12 decembrie, nr. 5.

Vaida-Voevod.

Propunerile făcute au fost acceptate în unanimitate, membrii Consiliului Dirigent fiind invitaţi să depună îndată jurământul. Dintre ei lipseau Vasile Lucaciu şi

Octavian Goga, aflaţi încă la Paris, precum şi Vaier Branisce, care, ieşit din închisoarea de la Seghedin abia în luna octombrie, era încă suferind. Ca sediu al Consiliului Dirigent a fost ales oraşul Sibiu.

La sfârşitul şedinţei, episcopul Ioan I. Papp a adus în numele tuturor celor prezenţi un cald omagiu preşedintelui George Pop de Băseşti. „Adunarea – menţionează în amintirile sale Laurenţiu Oanea – a făcut o entuziastă manifestaţie pentru octogenarul care a condus şi îndrumat cu demnitate, fără clintire, destinele neamului românesc din Transilvania până în momentul proclamării unirii”. A răspuns bătrânul, după aceleaşi amintiri, „ca un patriarh din alte vremuri”, îndemnând pe toţi cei prezenţi să meargă acasă, să vestească poporului întreg hotărârile aduse şi împlinirea visului de veacuri al naţiunii române, unirea tuturor românilor.

În aceeaşi zi, „patriarhul” părăsea Alba Iulia pentru ca, după un scurt popas la Deva, la fiica sa Elena, să se reîntoarcă, însoţit de Julian Domşa, comandantul gărzii de la Zalău şi de locotenentul Alexandru Chiş, în Sălajul său natal, unde avea să se stingă la 23 februarie 1919.

Cu el dispărea cea mai venerabilă icoană a vechiului Ardeal[181].

În după-amiaza zilei de 2 decembrie s-a ţinut prima şedinţă a Consiliului Dirigent, în care s-au fixat atribuţiile fiecăruia din membrii săi: Iuliu Maniu (preşedinte şi afacerile interne), Al. Vaida-Voevod (afacerile externe şi presa), Vasile Goldiş (instrucţiunea

---

181 Laurenţiu Oanea, op. cit., p. 188. Vezi asupra lui George Pop de Băseşti: Ioan Georgescu, George Pop de Băseşti — 60 de ani din luptele naţionale ale românilor transilvăneni, Oradea, 1935 (monografie); N. Iorga, Oameni cari au fost, II, 1935, p. 478—480; O. Goga, Precursori, Bucureşti, 1930, p. 203-211.

publică şi naţionalităţile), Victor Bontescu (agricultură şi comerţ), Romulus Boilă (comunicaţiile), Aurel Vlad (finanţele), Ştefan Ciceo Pop (armata şi siguranţa publică), Aurel Lazăr (justiţia), Emil Haţieganu (codificarea justiţiei), Ioan Suciu (codificarea administrativă), Ioan Fluieraş (ocrotirile sociale şi sănătatea publică), Iosif Jumanca (industria).

Vasile Lucaciu, Octavian Goga şi Vaier Branisce urmau să primească la întoarcerea lor însărcinări speciale.

Alegerea şi intrarea în funcţiune a Consiliului Dirigent, care avea să conducă administraţia Transilvaniei până la 2 aprilie 1920 n-au fost însă singurele manifestaţii care s-au produs la Alba Iulia în ziua de 2 decembrie.

În aceeaşi zi, cu participarea unei imense mulţimi, s-a făcut şi înmormântarea stegarului Ioan Arion, căzut în împrejurările relatate în paginile anterioare, care în urma hotărârii Marelui Sfat Naţional a fost declarat „mort al naţiunii”. La mormântul eroului au rostit cuvântări George Purdea, preotul din satul său natal, protopopul Rusan din Alba Iulia, Vasile Goldiş, în numele Consiliului Dirigent, şi generalul Leonte din partea armatei române[182].

Pe lângă panegiricile menţionate, moartea lui Arion a fost evocată de tânărul poet Ovidiu Hulea într-o duioasă poezie publicată în ziarul „Unirea” pe care, pentru semnificaţia ei patriotică, o reproducem în nota de la subsol[183].

După ceremonia funebră consacrată falnicului

---

182 Vezi detaliile înmormîntării în „Libertatea", 1918, 29 noiembrie/ 12 decembrie, nr. 5.

183 Vezi „Unirea", 1918, 1 decembrie, nr. 23, Nu mă plînge, în amintirea eroului martir Ioan Arion din Agriş, împuşcat mişekţtt pe cînd mergea cu steagul la adunarea de la Alba Iulia.

Nu mă plînge, mamă dragă, Numai eu zîmbesc acum

Că mă plînge Ţara-întreagă; Cum tot merg pe albul drum,

stegar au urmat două manifestaţii semnificative pentru elanul patriotic şi constructiv, cu care intelectualitatea română din Transilvania îşi făcea intrarea în România Mare.

Prima aparţinea profesorilor şi învăţătorilor care participaseră la adunarea naţională, iar cea de-a doua medicilor.

Întruniţi într-un congres ad-hoc, sub prezidenţia lui Ambroziu Cheţan, directorul liceului din Blaj, profesorii şi învăţătorii au decis imediata introducere a limbii române – greu strâmtorată până atunci – în toate şcolile primare româneşti din Transilvania, în toate preparandiile, gimnaziile şi liceele, şi totodată introducerea limbii franceze, considerată până în ajun indezirabilă, în şcolile medii şi superioare. Cu mare entuziasm s-a hotărât şi introducerea neîntârziată a istoriei, geografiei şi constituţiei poporului român, interzise până în 1918, cei care îndrăzneau să se refere la ele fiind consideraţi ca trădători de patrie.

Medicii s-au adunat sub prezidenţia lui Iuliu Haţieganu şi au hotărât înfiinţarea unei *Camere medicale române*.

Nu erau case sărace iar în inimi numai pace… Inima mi-au sărutat, t Mamă dragă, ne-ncetat, Ha în steag înfăşurată, Nu se sfarmă niciodată, şi de lacrimi îi udată şi nu plânge niciodată…

Iară eu zâmbesc şi-acum Cum tot merg pe albul drum şi-am ajuns cu steagul meu Pân’ la sfântul Dumnezeu.

menite să ia măsuri pentru asigurarea sănătăţii publice a poporului român şi pentru ocrotirea corpului

---

Că-am ajuns cu steagul meu Pîn' la sfîntul Dumnezeu. Iar în mîndrele palate, Cu porţi albe argintate, Şi-am văzut măicuţa mea Nu ce-a fost, ci ce va fi.. . Plînsu-atunci mă podidi,

Că vedeam o Ţară Mare Parcă nici n-avea hotare, Şi-n ea numai fraţi români, Dar nu robi ci toţi stiipîni,

medical[184].

La 16 decembrie urma să se ţină la Sibiu congresul inginerilor şi tehnicienilor români, iar la 12 ianuarie 1919 cel al funcţionarilor administrativi din toate judeţele intrate sub autoritatea Consiliului Dirigent.

În acelaşi timp se anunţa transferarea „Adevărului" de la Budapesta la Sibiu (2/15 decembrie), apariţia unui mare număr de noi publicaţii periodice în frunte cu „Gazeta oficială a Consiliului Dirigent (1/14 decembrie 1918), urmată de „Sfatul" de la Sighet (5/20 decembrie), „Glasul libertăţii" de la Cluj (14/27 decembrie), „Tribuna Bihorului", Oradea (7/20 ianuarie 1919), „Unirea poporului", Blaj (30 ianuarie), „Cuvântul poporului", Sălişte etc., precum şi reapariţia „Gazetei Transilvaniei" la Braşov. Odată cu acestea s-au înfiinţat şi două noi cotidiene, „Renaşterea română" şi „Patria", la Sibiu, aceasta din urmă având să se transfere apoi la Cluj.

Începea astfel marea muncă de afirmare naţională, împiedicată până atunci prin toate mijloacele de către statul opresor.

La 12/25 decembrie – într-o zi de joi-urma să plece spre Bucureşti delegaţia încredinţată cu prezentarea actului unirii.

Calitatea de preşedinte al delegaţiei a fost atribuită lui Vasile Goldiş.

În prealabil, la cererea bănăţenilor, ea a fost completată şi cu Caius Brediceanu de la Lugoj, care a fost numit secretar al delegaţiei. Pentru a înlesni lucrările şi contactele ce urmau să se producă la Bucureşti între delegaţia transilvăneană şi forurile politice din capitala ţării, a fost ataşat delegaţiei şi Mihai Popovici de la

Braşov, care făcuse războiul în rândurile armatei române şi avea vechi şi trainice legături cu societatea bucureşteană şi cu conducătorii politici ai României. Atât Caius Brediceaniu cât şi Mihai Popovici erau secretari ai

---

184 „Libertatea", 1918, 29 nov./12 dec., nr. 5.

Marelui Sfat Naţional. Lor li s-a dat misiunea de a lua primul contact oficial cu capitala României şi de a organiza primirea delegaţiei.

Cei doi emisari au plecat din Sibiu la 3 decembrie pe linia Turnu Roşu cu un tren format ad-hoc dintr-o locomotivă şi două vagoane. *„Acesta* – notează Brediceanu în amintiţirile *sala fost primul tren care, după prăbuşirea monarhiei, a trecut Carpaţii fără să mai găsească «vamă» între vechiul regat şi Ardeal*[185]. Călătoria a durat 48 de ore, verificându-se, rând pe rând, cu infinite precauţiuni, tunelele şi podurile, linia fiind întrebuinţată cu câteva zile mai înainte de armatele lui Mackensen, care se retrăgea spre Germania. La 6 decembrie, emisarii Transilvaniei au fost primiţi în audienţă de generalul Coandă, preşedintele Consiliului de Miniştri, şi apoi de Ion LC. Brătianu, care la 10 decembrie urma să constituie noul guvern, pe care i-au informat de scopul misiunii lor. După stabilirea ceremonialului cu care avea să fie primită delegaţia unirii, emisarii s-au reîntors în Transilvania, spre a aştepta la Braşov pe delegaţi. Ca loc de întâlnire a delegaţilor – episcopul Hosu şi Vaida urmând a veni de la Gherla-Dej, iar episcopul Cristea şi Goldiş de la Caransebeş-Arad – a fost aleasă gara Teiuş. *„Ieri dimineaţă, la orele 8* – anunţa cu satisfacţie „Unirea" de la Blaj – *a plecat la Bucureşti trenul care duce delegaţia Marelui Sfat Naţional Român... În numele delegaţiei va vorbi d. Goldiş"*[186].

La Copşa Mică delegaţii au fost întâmpinaţi de Laurenţiu Oanea, pentru a le înmâna, din partea lui Ciceo Pop, actul unirii, care între timp fusese scris la Sibiu de către un teolog-caligraf pe un frumos pergament de piele. Actul purta semnăturile lui Ştefan Ciceo Pop în calitate de vicepreşedinte al adunării de la Alba Iulia, preşedintele ei, George Pop de Băseşti, fiind plecat, în

185 Caius Brediceanu, Amintiri din viata mea, Lugoj, 1936, p. 16.

186 „Unirea", 1918, 14 dec., nr. 26.

momentul semnării, la Băseşti – şi a lui Laurenţiu Oanea, ca secretar.

În şara Braşov, unde aşteptau Caius Brediceanu şi Mihai Popovici, delegaţia a fost primită cu drapele şi îndelungate ovaţii. Locuitorii bătrânului oraş, descendenţii martorilor ostenelilor şi suferinţelor lui Coresi, ale lui George Bariţiu, ale Mureşenilor, care simţiseră timp de secole silnicia despărţirii de fraţii lor transcarpatini, veniseră la gară într-un număr impresionant, pentru a saluta pe cei ce duceau actul ce înmormânta o frontieră şi făcea din Braşovul care până în ajun fusese un oraş de la periferia Austro-Ungariei, unul din principalele oraşe vdin centrul României Mari. Ovaţiile aveau să se repete şi la Ploieşti – oraşul care la 1867 întâmpinase cu acelaşi elan pe transilvăneniiGeorge Bariţiu, Timotei Cipariu, Iosif Hodoş, Alexandru Roman – care, aleşi membri al Academiei Române, mergeau spre Bucureşti, pentru a face „unirea limbii române”. În 1867, prin aleşii Academiei, se proclamase unirea limbii; acum, prin aleşii adunării de la Alba Iulia, se proclama însăşi unirea politică a neamului, se desăvârşea începutul de atunci.

În Gara de Nord, unde a ajuns vineri la ora 5 p.m., delegaţia transilvăneană, după relatările ziarelor, avu parte de o „primire împărătească”. Atât peronul Gării de Nord, cât şi strada Griviţei păreau o mare de oameni. Erau de faţă membrii guvernului şi ai Marelui Stat Major, în frunte cu Ion I.C. Brătianu şi generalul C.

Prezan, reprezentanţii Academiei Române, fruntaşii Ligii Culturale şi ai altor societăţi patriotice, delegaţii regimentului transilvănean „Avram Iancu”, precum şi reprezentanţii coloniei săseşti din Bucureşti.

Cuvântul de salut al cetăţenilor Capitalei a fost rostit de primarul Hălceanu, căruia i-a răspuns, în numele delegaţiei, episcopul Miron Cristea. După un scurt discurs al primului ministru, delegaţia a fost condusă apoi, în uralele mulţimii, la palatul unde i se

destinase găzduirea.

„Cu dragoste şi pompa – anunţa «Foaia poporului» pe transilvăneni – *au fost primiţi bărbaţii care s-au dus la Bucureşti99* să prezinte hotărârile de la Alba Iulia[187].

În ziua de 14 decembrie a avut loc marea recepţie din sala tronului, unde actul unirii, după o înflăcărată cuvântare a lui Vasile Goldiş, a fost predat regelui Ferdinand. *„Românii din Transilvania, Banat şi Ţara Ungurească* – a declarat V. Goldiş cu această ocazie – *aduna şi prin reprezentanţii lor legali la Alba Iulia, în zjua de de 18 noiembrie ¡1 decembrie 1918, au decretat unirea lor şi a acestor teritorii cu regatul român. Prin această unire s-a împlinit visul de o mie de ani al neamului românesc*: *unirea într-un singur stat a tuturor românilor*. *Aceasta unire* – a accentuat în continuare preşedintele delegaţiei transilvăne*ne este o cerinţă a istoriei, fiindcă neamul românesc de la zămislirea sa şi până astăzi a rămas unul şi etniceşte nedespărţit, fiosedând în aceleaşi margini geografice pământul Daciei lui Traian. Deci îmbucătăţirea lui sub diferite dominaţiuni străine a fost o nedreptate istorică. Această nedreptate se înlătură astăzi 9*. La banchetul ce a urmat în seara aceleiaşi zile, a luat cuvântul primul ministru Ion I.C. Brătianu, care a salutat delegaţia printr-un toast, din care desprindem fragmentul următor: *„Vă aşteptăm de o mie de ani* narea de la Bucureşti unirea devenea un act de stat cu deplină şi intangibilă valabilitate politică şi juridică, reprezentând concluzia firească a unui îndelungat şi concludent proces istoric[188].

La 9 ianuarie şi 10 august 1919, prin adunările de la Mediaş şi de la Timişoara, populaţia germană din Ardeal

---

187 „Foaia poporului", 1918, 16/29 decembrie, nr. 5.

188 Vezi asupra festivităţilor de ia Bucureşti, „Românul", 1918, 14/27, 15/28 decembrie; „Libertatea", 1918, 13/26 decembrie, „Unirea", 1918, 15/6 decembrie; „Foaia popoului", 1918,16/29 decembrie; 25 decembrie/ 7 ianuarie; Ion Clopoţel, op. cit., p. 127—133; Vasile Goldiş, Discursuri, p. 26-30.

şi Banat – saşii şi şvabii – a aderat şi ea la hotărârile de la Alba Iulia. Justificarea adeziunii saşilor s-a făcut printr-o moţiune redactată de principalii lor exponenţi – R. Schuller, R. Brandsch, A. Schullerus, A. Polonyi, H.O. Roth – recunoscându-se că *„Unirea Transilvaniei cu România este motivata de condiţiile etnice. Considerând ca prin aceasta* – se declara în moţiune – *se îndeplineşte un act de istorie mondială, poporul săsesc din Transilvania proclamă unirea sa la statul României şi trimite poporului român salutul său frăţesc şi felicitările cordiale pentru înfăptuirea idealului său naţional. Poporul săsesc din Transilvania* «-se afirma în continuarea moţiunii-*ţine prin aceasta seamă nu numai de dezvoltarea istorică mondială, ci şi de dreptul legitim al poporului român de a se uni şi a forma un stat, exprimându-şi speranţa că poporul român şi statul român, căruia îi pune la dispoziţie hărnicia sa moştenită de la strămoşi, va fi condus de el totdeauna de sentimente echitabile*

Aceleaşi constatări şi argumente se aflau şi în moţiunea votată de şvabi la Timişoara[189].

STEAGURILE LIBERTĂŢII

Îndată după adunarea de la Alba Iulia, armata română, care în urma denunţării păcii de la Bucureşti trecuse din nou Carpaţii la 24 noiembrie 1918, oprindu-se însă la izvoarele Mureşului, pentru a lăsa adunării întreaga libertate de manifestare, şi-a început înaintarea spre noile hotare vestice ale poporului român. *„Păşind cu dragoste frăţească pe pământul Transilvaniei* – anunţa prin ordinul de zi generalul Prezan, şeful Marelui Stat Major Român – *oştirea română vine, în numele unor sfinte drepturi naţionale şi omeneşti, pentru a garanta*

---

189 Vezi pentru detalii A. Armbruster şi H. Jager, Über die Einstellung der deutschen Bevölkerung Siebenbürgens und des Banats %ur Vereinigung von 1918, publicat în „Revue Roumaine d'Histoire", 1968, nr. 6.
»Libertatea", 1918, 22 noiembrie/5 dec., nr. 4.

libertatea deplină a tuturora*. Însufleţiţi de aceste gânduri, asigurăm pe toţi locuitorii pământului românesc... fără deosebire de neam şi lege, că vom păzi cu credinţă viaţa şi avutul* tuturora*. Îndemnăm deci* – se afirma în încheiere – *întreaga populaţie „ca, sub pavăza oştii române să-şi continue ocupaţiile obişnuite, astfel ca viaţa normala în sate şi oraşe să nu sufere nicio tulburare" 1*

Entuziasmul primirii şi înaintării armatei României a fost de nedescris. În toate localităţile – sate şi oraşes-au organizat în onoarea ei manifestaţii ample şi însufleţite, la care au participat, cu aceeaşi bucurie, atât intelectualii cât şi ţăranii şi muncitorii. În lungul tuturor şoselelor fâlfâiau victorioase drapelele patriei, iar inscripţiile de „bine aţi venit", scrise unele în trei culori, străluceau la marginea fiecărei comune.

Culegem din ziarele timpului câteva din ecourile acestui eveniment epocal.

Sub titlul *Bine aţi venit „*Foaia poporului" de la Sibiu publică poezia debutantului Iustin Ilieşiu, în vârstă de numai 18 ani, care exclamă:

*Cu braţe-ntinse vă primim şi plângem bucuria Ce-*a *semănat în pieptul nostru credinţa şi tăria, Cununi de lauri va-mpărţim cu lacrimi de iubire, Prinosul sfintei libertăţi, prinos de dezrobire...*[190]

Urmărind înaintarea trupelor pornite de la Ghimeş-Palanca, „Libertatea" înregistra la 29 noiembrie/ 12 decembrie entuziasmul cu care a fost primită armata noastră de populaţia din comunele de pe Valea Mureşului – Topliţa, Meşterhaze (astăzi Stâncini), Deda, Reghin. „La Deda, notează cronicarul, armata a fost întâmpinată de tot poporul având în frunte un banderiu de călăreţi". „Unirea" se făcea ecoul manifestaţiilor de la Târgu-Mureş şi Bistriţa. „*Din 2 decembrie* – scria ziarul de la Blaj-*armata română, aşteptată cu atâta dor, e în Târgul Mureşului... Entuziasmul cu care brigada română a fost*

190 „Foaia poporului", 1918, 16/29 decembrie, nr. 5.

primită de Consiliul Naţional Român şi de numeroasa ceată a sătenilor din jur a putut convinge stăpânirea din trecut cât de zadarnică-a fost nădejdea de a putea deznaţionaliza ţinultd acesta". În acelaşi număr aflăm şi o telegramă din Bistriţa. „*De ieri* – telegrafia corespondentul ziarului – *suntem sub stăpânire românească. Armatei româneşti i s-a făcut o primire măreaţă cum n-au mai văzut plaiurile acestea... Entuziasm şi bucurie de nedescris*"[191].

Cu aceeaşi însufleţire relatau şi ziarele „Glasul Ardealului" de la Braşov, „Telegraful român" şi „Foaia poporului" de la Sibiu, înaintarea trupelor sosite din direcţia Predeal şi Turnu Roşu. „*S-a împlinit şi acest vis al români lor sibieni şi din Măriginime* – scria „Foaia poporului" – *să putem primi şi un general român* – generalul era Traian Moşoiu, el însuşi fiu al Transilvaniei, originar de la Bran – *iar nu tot numai străini şi venetici aruncaţi de vânturi prin părţile noastre... Dar în ce să midem peana*? – se întreba cronicarul ziarului. *Cu ce litere să descriem bucuria noastră faţă de cele ce vedem* că s-a *întâmpla în jurul nostru*? *E asta oare vis sau realitate*? *Unde sunteţi înţelepţilor luptători naţionali de pe vremuri, să vedeţi întruparea gândurilor voastre*?" în continuare, cronicarul relatează mlârea afluenţă a satelor mărginene-Răşinari, Orlat, Săişfte, Gura Râului, Sad, Veştem, Sibiel – care, „ca la un semn magic", au alergat spre Sibiu, ca şi particiaarea „impunătoare" a meseriaşilor şi muncitorilor din plecalitate şi Cisnădie. v Serbarea, după discursurile de r goare rostite de Ştefan Ciceo Pop şi de generalul Mioşoiu, care luptase în regiunea Sibiului şi în 1916, s-a încheiat cu o mare horă jucată în Piaţa Mare de ţărani şi ostaşi

Începând de la această dată se instaurează la Sibiu şi comandamentul trupelor române din Transilvania, condus la început de generalul Traian Moşoiu şi apoi de

191 „Unirea", 1918, 11 dec., nr. 23.

generalul Gheorghe Mărdărescu, Moşoiu urmând să ia comanda grupului de nord.

În zilele următoare se anunţa intrarea armatei române în Mediaş, Blaj, Teiuş, Aiud, Petroşani, Haţeg, Orăştie.

Deva. „*Înălţătoare* – scria «Libertatea *a fost intrarea dorobanţilor în cetatea de veşnică lumină a lui Mihai Viteazul, în Alba-Iulia*”[192]. Regimentul intrat în Alba Iulia – Regimentul 5 vânători, format din olteni – purta însuşi numele lui Mihai Viteazul, fapt ce a determinat pe locuitorii oraşului să vadă în el o adevărată solie postuma a voievodului stăpânitor de la 1599 şi să-l primeară cu o însufleţire vrednică de amintirea marelui străbun[193]. Pentru a uni şi mai mult firele prezentului cu trecutul, ziarul local „Alba-Iulia” a avut fericita idee de a reproduce din monografia lui Nicolae Bălcescu capitolul referitor la *Intrarea lui Mihai Viteazul în Alba-Iulia*. În momentul strălucitei sărbători naţionale, numele marelui vizionar al unităţii politice era readus astfel în actualitate pe aripile legendare ale învingătorului de la Şelimber.

Sub titlul *Mihai Viteazul răzbunat*, „Foaia poporului” relata la 25 decembrie (7 ianuarie) intrarea trupelor române în oraşul Turda, săvârşită la 12/25 decembrie. „Amar *de vreme s-a scurs* – evocă ziarul – *de când marele voievod Mihai a fost ucis mişeleşte de oamenii lui Basta pe Câmpia Turcii. De atunci încoace suferinţele s-au ţinut lanţ de capul nostru şi grozavele dureri prin care a trecut sufletul românesc ne-au stins şi lacrimile din ochi... Azi umbra marelui Mihai e răzbunată, căci nepoţii arcaşilor lui au pus stăpânire pe Turda*”. La serbările de la Turda, precizează publicaţia, au participat şi 600 de moţi de pe valea Arieşului, veniţi pentru a se înfrăţi cu armata eliberatoare. În ziua următoare s-a oficiat un parastas la mormântul lui Mihai de pe Câmpia Turzii la care au asistat peste 10.000 de oameni, *grupele*

192 „Libertatea", 1918, 13/26 decembrie, nr. 7.

193 Vezi „Alba-Iulia", 1918, nr. 3.

româneştianunţa la 13/26 decembrie „Libertatea” *înainte ază fără întrerupere pe valea. Someşului, pe valea Mureşului şi prin mijlocul Ardealului*”.

În sfârşit, la 11/24 decembrie a venit rândul Clujului, oraş în care la 1600 a fost ars de viu Baba Novac, generalul lui Mihai Viteazul, şi în care, la 1848, se votase de către dieta feudală – fără consultarea poporului român – alipirea Transilvaniei la Ungaria, iar la 1894 fuseseră condamnaţi luptătorii memorandişli.

În aceeaşi zi apărea şi un număr ad-hoc din ziarul „Clujul” – redactat de Nicodim Cristea – organ al Consiliului Naţional Român din oraşul Cluj şi comitatul Cojocnei, urmat apoi de foaia de o mai îndelungată existenţă, intitulată „Glasul libertăţii”. „*Aici* – se arăta în primul articol al „Clujului”, evocându-se pătimirile trecutului – *s-a urât mai mult ca oriunde domnia lui Mihai, aici s-a blastămat mai cu îndârjire visul unirii tuturor românilor, aici s-a iscălit moartea Ardealului nostru prin contopirea. lui cu Ţara Ungurească... Avem deplina convingere* – se arata în încheierea articolului – *ca intrarea triumfala a armatei române în capitala Ardealului va însemna sfârşitul brutalităţilor, întronarea civilizaţiei, dreptăţii şi libertăţii tuturor popoarelor pe aceste meleaguri şi ce e mai mult*: *învierea noastră*”.

Alături de articolul menţionat, ziarul publică şi un emoţionant poem al lui Emil Isac, din care citãm urmate >arele:

— *Să ştiţi că oraşul acesta bătrân şi frumos a fost puşcăria noastră.*

— *Aici am fost streini, râdeau de noi şi grea povară ne purta umărul*

— *Nu ne-a fost iertat să cântăm, să vorbim în graiul străbun...*

— *Orfanii unui neam orfan, o cât de părăsiţi am fist*!

— *Ne duceaţi copiii frumoşi să-i apărăm şi ne-am rămas ologii şi moşnegii acasă.*

— *Ne culegeau fructele de pe pomul bucuriei şi*

leagănul ne-a fost sicriu.

— N-aveam văzduh şi soare, nici fi o ar o şi jandarmul ne-a fost umbră.

— Cu sânge/e nostru sunt vopsiţi pereţii castelelor şi

Someşul este durerea tu astră…

— Fraţilor, veniţi căci v-am chemat şi veniţi acasă.

— Dife/r al nostru, ¿vaW a fost al nostru şi va fi al nostru Clujul

— Glasul nostru trezeşte sufletul lui Iancu şi se cutremură pădurile din munţii lui Gelu.

— Şi mare şi curat şi bogat va fi ctubul privighetorilor.

— Şi fericit va muri moşneagul, căci fericire va naşte mama.

— Binecuvântat va fi aci pruncul şi durerea nu va avea locaş.

— A fost un blestem pentru noi şi este întruchiparea unui vis.

În ajunul intrării armatei române în Cluj, Consiliul a lansat şi un manifest adresat ţăranilor din apropiere pentru a-i invita la marea serbare. *„Voi, români din preajma Clujului* – se scria în manifest – *din munţii Gilăului şi Ier* îi *voinicii lui Buteanu, urmaşii lui Micheş, vitejii lui Iancu, odraslele eroilor de la Mărişel şi Fântâneley porniţi fără întârziere spre Cluj”*. La chemarea Consiliului au răspuns satele Mănăştur, Feneşul Săsesc, Lona, Someşul Rece, Someşul Cald, Gilău, Mărişel, Feleac, Selicea, Filea de Jos, Pata, Someşfalău, Apahida, Feneşel, Ciurila, Tăuţi şi altele.

La Cluj trupele eliberatoare au fost întâmpinate cu discursuri rostite de pe soclul statuii lui Matei Corvinul de către Amos Frâncu, Iulian Pop, de studentul Emil A. Dandea şi de alţi oratori. Reproducem ultimele cuvinte din pateticul discurs al delegatului studenţimii*: „În numele universitarilor vă binecuvântez din inimăvcu entuziasmul dragostei frăţeşti pe voi, îndeplinătorii*

visului nostru, aici, între zidurile acestui oraş, care a fost martorul suferinţelor noastre, zbuciumurilor cumplite şi care azi, prin voi, eroilor, a devenit martorul înălţării neamului românesc”[194].

Vezi *Almanahul Societăţii academice, „Petru Maior”*, Cluj, 1929 p. 95 – 96.

În zilele următoare se anunţă intrarea trupelor române în Beclean, Reţeag, Gherla, Dej, Zalău, Jibou, Baia Mare, Sighet, Brad, Baia de Criş, Abrud. Înregistrând entuziasmul cu care moţii au primit pe dorobanţii români, „Foaia poporului” anunţa laconic şi solemn: „Întreg Zarandulvechiul Zarand al luptelor de la 1784 şi 1848, adăugăm noi – a îmbrăcat haină de sărbătoare”.

Până la 10/23 ianuarie 1919 trupele române au pus stăpânire pe toate localităţile aflate la est de linia demarcaţională Zam-Ciucea-Sighet, stabilită prin armistiţiul încheiat la Belgrad în 13 noiembrie (stil nou) de guvernul maghiar cu generalul Franchet d’Esperay. Stabilirea acestei linii, care menţinea autoritatea guvernului de la Budapesta asupra versantului vestic al Munţilor Apuseni şi a oraşelor Satu Mare, Oradea, Salonta, Beiuş, Arad, ca şi misiunea atribuită trupelor sârbeşti, alături de unităţile franceze, de a ocupa Banatul până la Mureş, au creat o adâncă mâhni-e în sufletele româneşti şi totodată o serioasă îngrijorare. Aceasta avea să se accentueze cu atât mai mult cu cât la 9 decembrie contele Károly a comunicat Consiliului Dirigent refuzul guvernului maghiar de a recunoaşte hotărârile de la Alba Iulia, fapt ce a determinat din partea autorităţilor noi acte de represiune împotriva populaţieijomâneşti şi îndeosebi împotriva intelectualilor şi ţăranilor care au participat la adunarea de la Alba Iulia

---

194 Vezi pentru amănunte Ion Clopoţel, op. cit., 142—153; R. Ciorogariu, Zile trăite, Oradea, 1926, p. 206—208; Tiron Albani, op. cit., p. 203-204.

* „Tribuna Bihorului", 1918, 11 mai.

K

Pentru a se pune capăt acestei stări de lucruri, guvernul român a intervenit pe lângă comisia de armistiţiu, cerându-i să extindă linia demarcaţională româno-maghiară până la limita revendicărilor teritoriale româneşti, cerere pe care comisia a admis-o la 20 martie 1919. În urma acestei hotărâri trupele române s-au pus din nou în mişcare, făcându-şi intrarea la 18 aprilie/l mai în Beiuş, la 19 aprilie/2 mai în Satu Mare şi în Care II Mari, iar la 20 aprilie/3 mai în Oradea. Pentru a le grăbi şi uşura înaintarea, populaţia românească din Oradea a trimis înaintea ostaşilor români care se aflau la Tileagă (140 km de Oradea) toate vehiculele de care dispunea.

Şi la Oradea primirea făcută armatelor eliberatoare a fost impunătoare, ea având loc chiar în ziua de Paşti. Entuziasmul provocat de apariţia ostaşilor români a fost atât de puternic, încât alături de strigătele „trăiască armata română", se auzeau şi aclamaţiile făcute de populaţia maghiară în limba ei *„Elyen a roman hadsereg"*.

Declaraţia generalului Moşoiu – „de azi încolo dumneavoastră sunteţi cetăţeni ai României – a fost întâmpinată cu o adevărată explozie de urale şi cu intonarea imnurilor naţionale „Deşteaptă-te, române", „Pe-al nostru steag". „Cuvântarea şefului oştii eliberatoare1 relatează ziarul local „Tribuna Bihorului" – ne-a deşteptat fiorii celor mai adânci simţăminte. Nervii noştri, măcinaţi de suferinţele şi groaza zilelor trecute, părea că nu puteau să suporte marile emoţii. I-au podidit lacrimile pe mulţi din care erau de faţă la acest act epocal" K

În zilele următoare, înaintarea s-a continuat din considerente de ordin militar, până la ţărmul Tisei, care a fost atins la 1/13 mai.

La 18 iulie 1919 a început retragerea trupelor sârbe şi franceze din Banat, pe linia stabilită ca frontieră, autorităţile şi armata română întinzându-şi astfel

autoritatea asupra întregului teritoriu naţional.

Operaţiile militare ulterioare, ca şi consecinţele lor politice, nu intră în cadrul acestei expuneri!

Nu vom urmări, de asemenea, nici marea acţiune diplomatică desfăşurată de guvernul român în cadrul conferinţei de pace de la Paris[195], mărginindu-ne să arătăm că hotărârile adunării de la Alba Iulia au fost recunoscute – cu unele modificări în ceea ce priveşte frontiera cu Iugoslavia – de către marile puteri aliate şi consacrate prin tratatul de pace de la Trianon (4 iunie 1920), care a fost acceptat şi de Ungaria.

Din partea României tratatul de la Trianon a fost semnat de Nicolae Titulescu şi dr. Ioan Cantacuzino, în calitatea de miniştri de stat, din partea Ungariei de către Gaston de Bernard şi A. Drasche Lazăr de Thorda, trimis extraordinar, din partea Iugoslaviei de Nicolae Pasici, primul ministru, şi de Ante Trumbici, ministrul de externe, iar din partea marilor puteri de către şefii delegaţiilor acestora împreună cu plenipotenţiarii respectivi Hugh Campbell Wallace (Statele Unite), Edoard George Villiers (Anglia), Alexandre Millerand (Franţa), Lelio Bonin Longare (Italia) şi K. Matsui (Japonia). Pe lângă cei de mai sus, tratatul a mai fost semnat şi de reprezentanţii Canadei, Australiei, Noii Zeelande, Uniunii Sud-Africane, Indiei, Belgiei, Chinei, Greciei, Nicaraquei.

Panamei, Portugaliei, Poloniei, Siamului şi Cehoslovaciei, în calitte de aliaţi ai Puterilor Antantei!

Determinată de dezvoltarea condiţiilor istorice obiective şi realizată de forţele sale interne, unitatea politică a poporului român a sfârşit astfel prin a fi recunoscută şi pe plan internaţional, România ocupându-

---

195 G. G. Mironescu, Aperçus sur la question roumaine, Paris, 1919; Mircea Djuvara, La guerre roumaine, 1916—1918, Paris, 1919; V. V. Tillea, Acţiunea diplomatică a României, nov. 1919 — mar. 1920, Sibiu, 1927; G. I. Brătianu, Acţiunea politică şi militară a României în 1919, Bucureşti, 1939.

şi pe harta Europei locul impus de limba, civilizaţia, patriotismul şi geniul politic al fiilor ei.

Ca şi în legătură cu Unirea Principatelor, unii istorici şi publicişti, mai ales de peste hotare, au exagerat rolul jucat de marile puteri la desăvârşirea unităţii naţionale a poporului român. Ca răspuns la aceste afirmaţii tendenţioase, unul din cei mai remarcabili istorici transilvăneni, defunctul Ioan Lupaş, arăta într-o monografie consacrată *Istoriei unirii românilor*, că aceasta *„nu se cuvine să fie înfăţişată nici măcar în parte ca un dar coborât asupra neamului românesc din încrederea şi simpatia lumii civilizate, nici ca o alcătuire întâmplătoare răsărită din greşelile duşmanilor de veacuri. Chiar dacă asemenea greşeli* – accentua cu îndreptăţire I. Lupaş – *nu s-ar fi săvârşit niciodată împotriva românilor subjugaţi... stăpânirile silnice ar fi trebuit să se dezumfle şi micşoreze îndată ce dreptul tuturor popoarelor de a-şi croi soarta după buna lor pricepere, a izbutit a se înălţa la treapta de putere hotărâtoare în noua întocmire a aşezâmântului de pace europeană99 2 „Actul de la 1 decembrie 1918*, arăta N. Iorga la sărbătorirea primului deceniu de la Unire, *n-a fost un act politic ieşit dintr-o chib-dre rece, cum nici războiul nostru, al celor de aici, n-a fost faultat u I unui calcul îngust. A vorbit atunci* – releva marele istoric – *voia elementară a veacurilor de avânt zdrobit şi de speranţe împiedicate. Fard a mia pe nimeni din cei care au colaborat la această faptă a minunii, de la general şi de la fruntaş ardelean până la ultimul ostaş şi ţăran, omagiul recunoştinţei noastre să se îndrepte astăzi către poporul acesta viteaz, de oriunde şi din toate vremurile, martir şi eroic*[196].

196 „Neamul românesc", 1928, 2 decembrie.

1 Vezi Transilvania, banalul, Cri şa na, Maramureşul 1918 — 1928 (scriere comemorativă, trei volume, Bucureşti, 1929); 1. Crăciun, Activitatea ştiinţifică la Universitatea din Cluj în primul deceniu 1920 —1930, Cluj, 1936; l. ChincZu, Douăzeci de ani de viaţă literară românească în Ardeal, în revista „Gînd românesc", Cluj, 1939, nr.7—

Odată cu alipirea sa la patria mamă, scăpată de jugul servituţii străine, Transilvania a intrat într-o perioadă de mare avânt creator în toate domeniile, energiile poporului român, încătuşate timp de secole, izbutind să se concretizeze într-o vastă operă social-culturală[197].

Bucureşti, 15 decembrie, 1968.

CĂRTURARUL DIN DEDA MUREŞULUI

Cu Vasile Netea am ţinut, ani de zile, relaţii strânse. Stima şi preţuirea ce i le purtam mă îndemnau să-l vizitez cât mai des în apartamentul său dintr-un bloc din Drumul Taberei, unde doamna Lucreţia, soţia lui, mă aştepta întotdeauna cu uşa neîncuiată. Când prindea de veste că am sosit, cărturarul îşi părăsea masa de lucru şi venea în sufrageria burduşită de cărţi şi împodobită cu picturi şi gravuri. De fiecare dată, mă întreba: „Ce mai e prin oraş?" „Pe la editură?" „Dar pe la noi, pe Murăş?" Era precipitat în liitiebăn. Apoi, nu se satura să asculte. Mai cu seamă în vremea din urmă, când domnia sa nu mai era la curent chiar cu tot ce se întâmpla în lume, când îl ţintuise la pat o boală rea. Mintea îi răscolea însă neadormită, şi atunci, întâmplări din trecut şi se frământa de soarta ultimului manuscris, *Mureşul de sus, vatră de cultură românească*, pe care nu voia nimeni să i-i publice pentru că avea pagini multe despre biserici, despre preoţii români din regiune.

Mă număr printre puţinii cititori ai acelui manuscris. Sufeream că nu-l puteam sprijini pe autor. Nu l-au sprijinit, din câte ştiu, nici Mitropolia din Sibi U, lij. ci Episcopia din Alba Iulia, deşi înalţii prelaţi de acolo îi

---

9; Emil Giurgiucă, Poeţii tineri ardeleni, Bucureşti, 1940; V. Beneş, Două decenii de artă plastică ardeleană „Gînd românesc", 1939, nr. 7—9; I. Breazu, Două decenii din viaţa „A strei" „Gînd românesc", 1939, nr. 7 — 9; Olimpiu Boite ş, Progresul cultural al Transilvaniei după unire, Sibiu, 1942; Const. C. Giurescu, Transilvania în istoria poporului român, Bucureşti, 1967; V. Netea, La reunion de Transilvanie, Ed. Meridiane, 1968.

197 Ioan Lupaş, Istoria unirii românilor, Bucureşti, 1937, p. 8.

erau prieteni. Probabil, ca şi mine, n-au avut cum, pur şi simplu! *Momentul* editorial nu era favorabil unor astfel de cărţi. Aşa că lucrarea manuscrisă aşteaptă, încă, alături de altele, aflate în custodia lui Dumitru Poplămaş, la Târgu-Mureş…

Ca să-l înţeleg bine pe Vasile Netea (1 februarie 1912 – 6 martie 1989), ca să-mi explic structura lui temperamentală şi faptele sale, a trebuit să-i revăd Deda, comuna natală. Abia după aceea mi-am formulat definitiv convingerile: era dârz şi perseverent, cum e Mureşul în defileul săpat în stâncă; era şi blând ca apele râului după ce scapă din strânsoarea munţilor; a purtat în trup semeţia culmilor Scaunul, Bistricioru, Pietrosu când stau bântuite de vremuieli; avea în sânge lirismul bătrânilor din sat, care ar vrea să mai fie flăcăi, să joace – *Nvârtita* şi să chiuie înalt; a fost ca Un cerb hăituit de nelinişti ancestrale; s-a dăruit luptei cu fervoarea lui Iancu cel Mare; munca i-a fost sărbătoare trăită febril, pe care încă o visa şi când era obligat să stea în pat, în totală nemişcare.

Dacă n-ar fi fost şi dacă n-ar fi astfel, Vasile Netea – un nume comun! – s-ar fi risipit în neant.

Ce moştenire a lăsat culturii noastre?

În primul rând, o experienţă de gazetar derulată pe parcursul a şaizeci de ani, socotind-o de la debutul din „Patria” (Cluj, 1928), până în ultimele luni de viaţă, când semnătura îi apărea încă în „Luceafărul”, în „Vatra”, în „Transilvania” sau în „Revista de istorie”. Aceasta înseamnă mii şi mii de articole de ziar şi de gazetă, studii şi eseuri în care istoria, ca document, se sprijină pe comentariul literar, în timp ce motivul, faptul literar este integrat în istorie, este explicat cu erudiţia istoricului. Şi mai înseamnă întemeietor şi conducător de publicaţii, chiar dacă fiinţa unora a fost efemeră, precum „Glasul şomerilor” (Reghin, 1933), „Jar şi slovă” (Târgu-Mureş, 1937).

Vasile Netea investigheauă prioritar problematica

istoriei Transilvaniei, mergând, o vreme, pe calea deschisă de contemporanul său mai vârstnic, Ioan Lupaş. E absorbit de perioada modernă, în exclusivitate, iar, în acest cadru, e un monografist, utilizând detaliul pentru a-şi construi întregul, nu pentru pitorescul şi deliciul lui; un analist matur, cu viziunea de ansamblu asupra evenimentelor. Toate scrierile lui Vasile Netea, mari sau mici, confirmă concepţia între coordonatele căreia se mişcă istoricul: *Constantin Romanii Vivu*, 1937; *De la Petru Maior la Octavian Goga*, 1944; *Istoria Memorandumului din Transilvania şi Banat*, 1947; *Simion Bărnufiu, combattant potir les droits du peuple roumain*, 1964; *George Bar îţi uy viaţa şi activitatea*, 1966; *O din istoria Transilvaniei*, lă*70*; *August Treboniu Laurean*, 1970; *Lupta românilor din Transilvania pentru libertate naţională*, 1974; *Pe drumul unităţii naţionale*, 1975. Acestora li se alătură cele consacrate personalităţilor având câmp de activitate dincoace de Munţii Carpaţi: *N. Iorga, istoric al unităţii naţionale*, 1965; C.*A. Rosetti*, 1970. Aceeaşi viziune a abordării şi interpretării se remarcă şi în studiile ce supun atenţiei o problematică mai largă: *Liga culturală şi unirea Transilvaniei cu România*, 1978; *Spre unitatea statală a poporului român*, 1979; *Conştiinţa originii comune şi a un*ităţii *naţionale în istoria poporului român*, 1980.

Scrierile de istorie literară ale lui Vasile Netea propun tot conturul monografic al personalităţii, al problematicii cercetate. Aşa se prezintă, de exemplu, titlurile: *La moartea lui Octavian Goga*, 1938; *Gh. Bogdan Duică*, 1940; *St.* O. *Iosij-viaţa şi opera lui*, 1941; *Pe urmele lui Iosif Vulcan*, 1947; *Din legăturile lui* M. *TLminescu tu Transilvania*, 1965; *Un scriitor transilvănean premodern*, 1966. Altfel se înfăţişează desigur, cele două cărţi de interviuri: *Interviuri literare*, 1972, şi *Interviuri din literatura română*, ca şi broşura *Octavian Goga în corespondenţă*, cele dintâi aducând în prim plan figuri notorii ale momentului literar investigat,

cu aspecte plurivalente ale muncii şi vieţii lor, ultima relevind personalitatea „poetului pătimirii noastre” în relaţiile cu prieteni şi cunoscuţi.

Vasile Netea nu-şi abandonează metoda de cercetare nici în postură de prefaţator şi îngrijitor de ediţie sau în cea de folclorist. Ediţia Octavian C. Tăslăuanu, *Spovedanii*, 1976, realizată împreună cu Gelu Voican, e precedată de *Postfaţa* concepută pe coordonate monografice, iar ediţia I. Simionescu, *Pitorescul României*, 1975, precedată de un *Cuvânt înainte* semnat de Vintilă Mihăilescu, e o antologie sprijinită tot pe rigori cronologic-monografice. *Folclorul şi folcloriştii mureşeni*, 1983, demonstrează, încă o dată, perseverenţa în cultivarea unei metode clasice, perene de cercetare şi, în acelaşi timp, erudiţia autorului ca folclorist, îndeletnicire practicată din adolescenţă şi încununată cu publicarea unei substanţiale monografii: *Murăş, Murăş, apă lină* (Reghin, 1936), operă la definitivarea căreia s-a asociat şi doctorul Eugen Nicoară, preşedintele Despărţământului „Astrei” din vzonă.

Aş adăuga că Vasile Netea, folclorist, publicist tenace, istoric de renume naţional, istoric al fenomenului literar românesc, a fost şi un strălucit orator. Arta elocinţei, învăţată în profesiunea iniţială, aceea de învăţător, şi-a perfecţionat-o ca personalitate marcantă a Partidului Naţional Liberal, la întrunirile politice ale acestui partid şi la alte întâlniri cu adepţii lui. Şi-a perfecţionat-o, de asemenea, pe baricadele de luptă ale refugiaţilor ardeleni din anii 1940 – 1944, după dictatul de la Viena, şi a atins punctul de culme în procesul lui Iuliu Maniu (1947), când cărturarul şi omul politic născut în Deda l-a apărat pe marele exponent al românilor din Transilvania, asumându-şi toate riscurile. Riscuri ale căror consecinţe, adăugate celor derivând din protestul patriotic vehement pe marginea unei afirmaţii cretine a Anei Pauker, după care în Transilvania anului 1944 trăiau trei milioane de cetăţeni de naţionalitate maghiară, n-au

întârziat prea mult să se arate; ele s-au concretizat în două severe detenţiuni: iulie 1952 – septembrie 1955 şi iunie 1959 – 1963.

După ieşirea din arest, cu sufletul traumatizat, Vasile Netea nu s-a lăsat, totuşi, înfrânt. S-a dăruit muncii cu fervoarea tinereţii, marcându-şi prezenţa în paginile celor mai de seamă publicaţii din ţară, scriind cărţile pe care considera că le datorează poporului. În 1968 a fost. distins cu Premiul Academiei pentru lucrarea *George Bariţiu-Viaţa şi activitatea*. În 1977 tipărea o altă carte de referinţă: *Munţii Apuseni-muzeu istoric şi pantheon al poporului român*. O adevărată monografie a zonei, în care figura lui Iancu predomină ca un geniu al locurilor.

Cartea pe care o publicăm acum este tot o monografie. Nicidecum de mai mică importanţă, ci o radiografiere exactă a celei mai măreţe zile din istoria Transilvaniei şi a ţării. Informaţia pe care o vehiculează este aproape copleşitoare. Scriitura inspirată, captivantă. Lectura ei este o desfătare, dar şi o obligaţie morală a fiecărui român. Ea ne instruieşte benefic despre 1 Decembrie 1918, dar face şi o succintă retrospectivă a istoriei ţării de până atunci. Pe scurt, este o operă viabilă, pasionantă, cu valoare documentara indiscutabilă. Republicarea ei, acum, la împlinirea a 72 de ani de la unirea politică a României, constituie un semn de gratitudine pentru autor, dar şi un semn de o utilitate incomensurabilă, până la noi şi noi scrieri de acest fel.

VALENTIN BORDA

Bucureşti, noiembrie 1990

NOTA EDITORULUI

Lucrarea de faţa reproduce manuscrisul din 1968 al istoricului Vasile Netea (n. *1912* – *m. 1989*), *manuscris tipărit în 1970 la Editura Albatros*.

Am renunţat la câteva scurte fragmente, câteva cuvinte şi propoziţii ce cădeau sub incidenţa

circumstanţelor politice ale anilor apariţiei ei.

Regretăm că timpul scurt în care ne-ai? i propus să tipărim *volum*ul, *pentru a-l oferi cititorilor cu prilejul sărbătorii naţionale de la 1 Decembrie 1990, ne-a obligat să renunţăm la ilustraţia ce însoţea, textul. Chiar cu asemenea lipsă, cartea îţi menţine valoarea deosebită ca document şi evocare caldă despre cea mai frumoasă din istoria poporului nostru: unirea politică a tuturor.ro? nânilor prin desăvârşirea unităţii statului naţional.*

Aducem mulţumirile cuvenite doamnei L.ucreţia Netea şi tuturor celor care s-au i? nplicat, într-un fel sau altul, în sprijinul ce ne era atât de necesar pentru ca lucrarea să poată vedea lumina tiparului.

V. B.

CUPRINS

Prolog 5
I Conştiinţă şi solidaritate românească 7
II. Lupta naţională la începutul secolului al XX-lea 32
III în furtună 1914 – 1918 49
IV Transil vania îşi hotărăşte soarta 92
V Alba Iulia 114
VI Ziua cea mare 139
VII Steagurile libertăţii 173
Cărturarul din Deda Mureşului 184
Nota editorului 189

Redactor: ZÂNA MĂRGINEAN Tehnoredactor: VALENTIN CARAGfIEORGHIEV Bun de tipar: 16 11 1990 Format: 32/70 x100 Coli de tipar: 6 Tiparul executat la I.P. Arta Grafică Calea Şerban Vodă 133 – 135 Bucureşii-România

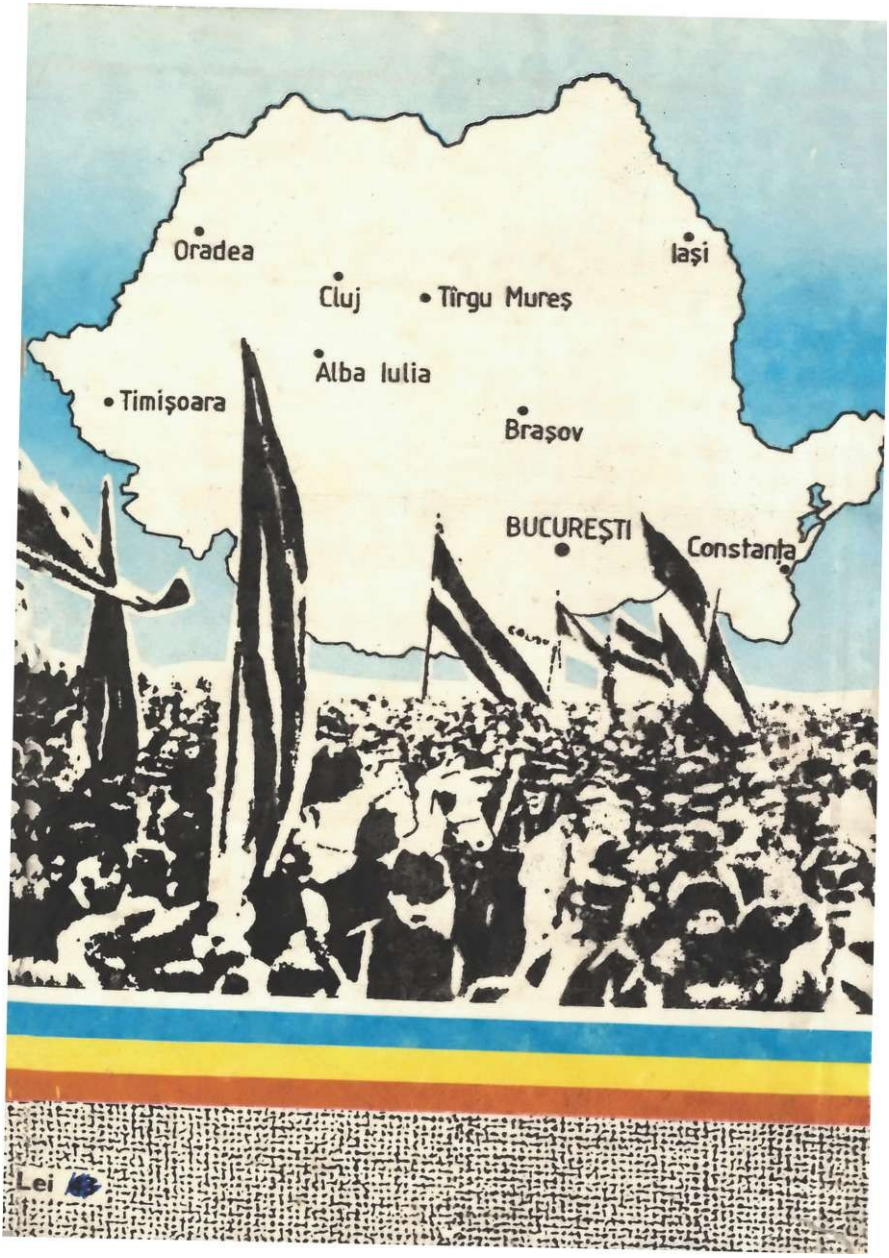

1 Grigore Ureche, *Letopiseţul Ţării Moldovei,* ediţie comentată de Const. C. Giurescu, Craiova, f.a., p. 80.

1 Scriere inedită, fragmente din primul tom s-au publicat în *„Calendarul de Biida”*, 1806.

2 Vz cele două ediţii în trei volume, Iaşi, 1853 – 1854 şi Bucureşti, 1886.

1 M. Kogălniceanu, *Letopiseţele Ţârii Moldovei* (Iaşi, tom I., 1845; tom. II, 1845; tom III, 1846); *Fragments tirés des chroniques moldaves et valaques* (Iaşi, 1846); N. Bălcescu, *Cuvânt preliminariu despre izvoarele istoriei românilor* („Magazin istoric pentru Dacia", I, 1845; alte studii au fost publicate în volumele ulterioare, 1846 – 47); N. Bălcescu, *Logofătul Miron Costin, istoricul Moldaviei*, „Magazin istoric pentru Dacia", I; *Calendar popular pentru* 1847; N. Bălcescu şi A. Tr. Laurian, *Cronicarii Ţârii Româneşti* (Constantin Căpitanul Filipescu, Radu Greceanu, Radu Popescu, I. Mustea), Bucureşti, 1846 – 1847; *Istoria Ţierei Româneşti de când au descâlicat românii* („Magazin istoric pentru Dacia", IV, 1847) şi *Istoria Tierei Româneşti de la* 1698 *încoace* („Magazin istoric pentru Dacia", V. 1847) etc.

1 M. Kogălniceanu, *Opere*, 1.1, *Scrieri istorice*, Bucureşti, 1946, p. 446 (ediţia A. Oţetea).

2 V. Alecsandri, *Scrisori. Însemnări*, Bucureşti, Editura pentru literatură, 1964, p. 150.

8 N. Bălcescu, op. cit., p. 174.

2 N. Bălcescu, *Opere*, *IV*, *Corespondenta*, Bucureşti, Editura pentru literatură, 1964, p. 278 (ediţia G. Zane).

1 C.A. Rosetti, *Scrieri din juneţe şi esiliii*, Bucureşti, 1885, If. p. 176 – 177.

1 Al. Papiu Ilarian, *Memoriu inedit prezentat principelui Alexandru Cuţa*, în „Revista de istorie, arheologic şi filologie", Buc., I, 1883, vol. I, p. 133: vezi şi I. Lupas, *Studii, conferinţe şi comunicări istorice*, Bucureşti, 1941, III, p! 255 – 263.

3 „Familia", 1867, nr. 5.

1 „Analele Academiei Române: „t. XIII, p. 116.

1 Vezi pentru detalii V. Curticăpeanu, *Die rumänische Kult urbe wegung in der Österreich} sebe-ungărisehen Monarchie*, Bucureşti, 1966.

1 Vezi Sextil Puşcariu, *Răsunetul râsboiului pentru*

independenţă în Ardeal, Bucureşti, 1927; I. Ni stor, *Consecinţele războiului pentru neatârnare asupra românilor*... Bucureşti, 1927; Valeriu Bologa, *Ajutorul românilor ardeleni pentru răniţii războiului independenţei*, „Transilvania", 1941, nr. 5 – 6; vezi şi cercetarea mai nouă a lui Vasile Netea: *La guerre d'independen ce de 1877, expression de la solidarité du peuple roumain*, „Revue Roumaine d'Histoire", 1967, nr. 4.

2 Vezi *Gândirea social-politică despre Unire*, Bucureşti, Editura politică, 1966, p. 321, 322.

1 „Analele Academiei Române", tom. XVII, p. 6 – 9.

1 Vezi pentru istoricul şi semnificaţia revistei „Luceafărul", Vasile Netea *De la Petru Maior la Octavian Goga*, Bucureşti, 1944, p. 287 – 297.

1 Vezi *Presa muncitorească şi socialistă din România*, Bucureşti, 1966, vol. II, p. I, pag. 486.

3 Ibidem, p. 571.

llon Enescu, Iuliu Enescu, *Ardealul, Banatul, Cri fana fi Maramureşul din punct de vedere economic-cultural*, Bucureşti, 1915, p. 130 – 131.

1 T.V. Păcăţian, op. cit., p. 197.

1 Vezi pentru detalii Aurel C Popovici, *Stat şi naţiune – Statele Unite ale Austriei Mari* – traducere din limba germană, cu o prefaţă de Petre Pandrea, Bucureşti, 1939, p. 242 – 250.

1 Aurel C. Popovici, *La question roumaine en Transylvanie et en Hongrie*, Paris, 1918, p. 222.

1 „Tribuna", 1908, 22 ianuarie, nr. 7.

1 „Dimineaţa", 1915, 17 martie.

1 „Dimineaţa", 1915, 16 iunie.

2 C. Dobrogeanu-Gherea, *Război sau neutralitate*, Bucureşti, 1914 p. 8.

3 „Calendarul muncii", 1916, p. 54.

5 Ibidem, P. IV, 3400.

1 Ibidem, P. II, 4602.

1 Vezi pentru detalii: Octavian C. Tăslăuanu, op. cit.,

p. 43 – 47

1 Vezi pentru detalii C. Kiritescu, *Istoria războiului pentru întregirea României*, 1916 – 1919, ed. II, Buc., 1927, vol. I, p. 179 – 180.

1 Vezi, pentru desfăşurarea operaţiilor militare, C, Kiriţescu, op. cit., voi II; Al. Ioaniţiu, *Războiul României* (1916 – 1917), vol. I-II, Bucureşti, 1928; Al. Averescu, *Notiţe ilni ce din război*, Bucureşti, 1930; Ion Cupşa, *Armata româna în campaniile din anii* 1916 – 1917, Bucureşti, 1967.

1 Vezi textul complet al memoriului în Petru Nemoianu, *Prima Alba-iuliay Voluntarii români în războiul pentru întregirea neamului*, Timişoara, 1922, p. 26 – 29.

1 „Almanahul presei române pe 1926", p. 76.

1 Vezi N. Iorga, *Istoria României*, X, Bucureşti, 1930, p. 404 – 405.

Almanahul societăţii academice „Petru Maior"», Cluj, 1929, p. 75 – 76.

1 Felix Colson, *De Vétat présent et de Vavenir des Principautés de Moldavie et de Valachie*, Paris, 1839.

1 Elias Regnault, *Histoire politique et sociale des Principautés Danubiennes*, País, 1855; A.H. Ubicini, *Provinces d'origine roumaine*, Paris, 1856.

1 Vezi bibliografia lor în *„Revue de Transylvanie99*, Cluj, 1917, tom.

III, nr. 4.

1 Vezi numele tuturor membrilor comitetului în „La *Transyfoame*", 1918, nr. 11, p. 15 – 16.

1 R. Seişanu, op. cit. p. 317.

1 Vezi pentru detalii asupra întregii activităţi din Italia, Simion C. Mândrescu*, în Franţa* şi *Italia pentru cauza noastră*, Bucureşti, 1919.

1 „Adevărul", 1918, 22 aprilie, 5 mai.

1 „Adevărul", 1917, 30 decembrie: *Partidul naţional să intre în acţiune!*

1 Vezi textul în „Românul", Arad, 1918, 26

octombrie/8 noiembrie.

1 „Adevărul”, 1918, 20 octombrie.

1 Vezi Emil A. Dandea, *Mişcările studenţeşti din anul* 1918, în „Almanahul Societăţii academice „Petru Maior”, Cluj, 1929, p. 88 – 89.

1 Am aflat acest text rămas inedit printre hârtiile lui Ion Chinezu, decedat la 10 decembrie 1966.

1 Vezi D. Antal, *Societatea „Petra Maior99 în ultimul ei an de funcţionare la Budapesta*, în „Almanahul”, Cluj, p. 81 – 83.

1 „Adevărul”, 1918, 21 octombrie/3 noiembrie.

1 D. Antal, *Amintiri din revoluţia din 1918 // de la adu*narea *din Alba-Iulian 1 decembrie 1918* p. 7 – 8 (text inedit aflat în posesia noastră).

1 Vezi în arhiva Muzeului Unirii de la Alba Iulia, *Documentele Unirii. Corni Uite naţionale din Transilvania. Manifeste, înfiinţări, ordonanţe*, vol. VII, p. I.

1 Ibidem, p. 18.

1 „Românul”, 1918, 30 octombrie/12 noiembrie.

2 Documentele Unirii, VII, p. 2.

8 Idem, p. 27.

2 Dr. Vlad Haţieganu, *înfiinţarea Consiliului naţional român din Cluj şi evenimentele premergătoare adunării de la Alba Iulia* (manuscris aflat în posesia noastră, p. 4.

4 D. Antal, *op. Cât*; p. 17.

1 „Alba-Iulia”, 1918, nr. 2.

1 Vezi bibliografia de la p. 155 – 156 din acest volum.

1 Laurenţiu Oanea, op. cit., p. 144.

1 Pavel Maliţa, op. cit., p. 2.

54 „Unirea”, 1918, nr. 18.

1 Idem.

5 Pavel Maliţa, op. cit., p. 2.

1 Silviu Dragomir, op. cit., p. 818.

1 Iulian Trifu, *Memorii* (lucrare manuscrisă aflată în posesia noastră), p. 8.

1 Vezi numele lor în *Marea adunare naţională întrunită la Alba-Iulia în ziua 1 decembrie 1918. Acte fi documente* p. *15*.

20 noiembrie/3 decembrie, *Proclamarea unităţii naţionale*; Z. Sandu, *Măreaţa adunare de la Alba Iulia, unde s-a hotărât unirea*, Sălişte, 1919; Alexandru Ciura, *Adunarea de la Alba-Iulia, Oradea*, f.a; Ion Clopoţel, *Revoluţia din* 1918 *fi unirea Ardealului cu România*, Cluj, 1926; dr. Ioan Suciu, *Marea adunare naţională întrunită la Alba-Iulia, Acte fi documente*, Cluj, 1928; Silviu Dragomir, *Naţiunea română la Alba-Iulia, Adunarea naţională a Unirii, 1 decembrie 1918*, Cluj, 1929; Tiron Albani, *Douăzeci de ani de la unire*, Oradea, 1938, p. 224 – 239; Silviu Dagomir, *Un sfert de veac de la unirea Transilvaniei*, „Transilvania", 1943, nr. 11 – 12; *Brève histoire de la Transylvanie* (sous la rédaction de C. Daicoviciu et de Miron Constantinescu), Bucureşti, 1965, p. 418 – 425; Vasile Netea, O *ţi din istoria Transilvaniei*, ziarul „Viaţa", Buc., 2 dec., 1943, reprodus în voi. *Pentru Transilvania*, I. Buc., 1946, p. 37 – 45; *Desăvârşirea unificănistatului naţional român, Unirea Transilvaniei cu vechea Românie, sub* redacţia prof. univ. Miron Constantinescu şi prof. univ. Ştefan Pascu, Bucureşti, 1968, Editura Academiei R.S.R., p. 353 – 425; I. Gheorghiu – C. Nuţu, *Adunarea naţională de la Alba Iulia, 1 decembrie 1918*, Bucureşti, Editura politică, 1968, p. 100 – 125; Vasile Netea, *Réunion de la Transylvanie à la Roumanie*, Bucureşti, Editura Meridiane, 1968, p. 36 – 67; Ştefan Pascu, *Marea adunare de la Alba Iulia*, Cluj, 1968, p. 361 – 381.

1 „Libertatea", 1918, 29 noiembrie /12 decembrie

3 „România", Bucureşti, 1938, 2 decembrie.

3 Idem.

1 Augustin Chirilă, op. cit. p. 4.

1 „Foaia poporului", 1918, 16/29 decembrie, nr. 5.

1 Vezi pentru acestea general G.D. Mărdărescu, *Campania pentru dezrobirea Ardealului şi ocuparea*

Budapestei, Bucureşti, 1921; C. Kiriţescu, *op. cit.,* vol. III; Dr. V. Bianu*, însemnări din războiul României Mari*, vol. II, Cluj, 1926. T.V. Păcăţian, *Jertfele românilor din Ardeal, Banat, Crişana, Sătmar şi Maramureş, aduse în războiul 7 nondial din anii* 1914 – 1918, Sibiu, 1923.

1 Vezi *Traité de Paix entre Puissances alliées et associées et la Hongrie, Protocole et déclaration du 4 juin 1920* (Trianion), Bucarest, 1920.